Refik Halid Karay

1
Mizah

Ago Paşa'nın Hatıratı

İNKILÂP

Refik Halid Karay

Ago Paşa'nın Hatıratı

Ago Paşa'nın Hatıratı / *Refik Halid Karay*

Sertifika No: 10614

Dizgi ve sayfa tasarım Derya Balcı - İsmet Sayar
Kapak tasarım Okan Koç
Redaksiyon Ayşegül Oral
Yayına hazırlayan Aslıhan Karay Özdaş

ISBN: 978-975-10-2867-9

09 10 11 12 13   9 8 7 6 5 4 3 2 1

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

İNKILÂP
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

Refik Halid Karay

Ago Paşa'nın Hatıratı

mizah

İNKILÂP

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. "Galatasaray Sultanisi" ve "Mekteb-i Hukuk"ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kırpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, Sabah gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte "Aydede" mizah dergisini çıkarmıştır.
Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı "Vahdet" gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, Memleket Hikâyeleri'nde Anadolu gerçeğini; Gurbet Hikâyeleri ve Sürgün gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, Ago Paşa'nın Hatıratı, Kirpinin Dedikleri gibi mizah eserlerinde; Bir Avuç Saçma, Makyajlı Kadın gibi kroniklerinde; Minelbab İlelmihrab ve Bir Ömür Boyunca adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. Anahtar, Nilgün, İki Cisimli Kadın, 2000 Yılın Sevgilisi, Bugünün Saraylısı gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Kitap yayına hazırlanırken yapıtın edebi niteliği göz önünde tutularak yazarın özgün anlatımı korunmuş, gençlerin de yararlanması amacıyla bazı sözcükler dipnotlarla açıklanmıştır.

AGO PAŞA'NIN HATIRATI

1

Ago Paşa, kolayca tahmin edeceğiniz veçhile,[1] ne Türkiye'de ferikliğe[2] terfi etmiş bir Alman generali ne de İstanbul'da yerleşmiş bir Mısır veya Tunus kibarıdır.

Ago Paşa, filvaki,[3] azameti itibariyle bir Alman generaline ve Afrika'da tevellüt[4] etmiş bulunması münasebetiyle de bir Mısır Paşasına benzer ve onlar gibi Türkçemizi bazı telaffuz hatalarıyla söyler; ne dinimizden, ne cinsimizdendir. Paşalığı, sırf lafzi, iradesiz ve fermansızdır. Ago Paşa Senegalli bir kuş, bir zeki papağandır.

Dün akrabamdan olan sahibini ziyarete gittiğim zaman bir müddet odada onunla, Ago Paşa ile yapayalnız kaldık. Baktım ki yüzüne bir yaşlılık gelmiş, vücudunu bir ağırlık kaplamış, eski şevki, eski keyfi yok... Mamafih beni görünce bir çırpındı, toparlacık gözlerinin sarı perdelerini birbiri ardına birçok kereler açtı, kapadı, sonra memnuniyetimi celbetmek[5] için olacak bir türkü çağırmaya başladı:

---

1 veçhile: gibi, üzere
2 ferik: kolordu komutanı, korgeneral
3 filvaki: gerçekten, aslında
4 tevellüt: doğum
5 celbetmek: kendine çekmek

Girit bizim canımız
Feda olsun kanımız!

Başını okşadım, bir müddet kendisini bıraktı, gevşedi, okşamalarımdan pek memnun görünüyordu. O zaman dedim ki:

"Ago Paşa! Bak, şimdi hatırat mevsimi... Senin gibi maruf[1] ve hadisata yakından şahit Paşalar, mesela Liman Fon Sanders Paşa vesaire, her diyarda, her lisanda son senelerin vukuatını yazıyorlar. Eh, sen de bir hayli vakayiye[2] vakıf oldun, elbette senin de ahlafına[3] bırakacak bazı hatıraların ve belki de pek hususi, pek ince bir görüş tarzın vardır. Bana naklet, tarafından yazayım!"

Ago Paşa bir müddet, arpacı kumrusu gibi kabarıp düşünceye daldı; galiba hatıralarını sıralıyordu; sonra silkindi, tüylerini rastgele gagaladı ve atlayıp salıncağına oturdu. Şimdi, hususi kâtibine notlarını yazdıran bir sabık devlet adamı gibi azametli, edalı bir tavır almıştı. Şöyle başladı:

"Hangi tarihte doğdum, ne zaman Afrika'dan çıktım, kaç yıl evvel İstanbul'a geldim, bu cihetleri pek iyi bilemiyorum. Galiba pek yavru, pek toy idim. Kendimi tanımaya ve etrafımdakileri seçmeye başladığım zaman Sultanahmet meydanı karşısında bir kuşçu dükkânında bulunuyordum. Benimle beraber daha birçok papağanlar, kanaryalar ve ispinozlar vardı. Meraklı kimseler etrafımızı alırlar, taklitlerimizi ve şarkılarımızı hayretle dinlerlerdi. Ben papağanların konuşmasına insanların şaşmalarını tuhaf bulurum; kendi yaptığını bir başkasının da yapmasından dolayı şaşacak ne

1 maruf: bilinen, tanınmış
2 vakayi: olaylar
3 ahlaf: halefler, sonraki kuşaklar

var? Bizler âdemoğullarına Allah'ın bir ihtarı makamındayız: İnsanlar ki sair hayvanattan natıka[1] ile ayrıldıklarını iddia ederler ve bundan pek ziyade müftehir,[2] mağrur görünürler, baksınlar ki Senegalli vahşi bir kuş bile, Cenabıhak isterse, dile gelebilir ve kendileri gibi konuşmaya muvaffak olabilir! Her ne ise, bu cihetleri geçelim. Zira istemem ki papağanlarla insanlar arasında bir rekabet başlasın ve bu yüzden cinsim zarara uğrasın, bizler insanlar gibi cenkçi ve muharip değiliz, sulhsever, itaatli mahluklarız."

Evet bir zamanlar o kuşçu dükkânında talim ve terbiye gördüm. Karşımızdaki bahçenin adına Millet Bahçesi derlerdi... Bunu gelip geçenlerden işite işite ezberledim; ikide bir:

"Millet Bahçesine gidelim!" diye lüzumlu lüzumsuz haykırırdım. Bilmem ne oldu ki bir gün dükkâna iki polis girdi, beni göstererek sahibime hiddetli, şiddetli emirler verdiler. Zavallı dükkâncı:

"Kuştur, aklı ermez, ne söylerlerse onu tekrar eder!" diye itirazlar etti ve onlar gider gitmez yanıma koştu:

"Allah belanı versin!" diye haykırdı. "Beni sürdürecek misin? Bir daha millet kelimesini ağzına alırsan dilini koparırım, anladın mı? Orasının adı bundan sonra Belediye Bahçesi, söyle bakayım, tekrar et, Belediye Bahçesi de..."

Ben inat ettim, serde toyluk var, yine de:

"Millet Bahçesine gidelim!" diye bağırdım. Sen misin söyleyen... Başıma bir değnek indirdi ve kafesimi tutunca kaldırdı, yukarı gizli bir odaya astı. Orada her sabah karşıma geçer, bana:

---

1 natıka: düşünüp konuşma gücü
2 müftehir: iftihar eden

"Padişahım çok yaşa!"
demeyi talim ederdi. Aradan bir ay geçmemişti ki ben Millet Bahçesine gidelim demeyi tamamıyla unutmuş, bu yeni dersimi mükemmelen ezberlemiştim. Sahibimin sevincine payan[1] yoktu. Günde beş yüz defa, kendiliğimden, bilir bilmez bunu haykırıyordum. Nihayet tekrar dükkâna hem de en görünüşlü, gösterişli yere nakli mekân[2] ettim. Halk benim feryadımı dinlerken hayret ve takdirlerinden kırılışıyordu.

Bir gün önümüzde mükemmel bir araba durdu, içinden kırmızı fesi kulaklarına kadar geçmiş bayağı çehreli, yapma tavırlı, sahte öksürüklü bir kısa adam çıktı. Yanında tıpkı memleketimin ahalisi gibi kapkara yüzlü, bembeyaz dişli, lakin çırılçıplak olmayan bir de zenci vardı. Bana vatanımı ihtar eden bu manzara karşısında coştum, birbiri ardına elli kere 'Padişahım çok yaşa!' diye haykırdım. Gelenler şaşırıp kaldılar ve dükkânın bir kenarına çekilip uzun uzun konuştular. Şakır şakır para sesleri oldu; sahibim kafesime yaklaştı, başımı okşadı. Beş dakika sonra arabanın içindeydim; satılmıştım!

Meğerse bana öğretilen o kısa ve sade cümlenin ne sihirli, ne kerametli, ne müthiş bir tesiri varmış... Akşama altın bir kafes içine girmiştim, hizmetime bir haremağası ile bir Çerkez halayık tayin edilmişti, bir dediğim iki olmuyordu, misli görülmemiş bir refaha, bir saadete ermiştim. Tam otuz iki sene, aynı cümlemi tekrarlamak suretiyle müreffeh, bahtiyar bir hayat sürdüm.

Ah, o zamanki hanımefendilerin kibarlığı, o halayıkla-

---

1 payan: son, bitiş
2 nakli mekân: yer değiştirme, bir yerden bir yere taşınma

rın güzelliği, o saz âlemleri ve helva sohbetleri!... Hoş, ezberlediğim o tesirli cümlenin sade bana değil, efendime de faydası dokunmuştu. Zamanın padişahı evinde böyle kendisine dua ile meşgul bir papağan beslediğinden dolayı onu rütbe, mesnet ve servete gark etmişti. Sadakatine bir bürhan[1] addolunuyordu, göğsü nişanlarla dolmuştu. Bana bile fahri olarak galiba bir unvan verilmişti ki artık kuşçu dükkânındaki gibi sadece:

"Ago! Ago!" diye hitap etmiyorlar, o çetrefil dilli, ince belli, sırma saçlı, narin, nazik, nazenin Çerkez kızları beni:

"Ago Paşa!" diye çağırıyorlar, böyle okşuyorlar, böyle öpüyorlardı. İşte bu esnalarda, bu mesut ve refahlı hayat güzel güzel arızasız, ilişiksiz geçerken ne oldu, ne kıyametler koptu, yine anlayamadım, bir akşam, ben, bermutat[2] malum cümlemi fahr[3] ve mübahat[4] ile haykırırken efendim üzerime yürüdü:

"Sus! Melun kuş, beni sürdürecek misin? Bir daha bunu ağzından işitmeyeyim, şayet işitirsem bir tutam maydanoz yedirir, canını cehenneme gönderirim!" diye bağırdı. Öyle şaştım, şaşaladım, yeise düştüm ki tam bir hafta dilim tutuldu. İçimden:

"Ah, bu insanlar, ne akıl ermez mahluklar! Daha dün beni bu sözümden dolayı okşuyorlardı, bugün ise sövüyorlar!" diyor, lanet okuyordum.

Ertesi günü ne göreyim? Otuz iki sene evvelki dükkâncı, hani bana o cümleyi öğreten ve millet kelimesini yasak eden

---

1 bürhan: kanıt, delil
2 bermutat: alışıldığı gibi, her zamanki gibi
3 fahr: onur, kıvanç
4 mübahat: övünme

kuşbaz yok mu? İşte o tekrar karşıma çıkmasın mı? Yeni bir derse başlamıştık:

"Yaşasın hürriyet!"

Kendi kendime:

"Aman dikkat, diyordum. Galiba bu sefer de şunun tekrarı sayesinde mesnet,[1] mansıp[2] bulacağız, şimdi de sihir keramet bu cümlede?..." Fakat, heyhat!!!

Ago Paşa dermansız bir halde sustu. Baktım ki ihtiyar ve sefaletzede kuşu daha fazla yormak insafsızlık olacak, gerisini ertesi günü zapt etmek üzere teşekkürle yanından ayrıldım; ben odadan çıkarken o, arkamdan yeni öğrendiği bir cümleyi zar zor haykırmaya çabalıyordu:

"Yaşasın millet!"

2

Ago Paşa ikinci ziyaretimde bermutat salıncağına geçti, dört parmaklı elini kaşır ve düşünür gibi kafasının üstünde bir müddet dolaştırdıktan sonra birçok öksürükler ve ahlarla karışık bir surette, fakat azametine halel vermeden, macerasını şöyle nakletti:

"Nerede bırakmıştık, ha, evet, hatırladım, otuz sene evvelki kuşbazım tekrar karşıma oturmuş bana: 'Yaşasın hürriyet!' demeyi talime başlamıştı. Yaşasın hürriyet... Bu da ne demekti?"

Hürriyetin manası ne idi, bittabi bu kuş kafamızla biz-

---

1 mesnet: rütbe, derece
2 mansıp: makam

ler, papağanlar o ciheti[1] idrak edemezdik... Fakat bakıyordum konakta da kimsenin henüz anladığı yoktu. Akşamları el ayak çekildikten sonra, hizmetime tayin edilmiş olan zenci Cevher Ağa ile karşı karşıya dertleşir, iki vatandaş birbirimizi bu hususta aydınlatmaya çalışırdık. O derdi ki:

"Hürriyet ne demektir? Bir şey anlıyor musun?"

Ben cevap verirdim:

"Yaşasın, derdim, sen bir şey anladın mı?"

"Belki iyi bir şey ama galiba biz uhdesinden gelemeyeceğiz![2]"

Evet azizim, daha ilk günlerden bir zenci ile bir papağan bunun böyle olacağını fehm[3] ve idrak etmişti, halbuki sizler anlamamakta devam ediyordunuz... Mamafih[4] benim vazifem artık bilir bilmez, anlar anlamaz, herkes gibi:

"Yaşasın hürriyet!" diye bağırmaktan ibaretti. Haftasını geçmemişti ki konağın balkonundan caddeden geçen halka bermutat:

"Yaşasın hürriyet!" diye haykırıyor, birçok takdirlere, tebcillere[5] nail oluyordum. Sahibimin neşesine payan yoktu; ille bir akşam, kendiliğimden, sokaktaki nümayişçilerden[6] kaparak:

"Yaşasın Niyazi! Yaşasın Enver!" diye bağırınca zavallı efendimin sevincinden üzerine bir fenalık geldi, biraz ayılınca:

"Sabahtan tezi yok, hamen Ago Paşa'yı İttihat ve Terakki

---

1 cihet: yön, taraf
2 uhdesinden gelmek: başarmak
3 fehm: anlama, anlayış
4 mamafih: bununla birlikte
5 tebcil: yüceltme, ağırlama
6 nümayişçi: gösterici

merkezi umumisine[1] hibe ediyorum, bana yine selamet kapısı açıldı!" diye söyleniyor, karısını bırakıp kızını öpüyordu.

Nitekim de dediği gibi oldu, girdiğim konaktan otuz iki yıl sonra hürriyet beni de çıkardı, beni de refah ve sükûndan ayırarak macera ve hadisata kaptırdı. Ah bu merkezi umumi... Bereket ki üç gün kaldım. Kaba, hantal, şivesiz bir sürü adamlar kafesimin önünde toplanırlar:

"Aha! Kuşa da bak, ne hürriyetperver! Bre kuşlar bile bizi takdir için dile geldiler, ne muvaffakiyet!"[2] diye söylenirlerdi. Orada da, kapıya muttasıl[3] gelen nümayişçi heyetlerden:

"Yaşasın cemiyet!" demeyi öğrendim. Adeta ben de koyu bir İttihatçı olmuştum, ama doğrusunu istersen, hiçbirinin farkında değildim; sade dilim söylüyordu, herkese uymak için!

Merkezi umumiden beni bir nüfuzlu zatın evine gönderdiler. Balkona asılı, muttasıl:

"Yaşasın hürriyet! Yaşasın cemiyet! Yaşasın Niyazi! Yaşasın Enver!" diye haykırıyor, başıma yüzlerce adam topluyordum, yeni sahibimin keyfi yerinde idi:

"Verin Ago Paşa'ya şamfıstığı!" diyor, beni takdirlere gark ediyordu. En hoşu, paşaların paşalık unvanları geri alındığı halde benimki, hürriyetperverliğime binaen, ibka edilmişti.[4] Ben hâlâ Ago Paşa idim. Bilir bilmez bir şeyler söylüyordum ama, doğrusu, faydasını da görmüyor değildim!

---

1 merkezi umumi: genel merkez
2 muvaffakiyet: başarı
3 muttasıl: sürekli, aralıksız
4 ibka etmek: yerinde bırakmak

Bu minval üzere yedi ay kadar geçti, geçmedi, bir sabah ben balkonda latif bir mart güneşine karşı:

"Yaşasın hürriyet! Yaşasın İttihat ve Terakki!" diye gırtlağımı yırtarcasına haykırırken odaya efendim pürtelaş girdi:

"Susturtun şu kuşu, şu melun kuşu, beni öldürtecek, evimi yağma ettirecek!" diye bağırdı.

Hemen koştular, kafesimi balkondan aldılar, bir kat, bir kat daha, evin en alt katına indik, oradan da bir mahzen kapağı açtılar, bir sopaya rapten[1] beni içerisine indirdiler, üzerime de demir kapıyı kapadılar.

Zifiri bir karanlık, rutubet ve sessizlik içindeydim, hâlâ hatırladıkça tüylerim ürperir, ah, o ne ezalı, ne korkunç bir hayattı!... Acaba ne olmuştu, ne yapmıştım, suçum, günahım neydi? Bilmiyordum ki... Yalnız, tecrübe ile anlıyordum ki artık 'Yaşasın hürriyet!' diye haykırmak modası geçmişti. Acaba badema[2] ne diye bağıracaktım? Şuradan sağ ve selamet kurtulayım da ne kadar güç olsa çarçabuk öğrenirim diyor, gözlerimi kapağa dikmiş, karanlıkta, ümitsiz bekliyordum; helecanıma[3] nihayet yoktu; dışarıdan, uzaktan birtakım silah sesleri, yaylım ateşler işitiliyor, tir tir titriyordum. Böyle bu halde kaç saat, kaç gün geçti, bilir miyim... Neden sonra kapak açıldı, içeriye bir el lambasının aydınlığı vurdu. Kim gelse beğenirsiniz? Yine eski kuşbazım değil mi?

"Vah yavruma, vah Ago Paşacığıma, nerelere düşmüş, ne felaketlere uğramış..." diyerek hem söyleniyor, hem başımı okşuyordu. Ben bir hasta hali almış, susmuş, sade, yaslı gözlerle etrafıma bakınıyordum.

---

1 rapt: bağlama, iliştirme
2 badema: bundan sonra, bundan böyle
3 helecan: kalp çarpıntısı

O akşam yeni parolayı, yeni dersi zapt etmiştim; kuşçunun dükkânından, dışarıya havaya silah sıkan asi askerlere hitaben ben de:

"Şeriat isteriz!" diye haykırıyordum. Bu sefer de neferler karşıma geçip:

"Kuşa bak dili bize uygun, vaiz efendi gibi konuşuyor," diye söyleyip şaşıyorlar, bana mütemadiyen şeker, fıstık veriyorlardı. Dükkâncı yağlı müşteri arıyordu. Eski mabeyn ricalinden[1] birine ağırlığım pahasına satılmak, yine saadete ermek üzere idim. Bir sabah bu ümitle dükkânın önünden ahaliye:

"Şeriat isteriz!" diye bir avaze haykırırken kuşbazım koştu:

"Sus bre münasebetsiz kuş! Beni mürteci[2] diye astıracak mısın? Çeneni tut, yoksa gaganı koparırım!" diye üzerime yürüdü. Derhal sustum, içimden:

"Allah Allah," diyordum, "bu ne kararsızlık, ne döneklik, muttasıl dil değiştiriyoruz; bir takdir, bir tevbih[3] göre göre anamdan emdiğim süt burnumdan geldi!"

Dükkâncı ertesi günü, top sesleri arasında bana yeni dersimi takrir etti:[4]

"Yaşasın Mahmut Şevket Paşa!"

İkide bir, Ayasofya meydanına sıra sıra sehpalar dikiliyor, mürteciler asılıyordu. Bereket ki bir muhbiri sadık[5] da 'şeriat isteriz!' diye bağırdığımdan bahisle benim aleyhimde

---

1 mabeyn ricali: sarayda mabeyn görevlileri
2 mürteci: gerici
3 tevbih: azarlama
4 takrir etme: anlatma
5 muhbiri sadık: sorumluluktan kaçmak için imzasız mektup yazan kimse

divanıharbe bir jurnal vermemişti. Ben bunu unutturmak, zamaneye uymak için cıyak cıyak, maslublara[1] doğru:

"Yaşasın Mahmut Şevket Paşa!" diye muttasıl haykırıyor, kanat çırpıp azami hürriyetperver heyecan ve neşesini gösteriyordum. Bu gayretim sayesinde nihayet Yıldız yağmacılarından ve Hareket Ordusu erkânından birine satıldık, rahata konduk. İri bir gramafonları vardı, çalına çalına ben de:

Kimdir onlar? Kimdir onlar?
Hareket Ordusu!

türküsünü ezberlemiştim; yeni sahiplerimin takdirleri arasında daima tekrar eder dururdum. Fakat, ne kadar olsa serde kuşluk var, bu türkünün arkasından da sokaktan geçen bir satıcının taklidini yapardım:

"Lahana turşusu!" diye bağırırdım... Binaenaleyh o türkü şu acayip şekle girerdi:

Kimdir onlar? Kimdir onlar?
Hareket Ordusu!
Lahana turşusu!

İşte bu münasebetsizliğimin cezasını çektim, gayet mutaassıp[2] bir İttihatçı zabit olan ve bizzat Hareket Ordusunun başında bulunup o sayede Yıldız mücevheratına konan efendim bu alaylı türküyü işitince:

"Vay müstebit,[3] muhalif, mürteci kuş seni!" deyip de tabancasını çekmesin ve üzerime silahını boşaltmasın mı?

1 maslub: asılmış, asılarak öldürülmüş
2 mutaassıp: aşırı tutucu, yeniliğe kapalı
3 müstebit: baskıcı, despot

Bereket ki, toplayıcı olduğu kadar atıcı değilmiş, ancak iki metre ötedeki bir çalınmış vazoya isabet ettirebildi. Hemen beni gözünün önünden kaldırdılar.

Ago Paşa bu uzun ve heyecanlı hikâyesinden yorgun düşmüştü; birkaç defa öksürdükten sonra dedi ki:

"Arkasını yarın gel, anlatayım, bak daha ne garip maceralar geçirdim, hep dilimin belasına!..."

3

Ago Paşa'yı üçüncü ziyaretim pek hüzünlü oldu. Biçare mahluk, mazinin tatlı hatıralarını bana kaydettirmek için tafsilat ve teferruatıyla yâda başlayalı –halin fecaatini daha iyi anlayarak– derdinden büsbütün çökmüş, ufak bir akbabaya dönmüştü. Beni görür görmez içinde sezilen matem ve hicranı yüreklere işleyen gamlı bir sesle:

"İyi ki hatıratı yazmaya başlamışız, zira hissediyorum ki ömrümün son günlerini, belki de son saatlerini yaşıyorum!" dedi. Ben teselli lüzumunu hissettim:

"Allah göstermesin," dedim. "Daha uzun müddet muammer olursunuz, üzerinizde filvaki bir çökkünlük varsa da geçicidir, galiba taamlarınıza[1] hasbelzaman[2] eskisi kadar itina olunamıyor!"

"Ne gezer, dedi, sekiz, on fıstığa kaldım... Ayçiçeği tohumunun sekiz yüze satıldığından bahisle sahibim her defasında bana takaza ediyor...[3] Bu tarzda yaşamaktansa ölmek

1 taam: yemek
2 hasbelzaman: zaman gereğince
3 takaza etmek: azarlamak, başa kakmak

bin kere hayırlıdır. Eski günleri ağlaya sızlaya, hasret ve hicranla nasıl hatırlamayayım, nasıl kanatlarımı vurup çırpınmayayım, nasıl dövünmeyeyim? Ben ki altın kafeslerde oturur, gıdamı canrüba[1] Çerkez kızlarının pamuk ellerinden alıp yutar ve bir 'çok yaşa,' diye haykırmakla kendimi ve etrafımı nam ve nimete gark ederdim. On iki seneden beri yeni yeni ne 'yaşa'lar, ne 'yaşasın'lar öğrendim, kaç bin kere bağırdım, feryat ettim de hiçbirinden zerre kadar hayır ve hasenat görmedim! Her neyse, otur bakalım karşıma da hatıratımı ikmal edeyim!"[2]

Evet, geçen defa dediğim veçhile:

Kimdi onlar? Kimdir onlar?
Hareket Ordusu!
Lahana turşusu!

türküsü az daha ölümüme sebep olacaktı. Ben İttihatçılar nazarında artık bir muhalif, bir müstebit, bir mürteci addediliyordum. O 'yaşasın hürriyet'lerim, 'yaşasın İttihat ve Terakki'lerim, 'yaşasın Mahmut Şevket Paşa'larım artık para etmiyordu. Şayet Hürriyet ve İtilaf erkânından birisi, kendilerine mensubiyetimi duyup derhal beni satın almasaydı bulunduğum evde açlıktan helak olmam muhakkaktı. Yeni sahibim, her akşam kafesimin başına gelir, bana:

"Haydi, Ago Paşa, şu 'Kimdir Onlar?' türküsünü çağır bakalım!" derdi. Derhal terennüme başlardım; adamcağız keyfinden bayılırdı; meğerse Hareket Ordusu girdiği zaman onu da zindanlara sokmuşlar, divanıharplere sürükle-

1 canrüba: gönül kapan, gönül alan
2 ikmal etme: tamamlama

mişlerdi. Şimdi bana bu tezyifkâr[1] türküyü söyleterek hıncını çıkarıyordu. O esnada Arnavutluk vakası kopmuş, Büyük Kabine, Babıâli'ye oturmuştu. Binaenaleyh işim gücüm artık: 'Yaşasın Kâmil Paşa!' diye haykırmak olmuştu. Muhalif efendim bu âvâzemden o derece memnundu ki ortasında mor bir yeni dünya sallanan yepyeni bir sarı kafes aldı; ayçiçeğini de şamfıstığıyla tebdil[2] etti. O günlerde bir vilayete tayin olunmak üzere bulunuyordu; neşesine payan yoktu. Fakat bir sabah, her şeyden habersiz salonda ben: 'Yaşasın Kâmil Paşa!' diye haykırırken ne olsa beğenirsiniz? Efendim yanıma her tarafı tir tir titreyerek, sapsarı, sakal bıyığı karışmış bir halde girdi: "Sus budala kuş! Beni tekrar divanıharplere mi sürükleyeceksin?" diye bağırdı.

Ah, kendiliğimden dilim olsa da ona şöyle çıkışsaydım:

"Behey adam, sizin hiçbir işte sebatınız yok mudur? Daha dün 'söyle' diye yalvarıyordun, bugün 'sus' diye haykırıyorsun... Ben ne diyeceğimi şaşırdım, sen ne yapacağını bilmiyorsun! Budala, ahmak, dönek, münasebetsiz hep sensin, sizsiniz, bütün insanlar!"

Muhalif değil mi? Ondan pervam[3] yoktu, ne vurabilir, ne dövebilirdi... İnadıma haykırdım:

"Yaşasın Kâmil Paşa!"

Biçare adam munis bir sesle şöyle söyledi:

"Yavrum, ille 'yaşasın' diye bağırmak istiyorsan bari bir kârlısını bağır, 'Yaşasın Mahmut Şevket Paşa!' de... Zira yine o geldi, hem de sadrazam olarak..."

---

1 tezyifkâr: alaycı
2 tebdil: değiştirme
3 perva: korku, çekinme

Onun bu kadar çabuk dönüp geleceğini ben nereden tahmin edebilirdim... Bir zaman da tekrar 'yaşasın Şevket Paşa'lara devam ettim. Bir akşam yine öyle bağırıyordum, efendim ağzı kulaklarında içeri girdi:

"Ago Paşa, senin duan makbul olmadı. Şevket Paşa'yı vurdular!" dedi.

Ben açıkgözlülük yapmak istedim:

"Yaşasın Kâmil Paşa!" diye bağırdım; hoş düştü ama bu gevezeliğim ertesi günü bizim efendinin Bekir Ağa bölüğüne tıkılmasını, sonra da Sinop'a gönderilmesini icap ettirdi. Komşulardan bir İttihatçı bire bin katarak ve "Efendi ile kuş tabesabah[1] şenlik yaptılar!" diyerek bizi divanıharbe ihbar etmişti.

İşte bu tarihten itibaren artık rahat yüzü görmedim. Filvaki tekrar bir İttihatçı evine satılmıştım, bol gıda alıyordum, lakin hemen hemen her hafta yeni bir 'yaşasın!' öğrenmeye mecburdum; zira Harbi Umumi patlamıştı:

"Yaşasın harp!" dedim. Derken Alman muzafferiyetleri şüyu buldu.[2]

"Yaşasın Hindenburg!" demeyi belledim. Arkasından Enver Paşa'yı metih icap etti:

"Yaşasın Enver Paşa!" diye haykırdım.

Kanal seferleri çıktı; ara sıra:

"Yaşasın Cemal Paşa!" diye de bağırmak lazımgeldi. Daha sonra mağlubiyetlere sıra geldi:

"Yaşasın zaferi nihai!" avazesiyle milleti teselli ve tehey-

---

1 tabesabah: sabaha kadar
2 şüyu bulmak: duyulmak

yüç[1] iktiza ediyordu.[2] Haykırmaktan gırtlağım iltihaplanmıştı. Üstelik bir de:

Asker olacağım ben

türküsünü öğrenmek mecburiyetinde kalmayayım mı? Daha kötüsü, yeni efendimin bir züppe kızı vardı, Türkçe şiirlere meraklıydı, tutup da bana Mehmet Emin Bey'in asarından[3] ve tatsız, şivesiz, birtakım manzumeler ezberletmeye kalkışmasın mı? Kendi kendime:

"Ah," diyordum, "neymiş o otuz üç senelik mesut devir! Yalnız bir cümle öğrenmiştim bir 'Yaşasın!'... Fakat ne becerikli, ne feyizli,[4] ne hassalıymış![5]" Bakıyorum şimdi her yeni 'Yaşasın!' memleketin birkaç vilayetine, birkaç milyon ahalisine oluyor. Fakat derdini kime anlatırsın? Ben ahvalin fenalığını şu papağan aklımla kafesimin ardından görüyorum da sizler gezip tozmakta hür olduğunuz halde insan zekâsıyla bir adım ilerisini seçemiyor, sezemiyordunuz... Artık memlekette ne şamfıstığı ne Arabistan fıstığı kalmıştı; ayçiçeği tohumu bile nadirattandı. İnsanlar ekmek diye süpürge tohumu, saman, toprak yerken benim fıstık istemekliğim münasebetsiz olmaz mıydı? Binaenaleyh ne bulursam yutmaya mecbur kalıyordum, zayıflamış, sersemlemiş, neşesizleşmiştim:

"Yaşasın zaferi nihai!" diye haykırıyordum ama, doğrusu, içimden:

---

1 teheyyüç: heyecanlanma, coşma
2 iktiza etmek: gerekmek
3 asar: eserler
4 feyiz: verimli
5 hassa: özellik

"Yaşasın sulh!" demeyi arzu ediyordum. Galiba bütün millet de benim gibi düşünüyordu... Sulh beni Amerikan fıstığına kavuşturacaktı, nasıl istemezdim? Darı ve mısır yemekten bağırsaklarım kurumuştu... Tam o sırada talih imdadıma yetişti, bir harp zenginine, iki çuval şeker mukabilinde satıldık! Baktım ki harp gayet iyi bir şeymiş... O ne bolluk, o ne israf, o ne hayattı? Asıl şimdi, hem de can ve gönülden:

"Yaşasın harp!" diye haykırıyordum, harbin faydalarını bizzat görmüş, nimetlerine gark olmuştum. Zira, kim bilir nerelerden, ne pahasına bana her cins fıstık celp olunuyor, önüme kutu kutu şekerlemeler serpiliyordu. Yedikçe yedim, şiştikçe şiştim, dilim öyle bir açıldı, öyle bir cuş ve huruşa[1] geldim ki:

"Yaşasın Hindenburg!" diye haykırdığım zaman yedi mahalle avazımdan taciz olurdu; içimden müthiş bir harp taraftarlığı, bir vatanperverlik, bir hamiyet taşıyordu ki ancak günde yüz kere:

"Yaşasın zaferi nihai!"[2] diye bağırmakla kendimi, ateşimi ve heyecanımı teskin edebiliyordum. Aksi gibi bu saadet de uzun sürmedi; bir sabah harp zengini, odama şaşkın bir halde girdi:

"Mütareke[3] oldu, harp bitti, ben de bittim!" diyerek bir boş şeker çuvalı gibi yere çöktü. Ben bilir miyim teselli için:

"Yaşasın Enver Paşa! Yaşasın Hindenburg!" diye bağırmaya başladım. Sahibim:

"Allah ikisinin de belasını versin, ne vardı dört yılda mağlup olacak... Ne aciz, iktidarsız heriflermiş, iki yıl daha

1 cuş ve huruş: taşıp coşma
2 zaferi nihai: son zafer
3 mütareke: ateşkes

dayanamazlar mıydı?" diye söyleniyor, küfürler ediyordu. Beni o hiddetle bir mütekait[1] paşaya hediye gönderdiler, adamcağız vaktini entari arkasında, köşe penceresinde gazetesini okumakla geçirirdi; hem de yüksek sesle... Nihayet ben de ezberimden okumaya başladım:

"Hinoğlu hinler! Zırtapozlar! Çanak yalayıcılar!"

Zannediyordum ki artık 'Yaşasın' devri hitam[2] bulmuştu, hep böyle atıp tutacaktık... Meğerse kaderimde yine 'Yaşasın!' diye haykırmak varmış... Geçen yıl satıldığım bu evde ömrüm bir aralık:

"Yaşasın Kuvayı Milliye!" demekle geçti. Sonra sustular, böyle bağırmak yasak olmuştu. Altı aydan beri tekrar müsaade edildi; binaenaleyh şimdi son nakaratım bu... İnşallah, hayırlısıyla bir de can ve yürekten:

"Yaşasın müsalaha!"[3] demeye muvaffak olurum, ondan sonra ölsem de gam yemem!

5 Temmuz 1922

---

1 mütekait: emekli
2 hıtam: son, bitme
3 müsalaha: barış, uzlaşma

HÜLYA BU YA...

Bir Amerikalı seyyahın
'Ankara'ya dair müşahedatı.[1]

Methüsenası,[2] mamuriyet ve medeniyeti, parkları ve bulvarları göklere çıkarılan Ankara hakkında mübalağasız ve riyasız, en sahih[3] ve en esaslı malumat almak için başvurmadığım yer kalmadı, kimi "İnanamazsınız, peri hikâyesi gibi, billur saraylar, fildişi kaldırımlar..." diyor, kimi ise büsbütün aksini söylüyor: "Eski hamam eski tas, üstelik kubbesi de viran..." diyor; hakikat bir türlü anlaşılamıyor, meselenin künhü[4] bir türlü keşf ve halledilemiyor.

Gitmek işime geleydi, hiç durmaz, koşar, gözümle görür, kulağımla işitir ve karilerime[5] doğrusunu bildirirdim. Fakat heyhat! O mamureden nasibimiz yokmuş... Talih bizi bu şereften mahrum etmiş, o diyarı irfanı ve o beldei kemali seyir ve temaşaya[6] muvaffak olan bahtiyarlardan hariç kalmı-

1 müşahedat: gözlemler
2 methüsena: övülecek iyi şeyler
3 sahih: gerçek, doğru
4 künh: bir şeyin aslı
5 kari: okuyucu
6 temaşa: bakıp seyretme, gezme

şız... Bereket ki geçen gün, Amerika'dan gelen mecmuaları karıştırırken en mühimlerinden birinde " New Chicago" risalesinde[1] uzun bir bent okudum; bir bent ki bizzat oraya giden bir seyyahın hikâyesini muhtevi,[2] hayrete değer birçok tafsilat ve malumatla dolu... Meğerse Ankara bizim bildiğimizden de üstün, söylenilenlerden de parlakmış! Orada, az zamanda ne harikulade, ne emsalsiz ümranlar temin edilmiş... Bervechiati[3] tercümesini yazacağım işbu bendin aslını görmek isteyenler mezkûr[4] mecmuanın Mart 1921 tarihli aylık nüshasına müracaat edebilirler. Times'ın 1 Şubat Pazar tarihli nüshasında da belki bir sureti mevcuttur!

Muharriri makale[5] Amerikalı seyyah Mr. Con Hülya şöyle anlatıyor:

"Odun yakarak hohlaya puflaya, ahlaya üfleye, dura dinlene bin müşkülatla yol alan bozuk bir lokomotifin peşinde soğuktan donarak bir hayli çöl geçtik, ne mezruattan[6] eser, ne insandan nişane vardı. Kendi kendime:

"Kabil değil, bu çorak ve ırak yolların sonunda medeni ve müterakki[7] bir şehir bulunamaz... Vahadan bile ümidim yok!" diyordum.

Meğerse ne kadar yanılmışım... Bir sabah rehberim muzafferane bir sesle: "Geldik!" dedi. Hemen pencereye uzandım: Aman Allahım, karşımdaki hakikat mi idi, yoksa

1 risale: dergi, kitapçık
2 muhtevi: içeren, içinde bulunduran
3 bervechiati: aşağıda olduğu gibi
4 mezkûr: adı geçen
5 muharriri makale: makale yazarı
6 mezruat: ekinler
7 müterakki: ilerlemiş

incimada[1] mı başlamış, hülya mı görüyor, sayıklıyor, hezeyan mı ediyordum? Tren ne Avrupa'da, ne Amerika'da mislini, medendini görmediğim vâsi[2], mükellef, muhteşem bir gara dahil olmuştu...[3] Duvarlar hep çiniden, kubbeler billurdan, parkeler elmastıraş camlardan yapılmıştı; etrafımızda belki yirmi lokomotif vardı, hepsi bacalarından dumanlar salıvererek, makinelerinden buharlar fışkırtarak, sağa sola gidiyor, manevralar yapıyordu. Gar halk ile doluydu. Hemen dışarı fırladım, hem kendimi, hem etrafımda gördüğüm eşyayı elimle yokladım, rüya görmediğime emniyet hasıl ettim:

"Aman, diyordum, derhal bir otomobile atlayalım ve şehre girelim!"

Rehberim gülüyordu:

"Burada ne arabaya, ne otomobile, ne de yürümeye ihtiyaç vardır, şimdi çıkar çıkmaz yol kendiliğinden hareket eder ve sizi istediğiniz semte götürür!" diyordu; ben inanmıyordum, fakat doğruymuş... İstasyonun rıhtımından ayağımızı yaya kaldırımına basar basmaz ileri doğru gittiğimizi hissettim, yaya kaldırımları müteharrikti.[4] İki tarafı ağaçlık bir geniş bulvardan geçiyor, mütemadiyen gidiyorduk. Yol beş dakikada bir duruyor, yanımızdakilerden bazıları sabit sokaklara iniyor, hariçten bazıları da bu oynak yola biniyordu. Kış olmasına rağmen ağaçlar yemyeşil, yapraklı ve çiçekliydi. Rehberim izahat verdi:

---

1 incimad: donma

2 vâsi: geniş

3 O zaman, 1921'de, hülya diye gösterilen şeylerin çoğu 1939'da fazlasıyla hakikat, bu latife bir ciddiyet olmuştur (yazarın notu).

4 müteharrik: hareketli

"Ankara'da mevsim yoktur," dedi. "Birtakım fenni usuller sayesinde, cevvi havada[1] daimi bir sıcaklık teminine muvaffak olduk, tahtelarz[2] kaloriferler toprağı ısıtır ve elektrik makineleri göğe sıcaklık verir, hatta burada yağmur ve kar yağmaz, gündüz ve gece olmaz! İstiklal ilan edileli geceler gündüz oldu!"

Kemali hayretle:

"Nasıl ne suretle?" diye sordum. Muhatabım:

"Pek basit," dedi, "mühendislerimiz bir akümülatör icat ettiler, gündüzleri güneşin ışıklarını topluyor, biriktiriyor, geceleri alatı mahsusa[3] vasıtasıyla havaya neşrediyorlar. Aydınlık hep birdir. Yağmur bulutlarını ise, bir nevi elektrik makineleri sayesinde şehre düşmeden evvel topluyorlar, muayyen[4] bir saatte, herkes uykuda iken, yalnız lüzumu olan yerlere fennen ne kadar lazımsa o miktar döküyorlar. Binaenaleyh şehrimizde şemsiyeye, gamseleye, lastiğe lüzum yoktur; damlar akmaz, palto taşınmaz, rutubet olmaz. Havada tahavvülat[5] olmayacağı için hastalıklar da nadirdir!"

"Ya rüzgâra karşı ne yaparsınız?"

"Birtakım büyük rüzgâr makineleri ihtira[6] olundu, şehre doğru esen tabii rüzgârlara mukabil daha kuvvetli, daha şiddetli suni rüzgârlar estiriyor ve bu suretle tabiilerini geri püskürtüyoruz!"

Biz, böyle konuşurken mütemadiyen gidiyorduk. Artık

---

1 cevvi hava: hava boşluğu
2 tahtelarz: yeraltı
3 alatı mahsusa: özel aletler
4 muayyen: belirli
5 tahavvülat: değişiklikler
6 ihtira: buluş yapma, icat etme

şehre girmiştik. Birçok kâşaneler[1] önünden geçiyorduk... Ne damları vardı, ne çerçeve ve pencereleri... Hatta ikmal edilmemiş[2] gibiydi. Sebebini sordum:

"Dama, cama ne lüzum var, mademki hava sıcak ve ziya değişmez..."

Sahi, hakikaten bunlar lüzumsuzdu; yağmur yağmayan, rüzgâr esmeyen bir memlekette cama, dama ihtiyaç olur mu? Onlar bizimki, Avrupa ve Amerika'daki geri şehirler için lazımdı. Ben bunları düşünürken rehberim eliyle bir büyük bina gösterdi:

"İşte," dedi, "Büyük Millet Meclisi sarayı... Gezerken göreceksiniz, içinde kimse yoktur, bomboştur!"

"Nasıl, içtimalar[3] olmuyor mu?"

"Oluyor, fakat, bunun için mebusların oraya kadar gitmesine ne lüzum var? Zaten bizim milletvekillerimiz aynı zamanda nazır, müdür, kumandan, vali ve mutasarrıftırlar[4] da... İşlerinden ayrılıp millet sarayına kadar giderlerse boşu boşuna vakit kaybederler, onun için meclis salonunda, her mebusun yerinde bir konuşucu, sesli telefon vardır, zamanı gelince reis bulunduğu yerden, evinden veya riyaset[5] dairesinden önündeki telefona "meclis açıldı!" diye seslenir, bu ses salondaki riyaset telefonu tarafından aynen tekrar edilir, o zaman bilumum mebuslar, kulaklarına bulundukları mahalden telefon ahizesini takarlar, hem işlerini görürler hem müzakereyi[6] takip ederler ve ne söylerlerse bilirler ki salon-

1 kâşane: ev, köşk
2 ikmal etme: tamamlama
3 içtima: toplantı
4 mutasarrıf: Osmanlı döneminde bir sancağın en yetkili yöneticisi
5 riyaset: başkanlık
6 müzakere: görüşme

da aynen aksedecektir, binaenaleyh müzakere intizamla devam eder. Şayet celse pek gürültülü olur, kapanmak iktiza ederse[1] reis bir düğmeye basar, telefonların cereyanı kesilir, anı vahitte[2] sükût ve sükûn da temin olunur."

Ben bu şayanı hayret[3] tafsilatı[4] dinlerken otele gelmişiz. Müteharrik kaldırımın durmasından istifade ettik, hemen indik. Fakat o zaman hatırladım ki acele ile istasyonda içi para dolu el çantamı unutmuşum... Muhatabım:

"Ziyanı yok, ben şimdi getiririm!" dedi ve bir delikten aşağı indi. Üç saniye sonra yine çıkıp geldi ve çantamı bana uzattı.

"Bu ne?" dedim. "Ne çabuk gittiniz ve ne çabuk geldiğiniz?"

"Hava boruları vasıtasıyla gittim de ondan... Acele işi olanlar için, tıpkı Avrupa'daki pnömatik mektuplar gibi burada insanlar da hava tazyikiyle işler borulardan istifade edebilirler. Deliğe girer girmez kendinizi gitmek istediğiniz yerde bulursunuz ve derhal da dönebilirsiniz... Mamafih aceleye lüzum da yoktu, zira burada kimsenin malına kimse elini sürmez!"

"Neden?"

"Neden olacak, Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey bir makine ihtira[5] etti, nasıl röntgen içimizi görüyorsa bu makine de ruhumuzu görür, ruhumuzun fotoğrafisini alır

1 iktiza etmek: gerekmek
2 anı vahit: bir an
3 şayanı hayret: hayret verici
4 tafsilat: ayrıntılar
5 ihtira: buluş yapma, icat

ve "seciyeli,[1] seciyesiz" diye insanları ikiye ayırır. Seciyesizlerin şehre girmeye hakkı yoktur..."

"Peki ama, benim ne olduğumu henüz muayene etmediniz?"

"O çoktan yapıldı, istasyona çıkar çıkmaz bilmem dikkat ettiniz mi, bir memur elindeki küçük bir makineyi yüzünüze doğru uzattı..."

"Ben onu biletçi zannettim!"

"Hayır, o zabıta memurudur, seciyenizi yokladı, aletin üzerindeki derece tahtessıfır[2] ve fevkassıfır[3] olmak üzere ikiye ayrılır, sıfırdan aşağı olanları geri çevirirler. Sıfırdan yukarı beşe kadar olanlar zabıta nezaretinde kalırlar, daha yukarısı serbest bırakılır!"

"Acaba benim derecem kaç, öğrenebilir miyim?"

"Hay hay sorayım!"

Muhatabım cebinden bir düdük çıkardı, ağzına tuttu, konuşmaya başladı; beş dakika sonra bana dedi ki:

"Dereceniz dokuz, tebrik ederim! Portatif telsiz telefonla konuştum, gördünüz ya!"

Hayretim gittikçe artıyordu, muhakkak rüya görüyor, hezeyan ediyordum... Şaşkın şaşkın etrafıma bakınırken rehberim beni otele soktu:

"Tam istirahat mi istersiniz, yarım mı?" diye sordu.

"Tam!" dedim.

Beni bir dolaba soktular, gırr!!! Havalandık! Aman yarabbi asıl şaşılacak, parmak ısırılacak, akla fenalık verecek

1 seciye: karakter
2 tahtessıfır: sıfırın altında
3 fevkassıfır: sıfırın üstünde

hadiseler bundan sonra başladı. Onları ikinci mektubumda tafsilatıyla bildirecek, bu misilsiz, menentsiz[1] terakki[2] ve kemalin mucit, müessis[3] ve muhterileriyle[4] yaptığım mülakatları orada yazacağım!

Meğerse bizler, Amerikalılar medeniyette, ümran[5] ve terakkide ne derece geri kalmışız! Ankara harikalar memleketi, kerametler, mucizeler diyarıymış!

2

Hayır, rüya görmüyorum... Ne afyon yuttum, ne esrar çektim, ne eter kokladım, ne afsunluyum, ne de saralı veya sıtmalı... Bütün yazdıklarım hakikat: Ankara fen ve ilmin, sanat ve ihtiranın merkezi tecellisi,[6] harikaların temerküz[7] noktası olmuş; Türk milliyetperverleri Anadolu'nun göbeğinde bir terakki beldesi inşa edivermişler ki mislini ne kâinat görmüş, ne hayalhaneler icat etmiş... Hele biraz daha tafsilat vereyim de siz de kani olunuz.

Otelin methalinde[8] bindiğim asansör beni, lahzada bir odaya çıkardı... Bir oda ki bomboş... Yalnız duvarda telefon santralı gibi birçok delikli uzun bir levha vardı. Rehberim dedi ki:

1 menent: eş, benzer
2 terakki: ilerleme
3 müessis: kurucu
4 muhteri: icat eden
5 ümran: mamurluk, medeniyet
6 tecelli: belirme, ortaya çıkma
7 temerküz: birikme, toplanma
8 methal: giriş

"Bütün ihtiyaçlarınızı işte şu alet temin edecektir. Hamam, yatak, yemek, hülasa hepsi bunun vasıtasıyla derhal emrinize müheyya[1] bir hale gelir... Mesela, şimdi bittabi, yorgunluk çıkarmak için yıkanmak istersiniz. Lütfen şu düğmeye basınız!"

Bastım. Oda simsiyah kesildi, fakat bir saniye sonra baktım ki mükemmel bir hamamda, çırılçıplak, banyoda değil miyim? Evet, banyoda ve çırılçıplak... Ne zaman soyundum, ne zaman su hazırlandı ve içine ben nasıl girdim? Anlayamadım ki... Fakat iş sade bununla kalmadı, ılık suda on dakika kadar durdum durmadım, tepemden aşağı bir soğuk su boşandı, bunu müteakip de kendimi bornozlar içinde sedirde buldum...

Rehberim izahat verdi:

"Burada istihmam[2] müddeti yıkananın keyfine göre değildir; banyonun vücuda temas eden bir yerinde Sıhhıye Vekilimiz Adnan Bey'in icat ettiği bir tabip makinesi vardır, kendiliğinden, anı vahitte, insanı muayene eder ve kalbine, bünyesine, mizacına göre suyun derecesini, hamamın saatini kararlaştırır..."

Uyku için de böyledir; yatağınızın bir tarafına asılı 'tabip cihazı' uykunuzu kâfi görünce başınızın ucunda bir çalgılı saat, gayet latif, ruhnevaz[3] millî bir beste çalar, güftesi Ziya Gökalp'indir:

Tavşan uyur, Türk uyumaz
Çalışmaya vaktimiz az

---

1 müheyya: hazır
2 istihmam: hamama girme, yıkanma
3 ruhnevaz: ruh okşayan

Uyuma Türk! Uyuma Türk!
Gözünü aç, tarlanı kaz

Bestesi Halide Hanım'ındır... Yemek meselesinde de yine tabip cihazı kullanılır, masaya oturdunuz mu makine midenizi, siz farkında olmayarak muayene eder, kanınızı görür, ne kadar kaloriye ihtiyacınız varsa ona göre taamları bir tarafa yazar, mesela yumurta istersiniz, halbuki midenizin ona ihtiyacı yoktur, o zaman sizin önünüze gelen sahanda yumurta olmakla beraber, aynı lezzet, aynı çeşni, aynı manzara, fakat terkibinde[1] zerre kadar yumurtadan eser yoktur, o Almanlardan öğrendiğimiz veçhile yapılmış bir erzats, yani taklit, sahte, uydurma yumurtadır!

Hayretimden gittikçe aptallaşıyordum, şu tabip cihazı ne mükemmel bir icattı, ne kadar faydalıydı... Muhatabım benim şaşkınlığımla istihza[2] ediyordu:

"O bir şey değil, siz adalet ve kanun terazisini görmelisiniz?"

"O da nedir?"

"Bir terazi... Adliye Vekilimiz Celaleddin Arif Bey'in icadı!"

"Neye yarar ki?"

"Haklıyı ve haksızın birbirinden ayırmaya: Mesela sizin birisinden alacağınız var, o inkâr ediyor, hemen mahkemeye müracaat edersiniz, ortada büyük bir terazi, bir baskül vardır; evvela müddei[3] çıkar, çat! Bir ses; o iner müddeialeyh[4]

1 terkip: bileşim
2 istihza: alay
3 müddei: davacı
4 müddeialeyh: aleyhinde dava açılan

biner, yine çat! Bir ikinci ses... Daha sonra hâkim hükmü terazisinin kaydı mucibince[1] tebliğ eder: Müddei haksızdır, müddeialeyh haklı!"

"Aman yarabbi! Lakin bu Celaleddin Arif Bey ne yaman bir adammış!"

"Yamanların yamanıdır, nazırlardan hepsini bu teraziden birer defa geçirdik, sıra kendisine gelince çekmedi, kırıldı!"

"Anlaşılan her nazırın sizde böyle hayrete şayan bir icadı var?"

"Evet, Maliye Vekili beyinki pek mühimdir, deve biçiminde bir acayip makine yaptı, ağzından altın atıyorsunuz, arkasından kâğıt para döküyor!"

"Başka mühim icatlarınız da var mıdır?"

"Vardır! Adam makinesi ihtira ettik!"

"Olamaz, kabil değil!"

"Nasıl olamaz, işte numunesi: Ben!"

Rehberim izahat verdi: Anaları artık hamil müşkülatından, vazı hamil[2] eziyetinden kurtarmışlar... Senede bir defa, yirmi yaşından itibaren her erkek bir evlat sahibi olmaya mecburmuş, hususi makineler vasıtasıyla tohumu beşer[3] bir haftada dokuz ay on günlük kemaline erdirilir, sonra o makineden diğer bir makineye geçirilerek diğer bir hafta zarfında on yaşına yetiştirilir, ondan sonra da bir hafta müddet iptidai[4] ve idadi[5] tahsilini ikmal etmek[6] üzere maarif maki-

1 mucip: gereken
2 vazı hamil: doğurma
3 tohumu beşer: insan tohumu
4 iptidai: ılkokul
5 idadi: lise
6 ikmal etmek: tamamlamak

[illegible] konur, son hafta içinde de darülfünun[1] makinesinde kalır, yirmi yaşında meydana bırakılırmış... Güçlü kuvvetli, zarif ve güzel bir delikanlı olan muhatabım darülfünun kuluçkalığından çıkalı on gün olmuş, yani ilk rahim makinesine düşeli ancak bir ay on gün geçmiş!

Bu ne terakki! Bu ne kemal!

Rehberim koluma girdi, biraz dolaşmaya çıktık: Saatime baktım, akşamın onu... Halbuki her taraf aynı ışık içinde, güneşli duruyordu... Millet bahçesine girdik, arkadaşım:

"Biraz havadis alalım!" dedi. Bir sinema binasına girdik, ne göreyim? Kürrei arzın[2] beş kıtası hesabıyla beş beyaz levha duruyor ve dakikasına dünyada mühim ne vaka oluyorsa aynen, resim şeklinde seyircilerin gözü önüne konuyor. Biz girdiğimiz zaman Avrupa levhası Londra Sulh Konferansının müzakeresini gösteriyordu; bu makine için gizli ve kapaklı hiçbir iş yoktu, Venizelos'un harekâtını, tahrikât[3] ve faaliyetini bile uzaktan 'Ankara' halkına saati saatine bildiriyordu...

Sinemadan çıktıktan sonra tiyatroya girdik, hayret! Sahnede Koklen, Sara Bernar'la beraber Eglon'u oynuyordu!

"Bu nasıl olur," dedim, "Sara Bernar burada mı? Koklen ölmemiş miydi?"

"Bunlar onların ruhudur, biz sade ölülerin değil, dirilerin de ruhunu celbeder ve onlara cisim vererek istediğimizi yaptırırız."

"Artık bu derecesi tahammülfersa,[4] hayretimden öleceğim!"

---

1 darülfünun: üniversite

2 kürrei arz: yer yuvarlağı

3 tahrikât: kışkırtma

4 tahammülfersa: tahammül tüketen, dayanılmaz

Rehberim temin etti:

"Ankara'da ölüm yoktur, biz Ankara'da ölümün de çaresini bulduk!"

"Nasıl?"

"Bir doktorumuz kendi muhteriatından[1] olan bir makine vasıtasıyla ölüme sebebiyet veren uzuv her ne ise, kalp, böbrek veya dimağ onu çıkarıyor, yerine suni yeni bir uzuv takıyor!"

"Artık, bunun üzerine ne söyleyeyim, ne anlatayım? Ankara sanki kürrei arz üzerinde bir belde değil Merih'in bir şehri... Ölüme bile çare bulmuşlar, insanları bile makinelerde vücuda getiriyorlar... Burada her şey, hepsi, olan biten ne varsa hep: Makine, yine makine, daima makine!"

11 Şubat 1921

---

1 muhteriat: icatlar, buluşlar

MEYVELERE DAİR...

Yazın tam içindeyiz, meyve ve sebze bolluğu içinde...

Bu mevsimin en hoş manzarası ne guruplarda, ne tulularda[1] ne kırlarda ve ne denizlerdedir. Manav ve sebzevatçı dükkânları tabiatın en hayrete şayan güzelliklerini içine toplamış birer güzellik sergisidir.

Nasıl bir kayaya dayanarak sahilleri ve ufukları baygın aygın seyredersek, nasıl bir çınar altından tarlalara ve çayırlara yaşamaktan memnun, uzun uzun bakarsak ve bu manzaralardan haz, keyif duyarsak benim fikrimce yemişçi veya sebzevatçı işportaları karşısında da aynı zevki, aynı tesiri duymamız icap eder. Hatta, daha fazla olarak, bu ikinci seyranda dimağa ve mideye müteallik[2] de ayrı bir haz vardır; öyle bir haz ki hepsinden daha kuvvetli, daha mücbirdir.[3]

Temmuz içinde bir meyve sergisinden latif, rayihalı[4] zevk verici neresi vardır, nerede bu kadar güzel şeyler bir araya toplanmış, insanın önüne terütaze, serin ve rutubetli, bin itina ile serpilmiş veya dizilmiştir?

Mesela kayısı dolu bir sepet farz ediniz, rengin bundan

1 tulu: tan ağartısı
2 müteallik: ilgili, ilişkili
3 mücbir: zorlayıcı
4 rayiha: koku, güzel koku

tatlısı, bundan müstesnası[1] olur mu? Ya üzerindeki pembe noktalar, sonra tenindeki o tazelik ve canlı gibi hassasiyet ya o kavrayıcı rahiya... İlle ağıza attıktan sonraki zevki, o eriyiş, muattar[2] suyu ve rayihalı çeşnisi... Nasıl derhal içinizin serinlediğini, silindiğini, banyo odasından çıkmış bir çehre gibi rayihalı tertemiz bir hale girdiğini duyarsınız!... Nasıl yağlı yemeklerin zehrini ve ağırlığını bu tatlı kokulu, yumuşak usareli nesne hemen atar, siler ve dudaklarınıza taravet[3] dilinize tazelik verir!... Kayısı ve ondan bir derece daha müessir,[4] nafiz[5] olan şeftalideki hassa ve rahiya, ne hassadır ne rayihadır! Hiçbir çiçek şeftali kadar güzel kokamaz ve hiçbir meyvenin suyunda kayısının usaresindeki kadar şifa ve lezzet bulunamaz. Manzara itibariyle de bu iki meyve emsalsizdir; dudağa temaslarında bin itina ile sizinle telakiye[6] hazırlanmış maşukanızın[7] yarı ıslak serinletici ve hayat verici puselerine[8] benzeyen sevdalı bir hal vardır. Her ne zaman şeftali veya kayısı yersem muhakkak gördüğüm en güzel kadınları hatırlarım; yanımda onlardan bir mendil, bir yelpaze veya bir eldiven bergüzar kalmış gibi, bu meyvelerde kendilerini bana canlı canlı yâd ettiren bir hassa, bir kuvvet, bir münasebet mevcuttur.

Süs ve manzara itibariyle türbe erikleri manav sergilerinin en göz alan mahsulleridir. Kıpkırmızı, tombalak etli,

1 müstesna: sıra dışı
2 muattar: hoş kokulu
3 taravet: tazelik
4 müessir: etkili
5 nafiz: nüfuz eden, işleyen
6 telaki: buluşma
7 maşuka: sevilen kadın, sevgili
8 puse: öpücük, buse

fakat adi olan bu meyveler bende al yanaklı, bodur, dolgun köylü kızlarını, Anadolu ahretliklerini tahattür ettirir.[1] Türbe eriklerinin en güzel yerleri ne kabuklarındaki ateş ne taamındaki lezzettir; etinin rengindeki güzelliği ve dişe ne pek eriyici ne pek sert olmadan, kâfi derecede dokunuşu hakikaten emsalsizdir. Elmalarda da erikler gibi bir adilik, bir pespayelik vardır; hatta ne kadar iyisi, terbiyelisi ve nadidesi olursa olsun... Zaten yemişleri asil ve pespaye olarak ikiye tasnif etmek pek kolaydır. Mesela duta nasıl kibarlık ve asalet atfedebiliriz? Fakat, diğer taraftan da, armut nasıl adi ve bayağı addolunabilir? Armutların en fenası en kavruk, en lekeli ve en hamı bile asildir, çirkin, sakat olmalarına rağmen kibarlığı nazarı dikkate çarpan bazı insanlar gibi muhakkak kendilerine hürmetle muamele ettirirler:

"Şu elma kaç kuruşa?" diye sorduğumuz zaman sesimizde elmaya ait bir hürmet yoktur! Fakat armudu muhakkak, daha nezaketle sorarız; belki cümlede de değişmez, yine:

"Şu armut kaç kuruşa?" deriz, fakat sedamızın tanininde[2] bir hürmet sezilir... Ne derseniz deyiniz, armutlar asil, elmalar ve erikler bayağıdır. Pek beğendiğim şeftali ve kayısı ise ne asildir, ne bayağı... Onları birer sanatkâr addederim, dansözler, aktrisler gibi bunlardaki süs ve sanat da aile seviyelerini insana aratmaz, araştırtmaz.

Ayva şayanı hayret bir meyvedir iriliği, renginin dehşeti ve sertliği itibariyle... Ben ayvaları meyvelerin en iri karınlı, azametli, işgüzar, fakat kaba tüccarları addederim, bana onlar aramızdaki bu kabil insanları tahattür ettirir, kendilerin-

---

1 tahattür etmek: hatırlamak

2 tanin: tını

den başkasını düşünmeyen hodperest[1] Asmaaltı sarraflarını ve tacirlerini... Halbuki incirler, ayaklar altında ezildikleri, güneşlerde kurutuldukları, kutulara ve çuvallara sımsıkı bastırıldıkları halde asalet ve necabetlerinden bir zerresini kaybetmezler. İncir daima kıymetli, daima faydalı ve besleyicidir. Servet ve sâmânını[2] kayıp ettikten sonra amele ve rençper hayatında bile beşeriyete faydalı olan bazı asil aileler gibi buruşuklara rağmen yüzlerindeki kibarlık zail olmadan her zahmete, her meşakkate ihlas ile katlanırlar. İncirin tadı ne misilsizdir... Başlı başına bütün meyvelere karşı koyabilir; lisanı hali:[3]

"Hepiniz birleşiniz, bana karşı koyunuz, yine ben kazanırım!" der gibibidir. Şeftali veya kayısı gibi ne rayihası, ne usaresi vardır; yalnız o tatlı eti ile her meyveyi bastırır, lezzeti hepsinden üstündür.

Karpuz ile kavundan hangisi daha kibardır diye sorsam muhakkak hepinizden alacağım cevap şudur:

"Kavun!"

Kavun kabalığı içinde nezaketler saklı bir lezzet, rayiha ve şifa mahfazasıdır. Hissederim ki kavun yedikten sonra damarlarımda ıtırlı bir kan dolaşıyor ve midemde rayihalı bir hava yaşıyor. Kavun içimizi tatir[4] ve tasfiye eden lezzetli, ballı bir muzadı taaffündür.[5] Kokusu dimağıma kadar hulul[6] eder ve usaresi gözyaşlarının içine bile karışır. Rayihalı bir

1 hodperest: kendini beğenmiş
2 servet ve saman: Mal varlığı, varı yoğu
3 lisanı hal: hal dili
4 tatir: güzel koku verme, kokulandırma
5 muzadı taaffün: kötü kokuları giderici
6 hulul: girme

kavun yedikten sonra maşukasını deraguş[1] edenlere tahassür edelim;[2] zira o en güzel bir kapta en emsalsiz bir rayiha teneffüs etti demektir!

Karpuzda en hoşlandığım cihet kesilişidir. Olgun bir Tekirdağına şöyle üstünden sivri bıçağı sapladınız mı, kendiliğinden, kütür kütür diyerek, kayar, yayılır gibi bir açılışı ve sonra buzlu, buğulu vücudunu önünüze bir serişi vardır, hiçbir meyvede bu keyfi bulamazsınız... Kavunun filvaki o sarı, mat eti pek kibardır, fakat rayihasındaki mebzuliyet[3] biraz adice düşer. Halbuki karpuzun pek esrarengiz, pek gizli, pek hafif, pek canlı bir kokusu vardır ki insanı adeta teheyyüç[4] eder. Kabalık onun kırmızı, müfrit[5] etindedir.

Şayanı hayret meyvelerden biri de nardır. Narın ağacı ne kadar civelek, çiçeği ne ince, kabuğu ne renklidir... Öyle farz ederim ki, nar insanı hayrete düşürmek için yaratılmış bir yemiştir. Fakat sırf manzaradan ibarettir, o beyaz beyaz, incecik derilerle o pembe pembe, şeffaf tanelerin ayrılışı, dizilişi, o süs, o sanat... Bu derece itina görmüş başka bir meyve bilmiyorum. Lakin tadında ve rayihasında hoş bir cihet yoktur. Nar süslü süslü cümlelerin yan yana dizilmesiyle vücuda gelmiş güzel, muntazam, fakat lezzetsiz, fikirsiz yazılara benzer. Tabiat bir işsiz zamanında, fikir yormadan sırf elişi yapmak için narı vücuda getirmiştir; aklını değil, parmaklarını yormuştur; filvaki meydana pek süslü, pek sanatlı bir eser çıkarmıştır; bir mozaik meyve...

---

1 deraguş: kucaklama
2 tahassür etmek: özlem duymak
3 mebzuliyet: bolluk, çokluk
4 teheyyüç: heyecanlanma
5 müfrit: sınırı aşan, aşırı

Lakin tadını ihmal etmiş, şeklinden ve renginden ibaret bırakmıştır. İsterdim ki bir nar tanesi ağza atılınca bir çilek gibi yumuşak ezilsin, o buruk ve katı çekirdeğinden dişlere hiçbiri dokunmasın!

İşe görüyorsunuz ya, meyvelerin bile yaradılışına itiraz ettiğim, bu cihette bile muhalefete geçtiğim, tenkit yolunu tuttuğum oluyor, artık siyasi muarızlarıma[1] susmak düşer.

Çilek bence, meyvelerin menekşesidir. Menekşe kadar mahviyetkâr,[2] menekşe gibi rayihalı, menekşe kadar aceleci ve naziktir. Baharla beraber çıkar, az sürer, itina ister, insanların sevgililerine verecekleri en mutena çiçek muhakkak ki menekşedir, bir demet menekşe... Fakat bir sepet çilek de verebilir. Lakin bir koca karpuz, bir hevenk ayva elbette veremez. Çilekle menekşede saf, derin aşkların rayiha ve hatırası saklıdır. Çok zengin bir adam olsaydım yazı masamın üzerinde daima bir demet menekşe ve yemek masamın üzerinde de bir tabak çilek bulundururdum ve isterdim ki, sevgilimin vücudu menekşe ve ağzı çilek koksun!

Kirazın ağaçtaki manzarası hakikaten seçmedir. Onun güzelliğini nazik, narin ve uzun bir sapa takılı olması teşkil eder. Mesela kirazı çilek gibi yerden yapma fidana ve bir sapsız yaprağa taksak muhakkak ki bu derece hoş durmazdı. İyi ki kirazın çilek ve şeftali gibi ayrıca bir de rayihası yoktur; zira o lezzeti, o manzarası, o duruşu ve o mebzuliyeti[3] ile bir de rayihası olsaydı kiraz yemekten insanlar harap, perişan olurdu!

---

1 muarız: karşıt
2 mahviyetkâr: alçakgönüllü
3 mebzuliyet: bolluk

Meyvelerin manasızları da vardır: Vişne... Yalnız reçele ve şuruba yarar, halbuki reçeli ve şurubu da güzel olmaz! Frenk üzümü... Üzümün kızıl etlisi ve cücesidir, yalnız kokusu sevilir, fakat kırk yıl yemesem ve şurubunu içmesem aramam! Dut... Reçele şuruba bile yaramaz; pespaye midir, pespaye! Çitlenbik... Yaratılmasaydı da olurdu!

Meyvelerin gülünçleri de vardır: Bir defa alelumum[1] bütün kuruyemişler... O hünnaplar, o keçi boynuzları, o iğdeler, o kestaneler... Sonra sıcak iklimlerden gelen meyvelerin hepsi: Hatta muz, hatta hurma, hatta ananas... Ben beldemin meyvelerini severim ve mesela incir varken hurmayı, kavun dururken ananası ve çilek mevcutken muzu arayamam, isteyemem, yiyemem!

Üzüme gelince, üzüm meyvelerin buğdayıdır. Mehtaplı bir gecede bağların manzarasına doyum olur mu? Çiçekte iken salkımların rayihasını duyup da hiç mest olmadınız mı? Bir salkım üzüm manzara, gıda, lezzet itibariyle nedir yarabbi, hiç düşündünüz mü? Beşeriyet buğday ile üzümü keşfetmeseydi medeniyete giremezdi. Bir dilim has ekmek ve bir salkım olgun üzümü yerken insana şu kanaat gelir:

"Başka ihtiyacım kalmadı!"

Üzüm meyvelerin şehinşahıdır; arslan hayvanların padişahı olduğu gibi... Sabah serinliğinde, bağı dolaşıp kehribar rengi bir olgun üzüm salkımı buğusu üstünde iken kütürdeterek yiyebilen bir adam kendini mesut addedebilir. Üzüm yetişmeyen beldeler deniz görmeyen yerler gibi insanı çabuk usandırır. İklim itibariyle yaşamak için meyvelerin bol bol çıktığı memleketleri seçiniz: İncir, üzüm nar ve zeytin!

---

1 alelumum: genel olarak

Fakat, bilmem ki, zeytini meyve, sebze veya hububat nevinden mi addedeceksiniz?

İsterdim ki, şu makalemi manzarası latif, rayihası nefis, lezzeti mükemmel bir meyve ile, mesela portakal ile bitirelim, fakat, işte aksi gibi, kalemimin ucuna bumburuşuk, kaskatı, kapkara bir yemiş, bir zeytin geldi... Hassasını[1] inkâr etmemekle beraber onun da meyveliğinden hâlâ şüphem var!

12 Temmuz 1921

---

1 hassa: bir şeye, bir kimseye özgü nitelik

YEMEKLERE DAİR

Evet, hiç şüphe yok ki meyvelerle sebzelerin manzara, lezzet ve letafeti hakkında ne söylense azdır... Fakat bunların pişirilmiş hali olan yemeklerde de başka bir manzara, başka bir lezzet ve başka bir letafet vardır. Sıcak bir ekmeğin kokusu, ondaki içe işleyen iştiha verici rayiha hangi meyvede bulunur ve o kızarmış kabuğundaki ve o yumuşak beyazındaki güzelliğe hangi sebzede tesadüf olunur?

İnsanlar bin kalıba soka soka ve bin türlü muameleden geçire geçire ortaya yemek namı altında bazen öyle bir harika çıkarırlar ki, karşısında bana, adeta hilkatin[1] parmağını ısırdığına hükmettirirler. Mesela bir tepsi saray baklavasını göz önüne getiriniz: Elyafındaki o incelik, o terütazelik gül yaprağındaki gibi zarif ve nazik değil midir? O kabarıklıkta bir manolya goncası dolgunluğu ve taksimdeki intizamda bir tarh mükemmeliyeti, kırmızı benekli tatlı manzarasında ise bir çemenzar letafeti yok mudur? Ya lezzetini en nefis meyvelerden biri olan incir kadar şekerli ve latif bulmaz mısınız?

Sonra bir saray lokmasını düşününüz, hani üstü sert, kıtır kıtırdır da ısırınca ağzınız balla dolar, böyle, bu derece

---

1 hilkat: yaratma, yaratıcı

ustalıklı ve şekerli bir yemiş henüz dünya yüzünde yoktur. Benibeşer[1] aşçılık namı altında adeta tabiatla rekabete kalkmıştır, küstahçasına meydan okur ve ekseriya da kudret ve meziyetini takdir ettirir.

Alafranga yemeklere gitmeyelim, gözümün gördüğü ve ağzımın alışmadığı nesneler hakkında sahte bir malumatfuruşluk[2] taslamak istemem; lakin usta bir aşçının mesela bir sigaraböreği için hamur açışını en ince teferruatıyla gözden geçiren bir adam himmetin,[3] nezaket ve rikkatin[4] bu derecesine nasıl hayran olmaz? Oklavada sanki bir sır, bir tılsım vardır, hamuru nasıl inceltir, nasıl şeffaf bir hale sokar ve sonra çarpar, silker, hırpalar da, nasıl olur da yırtmaz, parçalamaz, ve gittikçe büyültür, açar...

Ne yazık ki bir heykeltıraş, bir ressam, bir mucit zekâsı, mahareti ve himmetiyle çalışan bu adamın meydana koyduğu eser, o eseri nefis derhal mahvolmaya mahkûmdur; zamanın değil, insanların dişleri her parmağında bir kelebek kanadı inceliği ve her parçasında bir çilek goncası itinası saklı olan bu sanat eserlerini güvelerin kürkleri, farelerin atlas işlemeleri, küf ve pasların gümüş takımları yiyip bitirdiği gibi, fakat daha süratli ve daha merhametsiz bir surette, parça parça eder, öğütür ve yutar!

Öyle tahmin ediyorum ki, insanların yemeklere sarf ettikleri himmet ve bu hususta vasıl oldukları[5] mertebe gördüğümüz şu bütün harikalarda, o elektrik, tayyare, motor,

---

1 benibeşer: insanoğlu
2 malumatfuruş: bilgiç
3 himmet: çaba
4 rikkat: incelik
5 vasıl olmak: ulaşmak

gramafon, buhar, seman arme,[1] Ayasofya Camii, Senpiyer Kilisesi, dretnot,[2] tank, asma köprüler, opera parçaları, Şekspir tiyatroları, Rafael'in tabloları vesaireye nispetle hemen hemen müsavi[3] bir derecede, o kıymette, o ehemmiyettedir.

Zaten (ilmi cihetlere, bilmediğim cihetle değil, yormak istemediğim cihetle girmek istemem) ulemada müspettir[4] ki terakki ve medeniyet yemekle başlamış, yemekle aynı derecede ileri gitmiştir. Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al, dedikleri gibi "Yemeğine bak, adamını al" demek de kabildir ve böyle demekle çok doğru ve çok irfanlı bir söz de söylenmiş olur. Vahşiler medeniyetin kapısına, gıdalarını pişirmeye başladıları gün yanaşmışlar ve haşlamasını icat ettikleri gün de içeriye ilk adımları atmışlardır. Terakki kaynar su ile başlar ve ilk çorba ilk insanların ilk büyük icadını, medeniyetin ilk delilini teşkil eder.

Binaenaleyh aşçılığın ilmi, medeni ehemmiyeti vardır. Bu noktai nazardan[5] aşçılar adeta bir nevi ilim ve medeniyet pişvaları,[6] birtakım profesörler ve mütefenninler[7] demektir; mesleklerinde gösterdikleri her yeni terakki, milletlerinin bu münasebetle de bütün beşeriyetin yeni bir itilası[8] demek de olur... Mesela bir tavukgöğsü, etin tatlı haline gelişi ne demektir? Bundaki inceliğe ve maharete şaşılmaz mı? Bir

1 seman arme: demir iskeletli çimento, betonarme
2 dretnot: 20. yy. başlarında kullanılan bir savaş gemisi türü
3 müsavi: eşit, denk
4 müspet: kanıtlanmış, tespit edilmiş
5 noktai nazar: bakış açısı
6 pişva: önder, lider
7 mütefennin: fen bilimci
8 itila: yükselme

tabak kefal pilakisi hatırlayalım: O patates parçaları, havuç kesmeleri ve kereviz yaprakları ona niçin, nasıl bir tecrübeden sonra ve nasıl bir zevki selim ile ilave edilmiştir, kaç nesil, asırlardan beri uğraşarak kefal balığını bu tarza sokmuş, bu terakkiye mazhar etmiş ve ona bu kemali buldurmuştur? İlk insanlar, malum a, balığı denizden çıktığı gibi çiğ çiğ, başından ısırıp kılçıklarını ayırmadan çatır çatır ve şapur şapur yiyip yutarlardı; sonra ateşe göstermeye alıştılar; daha sonra da haşlamasını yaptılar bunu müteakip, yağ, sebze ilavesine başlandı, nihayet şu hale soktular, bu tebeddüller[1] yüzlerce asır sürdü. Onun için bugün bir mayonezli levrek veya bir revani, yahut da bir tencere yaprak dolması adeta bir vapur makinesi, bir elektrik feneri, bir mikroskop ve bir gram radyum kadar medeniyet ve terakki asarından,[2] delaili kemalattan[3] sayılır, sayılırsa doğru olur.

Keten örtüleri pırıl pırıl ve gümüş takımları parıl parıl bir aydınlık yemek masası tasavvur edelim, üzerine de kemal numunesi olarak tatlılardan bir keşkülü fukara, yahut da yemeklerden zeytinyağlı bir enginar koyalım ve diyelim ki:

"Bu keşkül denen tatlı kaç türlü süzgeçten ve kaç kat tülbentten süzülerek ne itina ile yapılır, nasıl dikkatle kaynatılır, kıvamı ne merakla beklenir bilir misiniz? Hele bakınız, ağızda nasıl eriyor, ne hafif, fakat, ne leziz yeniyor ve bütün öteki sütlü tatlılardan ne derece farklı ne bambaşka oluyor... Bu unu bu hale getirmek için büyük bir neslin zekâsı, yani esaslı bir medeniyetin vücudu şarttır. Enginara gelince

1 tebeddül: değişim
2 asar: izler, işaretler
3 delaili kemalat: olgunluk delilleri, olgunluk kanıtları

dikenli, sert kabuklu, vahşi suratlı bu sazlı nebatı soyarak, limonlu suda sarartarak yağ ve soğan ilave ederek böyle latif bir şekle sokmak, bu lezzetli hale getirmek marifetlerin marifetidir. Bu iş ancak medeniyetin kârıdır!"

İyi bir Halep yağının kızgın tavaya atılınca etrafa neşrettiği rayihanın ben ezeli meftunlarından biriyim. Ya akşam üzerleri, aç iken patlıcan kızartması kokusuna bayılınmaz mı? Uzağa, incesine ve külfetlisine gitmeye ne hacet, tereyağlı bir pilavın methinde insan kelime bulmakta aciz izhar eder[1] ve tavuk suyuna bir şehriye çorbası ne demektir ve buna bir de limon sıkılırsa ne olur, tarifine iktidar yetişmez. Hatta, hepsini bırakınız, pişmesin, ateşin ehemmiyetini bize külde hazırlanmış bir patatesle bir patlıcan ne güzel ispat eder! Bir defa çiğ patatesle patlıcanı düşününüz, ne yutulmaz nesnedir, bir de sıcak külden çıkışına bakınız, ne leziz yemektir!...

Bazı yemekler de vardır ki beni hayretler içinde bırakır:

"Aman Allahım," derim, "hele bakın bunu da böyle, bu tarzda yapmayı nasıl, ne zaman, hangi dâhi icat etmiş? Bu fikri de nereden bulmuş?"

Öyle ya mesela midye dolması... Haydi midyenin tavada kızarmasını, pilakisini akıl edelim, fakat o iki kara kabuğun içini pirinç ile doldurarak ortaya bu derece leziz ve nefis bir yemek koymak şeytanın bile aklından geçemeyecek marifetlerdendir. Ben ne zaman midye dolması görsem her birinin yüzüme:

"Hay köftehor insanlar, bizi de bak ne biçime soktular, neye çevirdiler?"

---

1 izhar etmek: göstermek

der gibi alık alık, şaşkın şaşkın baktığına hükmederim. Hoş bütün dolmalarda, kabak, yaprak, domates, patlıcan, biber, balık, tavuk dolmalarında bir şaşkınlık ve bir memnuniyetsizlik hali vardır; bilmem bu cihete siz de dikkat ettiniz mi? Bana öyle gelir ki sebze, balık veya tavuk, hiçbiri, hatta kaz ve hindi bile dolma olmaktan memnun değildirler. Öyle içlerinin açılarak birtakım ecnebi maddeler ile tıka basa doldurulması istiklal ve milli fikirlerini rencide ettiğinden midir, yoksa yabancılar tarafından ve izdivaç vaadiyle haysiyeti ihlal edilmiş zavallılar gibi karınları şişirilmiş ve münasebetsiz bir şekle sokulmuş oldukları için midir ne, her cins ve her nevi dolmada muhakkak bir teessür[1] ve tahayyür[2] hali sezilir.

Galiba dolmalardaki bu haleti ruhiyeyi hepimiz pek güzel sezdiğimiz içindir ki amiyane bir tabir olarak:

"Ben dolmaya gelmem!" deriz.

31 Ağustos 1921

1 teessür: üzüntü
2 tahayyür: şaşkınlık

İŞRETE,[1] İKBALE[2] DAİR...

İkisinin de zevki, sarhoşluğu ve ayıklığı vardır; onun için birbirlerine pek benzerler... Zaten ikisi de insanı değiştirir; olduğu gibi bırakmaz; huyuna göre büsbütün deli eder, yahut daha aptal eder, saçma söyletir, falso yaptırır, çam devirtir...

İkisinin de başlangıcı hoştur, adeta hüsnüniyetledir. İnsan rakı masasının başına "eğlenelim!" ikbal masasının başına "iş görelim!" diye oturur ve ekseriya eğlence öğürtü, iş gürültü ile biter, zehir olur!

Her meclis için de, ister işret, ister devlet meclisi olsun, evvela, iyi arkadaş, uygun dost, uysal ahbap aranır, daha doğrusu böyle zannedilenler seçilir, eğlenileceğine veya iş görüleceğine herkeste kanaat vardır, fakat çok geçmez, ne çıkarsa bu iyi, uygun, uysal dostlardan çıkar: İkbal veya alkol buharı kiminin başına vurur, ya yoktan bir celadete[3] kapılır, niza[4] arar, kavga yapar, yahut somurtur, azamete başlar, yüksekten atar; nihayet birinde, daima meclisi terk edenler, keyif kaçıranlar, neşe bozanlar olur!

1 işret: içki içme, içki âlemi
2 ikbal: baht açıklığı, yüksek bir makama erişmiş olma durumu
3 celadet: kahramanlık, yiğitlik
4 niza: çekişme, kavga

Halbuki her iki meclis de mültefitane[1] başlar; birinde davetlilere, öbüründe halka tatlı diller dökülür, yapılmaz vaatlerde bulunulur. Zaten iki meclisin de evvela tesiri birdir: Nikbinlik...[2] İkbal masasında imzalanan her kâğıt, işret masasında atılan bir kadehe müsavidir:[3] adetleri arttıkça kafa dumanlanır ve dünya başka türlü, iyi, hoş görünmeye başlar!

Hangi sarhoş veya hangi ikbal sahibi gördünüz ki size yaptıklarını beğenmediğini söylesin! Her ikisi de işinden memnun, iktidarına kani, eşi bulunulamayacağına zahiptir.[4]

Zaten içki ve ikbal korkağı cesur, cesuru küstah eder. Masa başına oturmadan evvel karıncayı incitmeyecek zannettiklerinize sonra bakınız, filleri yıkmak, duvarları yenmek, ilahları devirmek arzusu gelir. Akıllı uslu sohbet edenlere de bir saçma söylemek arız olur,[5] öyle ki siz ne dediğini anlayamazsınız, o da ne diyeceğini bilmez...

İşret ve ikbal sarhoşluğu insana ne lüzumsuz işler yaptırır ve ne lüzumlu şeylerden el yumdurur, en aziz dostunuza husumet eder, en kavi düşmanınıza dostluk gösterirsiniz.

İspirtonun buharı başında, ikbalin fermanı elde oldukça ne hesap kaygısı vardır, ne kitap korkusu: Evvela, her ikisinde de bir mirasyediliktir, bir israftır başlar, cebindekini hoşunuza giden şarkıyı çalan saza, mesturedekini[6] de türkünüzü çağıran gazeteye verir, mevcudu ya şerefinize zil

1 mültefitane: güler yüz göstererek, iltifat ederek
2 nikbinlik: iyimserlik
3 müsavi: eşit, denk
4 zahip: sanan, bir düşünceye kapılan
5 arız olmak: bulaşmak
6 mesture: örtülü, kapalı, gizli

döküp önünüze yatan çengiye, yahut da şanınızı etrafa yayıp karşınızda diz çöken fırkaya yapıştırır, derebeylik edersiniz!

Vaadin bolluğu itibariyle de bu iki sarhoşluk birbirine benzer:

"Hayhay, pek muvafık,[1] yarın bir uğrayınız, yaparız... Ne demek efendim; vazifemiz, biz de sizi hatırlamazsak, ilah...[2] gibi bol keseden, can ve yürekten vaatler. Fakat haftalarca gel git, sonra menkûbiyet:"[3]

"Vallahi birader, bir türlü olamadı, kadrolar doluydu..."

Tarzında bir itizar...[4] Sarhoş da öyledir ya:

"Aman efendim, biz de birbirimize yardım etmezsek..."

Yarın geliniz, kaç liraya ihtiyacınız varsa, ilah...

Aldandınız da ertesi günü uğrarsanız, ayıklığına tesadüf edersiniz:

"Ha neydi? Hatırlıyorum ama sizden evvel diğer bir arkadaş müracaat etti, üzerimde ne varsa... ilah..."

İçki ile ikbalin yazı da latiftir, kışı da... Haziran sıcağında, baygın bir akşamüzeri, mesela Moda veya Kalamış'ta, bir masa başındasınız. Deniz ayaklarınızın altında serilmiş baygın yatıyor; karşınızda güneş, suya yarı gömülü, serinlemiş, mahcup, yavaş yavaş kayboluyor; başınızın üstünde sık dallı; gürbüz bir çınar sizi gölgeleriyle kavramış, serinletiyor. Etrafınızda beyaz etekli, çıplak kollu kadınlar dolaşıyor ve her semtten kahkahalar dalgalanıyor... Havada sıcaktan

---

1 muvafık: uygun, yerinde
2 ilah: ve başkaları, ve benzerleri anlamında kullanılan kısaltma
3 menkûbiyet: gözden düşme
4 itizar: özür

kalma biraz sis, tavalardan bacalardan çıkan iştah verici bir duman, denizden yükselen kuvvet verici bir rayiha vardır ki hepsi birleşince insanın damarlarındaki yaşamak, sevmek ve içmek arzusunu kanılmaz bir derecede coşturur, çılgın eder. İşte o zaman buzda soğumuş terlemiş, buğulu sürahiden ufak bir kadeh doldurmakta ikbale benzeyen ne şaşaalı bir lezzet vardır!

Nezaretlerde de böyledir. Bütün şehir boşalıp ahali kırlara yayıldıktan sonra, gölgelerle dolan, loş, kuytu ve azametli odada, yorgun çehreniz vantilatörün yelpazesiyle serinleyerek karşınızda müdürler el pençe, önünüzde evrak, herkes muti[1] ve bende, azillere, nasıplara[2] imza atmakta ve layihalara[3] caizler koymakta, işrete benzeyen sarhoş edici bir zevk vardır! Ya sonra otomobille o göklere vuracak, yıldızlarda mesken tutacak gibi uçuş, o gidiş!

Kışın ise daha hoştur; dışarıda ardı arası kesilmeyen yağmurlar, rüzgâr ve kar serpintileri, çamur ve soğuk... İçeride buğudan örtülmüş camlar ardında sigara dumanlarıyla gömülü, sıcak, mahfuz[4] bir yer... Ara sıra pencereleri sarsan savruntuların dam altında olmak saadetini hatırlatan darbelerini dinleyerek ipekli ve kürklü vücutlar yanında tüylü halılara basarak, mütemadiyen içmek, gülmek ve şakalaşmak... Devairde[5] de parası cebinizden çıkmayan kocaman sobalı, yahut kaloriferli sımsıcak bir salonda, elektrikleri yakmış, ahbaplarla karşı karşıya kayıtsız ve nikbin mübaheselere[6]

1 muti: itaat eden, boyun eğen
2 nasıp: atama
3 lahiya: yazılı dılek, tasarı
4 mahfuz: korunmuş, korunaklı
5 devair: daireler
6 mübahese: tartışma, görüşme

dalmak ve ara sıra telefonda diğer ricale cevap vererek veya şakalar ederek vakit geçirmek... Sonra da camları inik, marokenleri insan cildi gibi ılık o sağlam otomobille çamurları savurarak ve halkı ikiye ayırarak mihveri arza[1] dalacak gibi iniş, o gidiş!...

Görürsünüz ki işret ve ikbal ashabı,[2] ikisi de masalarını istiskalsiz,[3] mevkilerini vakasız terk etmezler, bu cihetten de birbirlerinin eşidir. Birinde ya hane sahibi "Artık artırdılar!" der, surat eder, sürahiyi kaldırır, mezelerin arkasını keser, yahut birahanedekiler gürültüden izaç[4] olunur, şikâyete başlar; öbüründe ya gazeteler haykırır, halk mırıldanır, meclis homurdanır, yahut iradeler çıkmaz, notlar çoğalır, dostlar ayrılır, hülasa artık barınmaya, kalmaya imkân kalmaz, ancak o zaman işret ve ikbal sarhoşları evlerine süngüleri düşük, renkleri sarı, perişan bir halde dönerler.

Bazen bir ikisinde de kavgalar kopar, hatta kan çıkar: Bizde "Otuzbir Mart" Babıâli baskını ikbal sarhoşluğunun bir nevi, siyasi zabıta vakası değil midir? Zaten içki sarhoşluğu ile ikbal ve siyaset sarhoşluğu ekseriya mahkeme, divanıharp,[5] divanıâli[6] ve teferruatıyla bitmez mi?

Bazen ispirto ve ikbal başa vurur, artık o zaman deli bile, dediğim gibi, sarhoşluktan yılar, Harbi Umumi'de İttihatçılardan akıllı veya deli kim yılmadı?

İçkinin de, ikbalin de tadına kanılmaz, lezzetine doyum

---

1 mihveri arz: kutup noktalarını birleştiren doğru, eksen
2 ashab: dostlar
3 istiskal: varlığından hoşlanmama, yüz vermeme
4 izaç: rahatsız etme, can sıkma
5 divanıharp: askeri mahkeme
6 divanıâli: yüce divan

olmaz. Göbeklerinde adeta zekâdan bir şule yanan billur hokkaları, bin cana kıymış cellat gibi emre muti kalemleri, fildişi bıçağı ve kehribar saplı kalemtıraşıyla bütün bu parıl parıl, narin ve nazende edevatıyla ikbal masası göze fer, kalbe kuvvet, dimağa cila verir. Ya kalemi ele alıp şöyle, vakar ve temkin ile hokkaya banarak bir "mucibince"[1] çekiş, parlaktır!

Diğer masa da öyledir a... İçlerinde cüralar[2] kalmış billur kadehleri, bin akıllıyı divaneye çevirmiş içkilerle dolu tıraşide[3] sürahileri, sıra sıra dizilmiş mutena mezeleri, bütün bu şıkır şıkır, zarif teferruatıyla işret masaları hülyaya vüsat,[4] neşeye kuvvet, hayata lezzet verir. Ya kadehi ele alıp şöyle, usul ve adap ile, sürahiden doldurarak bir "tek" atış, parlaktır!

Derhal, her ikisinde de insana bir nikbinliktir arız olur, dünya, velev ki tipi altında görünmez olsa, günlük güneşlik görünür, sanki felek emir almaya gelmiş bir hademedir.

"Çağırınız bana Müsteşar Beyi!"

Hitabında adeta:

"Çağırınız bana Zühal yıldızını!" der gibi kaba sığmaz, semalar almaz, yedi kat göğe, yedi kat yere hâkim bir mana vardır. İkbalde insan kendini, dağlar devirecek bir kudret veya salahiyette tevehhüm[5] eder:

" Şöyle yazar, şöyle söylersiniz, olur!" dersiniz. Olmayacağını karşınızdaki pekâlâ bilir a...

---

1 mucip: gereken, gerektiren
2 cüra: yudum
3 tıraşide: tıraşlanmış, yontulmuş
4 vüsat: genişlik
5 tevehhüm: kurma, kuruntuya düşme

Sarhoş da böyledir: Yapar, yıkar, kazar, kurar, diker, biçer; halletmediği muamma, künhüne varamadığı[1] mesele bırakmaz:

"Şöyle yapar, şöyle koyarsınız, olur!" der. Olmayacağını herkes pekâlâ anlar a!...

Meyhane ile ikbalhanede yapılan projelerin ne haddi vardır, ne hesabı... Dipsiz kile boş ambar, doldur dur, neticesi olmadıktan sonra, o yerlerde hülyaya öyle bir vüsat gelir ki, değil kendi evine, kendi dairene nizam vermek, cihanı baştan başa düzeltmek işten bile değildir. Birisinde mermer masaya rakamlar dökerek, öbüründe damgalı kâğıtlara maddeler dizerek bir solukta meseleyi halledip geçersin!

İşrette ve ikbalde kırdığınız cevizleri, devirdiğiniz çamları, viran ettiğiniz perdeleri ancak birinde ayıldıktan, diğerinde ayrıldıktan sonra anlarsınız. Fakat ikbale dadananlarla, içkiye düşkünlerin her ayılışından ve her menkûbiyetinden sonra:

"Bir daha mı, tövbeler tövbesi, maskara oldum, artık içmem veya gelmem!" demelerine sakın aldanmayınız. Hele tekrar bir:

"Buyurun!" diyen bulunsun, masa başına en evvel can atan onlardır!

11 Teşrinisani[2] 1921

---

1 künhüne varmak: bir şeyin özünü, aslını anlamak
2 teşrinisani: kasım ayı

PARASIZLIĞA DAİR...

Derdin büyüğü bu: Parasızlık... Dünyada ne"siz" olur isen ol, izansız veya ahlaksız, kolsuz veya bacaksız, para hepsinin az çok bir kolayını bulur, hepsini örter; lakin parasız olma, parasızlığa ne izan, ne ahlak fayda verir, ne koldan ne bacaktan hayır gelir!

Parasızın yürüyüşü sürtük, gözleri süzük, rengi uçuk, sesi bozuktur; şayet gülse bile gülüşünde ham ayva, muşmula veya üvez yemiş gibi bir burukluk vardır. Kurum tutmuş baca gibi içi keyif, zevk namına hiçbir şey çekmez, puhlar durur, inleyişi boş sarnıç gibi derin, matemli ve hazindir. Işık içinden gelmediği için avizeler altında dursa yüreği yine karanlıkta, bu karaltının da gölgesi suratındadır.

Kendisini daima koca şehir içinde yapayalnız farz eder; kurtlar kuşlar uğrağı korkunç dağ başlarında tek başına gezen bir seyyah gibi gönlü ürkeklikle doludur. Ne kadar zeki olsa hödük bir hal alır. Etrafında olan biten işlere yabancı yabancı, adeta aval aval bakar; kendi içinde fındık kurdu gibi kendini yer, onunla meşguldür; nasıl bir mahpus dışarı fırlamak, biraz hava ve güneş görmek, hayata kavuşmak için dört duvar arasından sessiz sedasız; herkesten gizli ve korkak iki büklüm bir yol kazmaya çabalarsa parasız bir adam

da böyledir; nerede bulunursa bulunsun, düğünde veya dernekte daima dört duvar arasında mahpus gibidir. İçin için etrafındakilerden gizli, yorgun ve sinsi manevi tüneller kazar; paraya kavuşmak için her zaman yol arar!

Parasıza alabildiğine geniş, yemyeşil ve günlük güneşlik Kâğıthane çayırı bile zindan görünür; gökteki açıklığın, yerdeki genişliğin parasız adama tesiri yoktur; parasızın bir ilacı, bir şifası vardır: O da para... Parasızı ne dost ne maşuka, ne zevce, ne anne, hiçbiri iyi edemez. Hatta bilakis, fenalaştırır... Haydi diyelim dost nasihatini dinledin, maşukanın dizine yattın, zevceni kucakladın, annene sarıldın; ağlaştınız seviştiniz; fakat sonu? Parasızlık denilen ok yılanı bu tatlı dakikalarda biraz uyuşur, lakin bitti mi, derhal başını getirir, yüreğimize dayar, kuyruğunu da zihnimize bastırır, o zaman boğuk bir ses çıkarırsınız:

"Peki ama para?!" diye sağa bakarsınız, heyhat! Sola göz atarsınız eyvah! O anda insan her felakete, her musibete razıdır; hatta onu bekler, onu ister: Memleketi yere geçiren bir zelzele, içinden çıkamayacağınız bir yangın, tahlis[1] ümidi olmayan bir vapur kazası, demir ve insan enkazından ibaret bir tren müsademesi,[2] hülasa elinizle yalnız kendinize veremediğiniz ölümü size armut piş ağzıma düş kabilinden cümbür cemaat temin edecek bir musibet!...

Hani Bektaşinin biri hamama gitmiş, yıkanmış, fakat parası yokmuş, çıkarken tam kapı önünde "Yarabbi! Ya cebime iki mangır ihsan et, ya şu kubbeyi yık ki çıkabileyim!" diye dua etmiş duasının ikinci şıkkı kabul olunmuş "gürr!" diye

1 tahlis: kurtarılma
2 müsademe: çarpışma

hamam çökmüş... Onun gibi, parasız, Allah'tan evvela para ister, vermeyince bela!

Hem parasızın her işi aksi gider; biletini düşürür, ceza alırlar, camekân kırar, ödetirler; paltosunu asar, çalarlar; hatta bazen cebinde kalan dört kuruşu da yankesiciler kaparlar...

Parasızın canı, paralı iken hatırından geçirmediği her şeyi ister: Amerikan fıstığından kestane şekerine, diş fırçasından cep aynasına kadar... Alamayacağı, elde edemeyeceği ne varsa hep hoşuna gider, velev ki lüzumsuz, faydasız olsa bile... Mesela yeni çeşit fare kapanı, defter biçimi kibrit, kutu kesen bıçak... Halbuki evinde erzak yoktur ki fare dadansın, tütün bulamaz ki kibrit yaksın, kutu alamaz ki kessin! Fakat parasızın en ziyade canının istediği yazın dondurmadır, ateşini söndürmek için... Kışın bozadır, içini kızdırmak için!

Dünyada en güç istenen ne var derlerse ödünç paradır... Parasız belki gider Hint padişahının kızını utanmadan ister de ahbabından bir lira istemeye sıkılır. İnsan para isterken babasını, kardeşini bile kendisine kırk göbek yabancı zanneder ve heybetli görür. Cepte para varken azametle öksüre öksüre, kapıyı ardına vurup girdiğin yerlere, parasızken, alelhusus[1] para istemeye giderken nefesine bir zorluk, yüreğine bir ürkeklik gelmeyen babayiğit kimdir? Çanakkale siperlerinde korku, heyecan nedir duymamış yiğidi bile bu kapıda ürperme alır.

İnsanın canı para alacağı adamı hem bulmak ister, hem bulmamak... Bulmak bir bela, bulmamak iki! Kekeleye, pe-

1 alelhusus: hele hele, özellikle

peleye o başlangıç yapış yok mu, ilanıaşktan çok daha güç, ölüm yatağında vasiyetini söylemekten elbette daha müşküldür. Olmazsa insan aşktan da cayar, vasiyetini söylemekten yapmaktan da... Fakat paradan cayılmaz! Hem bu müracaatlar ekseriya aksi muhaverelere[1] de tesadüf eder, bakarsınız ki, ahbabınız karşısındakine, sanki sizin ne için geldiğinizi sezmiş gibi:

"Satış yaptığımız yok, ne olacak bu buhran? Böyle giderse dükkânı kapatacağız!" diyor. Yahut, birine para veriyor:

"Al şunu da, ne etti? Tam yüz elli mi? Bende de ay başına kadar kalan işte şu: Dört lira, yirmi kuruş!"

Hatta daha fecisi vardır; size döner de şaka eder, der ki:

"Canım sende para çoktur, iki yüz lira versen ne olur?"

Ölür müsün, öldürür müsün?

Parasız kalmanın dehşetini duymamış adamlar harp ateşini tatmamış askerlere benzerler, hayatta ne kadar talimli, idmanlı olsalar yine pişkin sayılmazlar... Parasızlığa değme kişi dayanamaz, onunla dev gibi uğraşmak, köpek gibi boğuşmak lazımdır. Parasız adamın sabahleyin bir acı, zehirli uyanışı vardır, ölümden beterdir!

Evvela şöyle biraz şaşkınlık geçirir, içinizde bir ezginlik duyar, yüreğinizde bir sızı hisseder, fakat birden, nedir, neden anlayamazsınız. Fakat uyku ve rüyanın sisi zihinden sıyrılınca vaziyet de tabak gibi karşınıza çıkar: Ne satacak var, ne alacak, çaresi bulunmaz bir parasızlık! İşte o zaman biçare müflis o yattığı yataktan ilelebet kalkmamak arzusunu duyar; bıraksalar da haftalarca, öyle upuzun, dışardakiler-

---

1 muhavere: konuşma, söyleşme

den, hani her adım başı cebinize sokarak para arayan, para soran, para koparan ihtiyaçlarından uzak, aç, biilaç, fakat yalnız yatsam der... Yürekte bir eziklik, bir ezginlik, bir tırmanma vardır ki ne açlığınkine benzer, ne deniz tutmasınkine... Kâh kadifeye sürünür, kâh zımpara kâğıdına sürtünür gibi, okşayışa benzerken eğlenmekte karar kılan zevkli, azaplı, tadı acısına karışmış ömür törpüsü bir heyecan!

Gözlerini kapar, düşünürsün... Fakat neyi? Bittabi intiharın envaını... Parasızlık idmanından ben henüz bu dereceye varmadımsa da, öyle tahmin ediyorum, akla en evvel Sarayburnu akıntısı gelir. Sonra tabanca, ustura, lokomotif, kömür, süblime,[1] ilah... Şuraya buraya gitmek için tramvaylara binilir de ahrete gitmek için nedense onlara müracaat edilmez. Zahir, itiyat[2] olmamış, halbuki mübarekler sanki bu iş için hassaten icat edilmiş ve sokaklara hususi kolaylık olarak sıra sıra salıverilmiştir; birini kaçırsan hemen öbürüne yetiş! Hem ister önüne yat, ister arasına gir, ister hortumuna yapış, hülasa ne tarafına dokunursan dokun, neresinde durursan dur, neresinden atlarsan atla, ölüm muhakkaktır! Hatta atmak, yatmak cesareti bile yoksa içinde otur: Başka yerde yüzde beş ihtimali alan ölüme burada yüzde altmış kavuşursun!

Adama para kadar ne pazı kuvveti, ne nişancılık mahareti cesaret ve şecaat[3] verir, lehülhamd[4] nefsimde ve başkasında da tecrübe etmedim ama cebinde parası olmayanı dövmek, parası olanı dövmekten çok kolay olsa gerektir. Pa-

1 süblime: civa biklorür
2 itiyat: alışkanlık
3 şecaat: yüreklilik
4 lehülhamd: Allah'a hamd olsun

rasızda kuvvei maneviye kalmaz, sünepe kesilir. İnsan münasebetlerinde cebindeki cüzdanı miktarı coşkun ve taşkın bulur; deste dolgunsa nazik bir serzenişe bile böbürlenirsin, lakin banknot son yaprağa dayandıysa yine cüzdan miktarı, yatkın ve yumuşak durur, kaba bir tahkiri[1] şaka addeder, tatlılığa vurursun!

Parasız adamda herkesi, cebinin içini görüyor gibi bir vehim[2] vardır; zanneder ki vapuru kaplayan, köprüden akan, gazinodan taşan halk kendisine bakıyor ve birbirlerine şöyle diyorlar: "Vah zavallı, işte görüyor musunuz, yan cebinin köşesine sokulmuş şu yırtık lirayı? Hani bumburuşuk, yapayalnız oraya sinmiş... İşte bütün serveti ondan ibaret!"

Artık o zaman, oturuyorsanız büsbütün bozulur, sokulursunuz; ayakta iseniz ufalır, yere geçmek, çökmek istersiniz... Bana gelir ki insanın parasızlığını en iyi sezen, anlayan adamlar garsonlardır, gözleri cüzdanın meşinini geçerek ta içerisine kadar işler...

Fakat nihayet, yerine, işine göre bir hafta mı, bir ay mı, hatta seneler mi süren bu parasızlıktan sonra, bir gün, kader ve kısmette varsa, para yüzünü gösterir. Hani haftalardan, aylardan, senelerden beri peşinde koştuğunuz, kovaladığınız, helak olduğunuz para... Ele geçince artık hiçbir zevki kalmaz.

O zaman bu acı, acıklı devri tatlı tatlı hatırlar, "Ne idi o bir lirayı bulamadığımız günler, ne hoştu!" dersiniz. Mamafih güven olmaz, hoş muydu, değil miydi, onu bir daha parasız kalınca anlarsınız!

15 Teşrinisani 1920

---

1 tahkir: aşağılama, hakaret
2 vehim: kuruntu

SUYA SABUNA DAİR...

Bir aydır, mangal altında yorgunluk çıkaran bezgin ve kanmış bir kedi gibi, ben de minderin üzerinde uzanıp yayılarak, kıvrılıp toplanarak, esneyip gerilerek, saatten habersiz bir iyi dinlendim. Zararlı maceralarla geçen talihsiz bir yolculuktan dönmüş gibi yüreğim üzüntü ile dolu idi. Bu istirahat beni o ezginlikten kurtardı. Eski kendimi bulur gibi oldum. Fakat büsbütün kendime gelmek için bir noksan kalmıştı: Hamam...

Her yolculuğu, her sergüzeşti, ölü veya diri her macerayı hamam ikmal etmez mi? Hamam, her işe hem mukaddeme,[1] hem netice olmaz mı? Hayata girer girmez insanı ılık suya sokarlar, çıkarken de öyle... Zaten insanların biri ilk, biri de son olarak dokunduğu ebe ile ölü yıkayıcı, birbirinin hizmetini ikmal eden bu iki meslektaş, su ve sabunla iş görürler... Suya, sabuna dokunmamalı deriz, ne gariptir ki, doğar doğmaz ilk evvel bunlara dokunur ve en sonra da yine ona dokunur, öyle göçeriz!

İyi veya fena herhangi iş vardır ki, hamamla başlayıp hamamla bitmesin? Düğün, eğlence, yolculuk, hastalık, ille hastalık... Hülasa hamam hayatta daima başlangıç ve son olur, bütün büyük işlerimiz birbirlerinden hamamla ayrılır.

---

1 mukaddeme: başlangıç

Evet, geçen gün ısınmak, dinlenmek, düşünmek ve yıkanmak için hamama gittim (Yalnız yıkanmak için olsa idi evimdeki kifayet ederdi). İnsan soyunup da bir boş kubbe altında kendi gibi beş on çıplağın yanına girince hangi devirde ve hangi diyarda yaşadığını gösteren alametlerden mahrum kalıyor, kurunuvustada[1] Roma'da veya Osmanlılar'ın istila devrinde Bursa'da mı, anlayamıyor... Beraber bulunduğun şu çıplak kubbe altı adamları çıkınca ne libasa bürünecekler, başlarına kallavi kavuk mu geçirecekler, yoksa kadife şapka mı; dizlerine çuha potur mu takacaklar, yoksa atlas çakşır mı anlamak kabil olmuyor. Ne asrı, ne sanatı, ne seviyeyi gösteren kimsede bir alamet yok... Çok defa içeride efendiden zannettiğim dışarıda hamal çıktı, bey farz ettiğim seyis! Politikada da böyle olurdu, ya açıkça adam zanettiklerim hükümette hem kel hem fodul çıktı... İnsan hamamında elbisesizliğe aldanıyor, dışarıda da elbiseye... Artık o zaman paşayı saka, sakayı paşa zannediyor...

Hamamdan çıkarken kelli felli bir efendi kıyas ettiğim bir zatı, giyinip dışarıya çıkarken gördüm, zıpır külhanbeyi... Bunun çıplaklığına aldanmışım, elbiselilerden aldandığım daha çoktur... Bu defa da tuhaf oldu: Baktım sağ tarafımdaki kurnada göbekli bir herif uzanmış, akı çok iri gözlerini üzerime çevirmiş, beni süzüyor. Bir aralık şöyle kalkıp nalınları nal gibi takırdatarak bir gezindi, külhanbeyliğine hayran oldum. Halbuki yine aldanmışım, çıkarken kapıda başında aziziye fesi, sırtında alaturka setresi, eski mabeyn ricalinden biri... Selamlaştık, hayretimden donakaldım!
Dedim a, insanlar hamamda çıplaklığa, dışarıda libasa, hü-

---

1 kurunuvusta: ortaçağ

lasa nerede olsa ve nasıl olsa bir şeye aldanıyor! Bilmem hamamdaki adamlara dikkat ettiniz mi? Hepsi dışarıdakinden daha amirane, daha azametlidir. Zaten hamamdaki bu gurur da ikbaldeki azamet gibi çabuk geçici, muvakkattır:[1] En son azametini de sileceklere, bornozlara bürünüp bir aşiret beyi tavrı ile soğuklukta gösterdikten sonra bir defa zibidi elbisenle dışarı atıldın mı insana derhal koltuğundan mahrum bir menkûp[2] memur yahut da formasından cüda bir mütekait paşa sünepeliği gelir... Hamamlarda izzetinefsi okşayan, adama, mansıp[3] gibi, bir sahte tavır, bir itimat nefsi veren bir hal vardır. Ha hamama girince sesini davudi zannedip şarkı söylemek, halkı bizar etmek, ha Babıâli'ye oturunca kendini Ali Paşa'ya kıyas edip nota yazmak, yaptığını beğenmek... İkisi de hüsnükuruntu! Hamam kubbesinin aksisedası nasıl insanın hanendelik damarlarını kabartır, musiki namına avaz avaz haykırtırsa, mesnet[4] koltukları da galiba adamın hülyasını açıyor, siyaset namına harıl harıl falsolar yaptırıyor...

Yarı loş, buharlara gömülü, sımsıcak hamam muhiti kadar kemiklere zevk, gözlere fer, cilde ferah, dimağa keyif veren neresi vardır? Öyle bir yer ki, ne gözleri yoran fazla ışığı, ne başı sersem eden rüzgârı, ne vücudu sıkan elbisesi, ne sallanması, ne sarsılması, ne çarpması, ne yanması var. Dünyanın en rahat, en emin seyahati bu... İklim değiştirmek için insan kestirmece hamama gitmeli, zahmetsizi, ucuzu o... Hülyana da biraz vüsat[5] verdin mi, beli peştemallı bu

1 muvakkat: belirli bir vakte özgü, geçici
2 menkûp: gözden düşmüş
3 mansıp: devlet görevi, makam
4 mesnet: rütbe, derece
5 vüsat: genişlik

çıplak adamlar arasında ve bu sıcak kubbe altında kendini Sahrayıkebir'de farz etmek hiç de müşkül olmaz.

Zaten hamamda hülya kuvveti artar, insan gözlerini kapayıp su sesi ve nalın tıkırdısı dinleyerek için için ne güzel dalar, nasıl kendinden geçer, ne zevkle mest olur... Hariçteki bütün müşkülat ve ezalardan hamamın kalın duvarları, dar ve çifte kapıları insanı sanki büsbütün ayırır, muhafaza eder gibi olur da baş ne hoş dinlenir! İlle kaynar suda kabarmış, koyu bir sabun köpüğünün şöyle göğsümüze hafif, nazik ve kayıcı temasları, bu su ve sabun teması ne zevk verici bir temastır yarabbi... Bütün vücut köpüğe gömüldüğü zaman adeta insan tüy gibi hafifler; ipek olsun, lahuri[1] şal olsun hiçbir kumaş bu sabun köpüğü kadar vücuda rahat ve zevk vermez... Eski asırlardaki şal ve hamam düşkünü hakanlardan biri de ben olsaydım, vücudumu daima sıcak sabun köpüğü içinde bırakır, daima incila[2] versin diye mühim işleri bu libasla[3] görürdüm.

Çocukluğumda bir hamam hikâyesi dinledim: Kamburun birisi perşembe gecesi hamama gitmiş, yıkanırken etrafını cinler almış, "Çarşambadır, Çarşamba!" derlermiş, bu da onlara uymuş "Çarşamba!" diye beraberce raksetmiş tutup kubbeye fırlatmışlar, bir de yere inmiş ki, kamburu yukarıda kalmış, yükünden kurtulmuş! Hemen macerasını diğer bir kambura anlatmış, o da kalkmış, hamama gitmiş, fakat doğru sözlü bir adammış, cinler "Çarşambadır, Çarşamba!" dedikçe o "Hayır, nasıl olur perşembe!" dermiş, ni-

---

1 lahuri: Lahor'da yapılan
2 incila: parlaklık
3 libas: giysi

hayet onu da kubbeye fırlatmışlar, yere inmiş ki diğerinin kamburu da sırtında...

Bizim gibi o da doğru söylemenin cezasına uğramış; nene gerek be adam, değil perşembe, pazartesi bile olsa "Çarşamba!" de, uy konsere, sen de cinlerle raksa bak!

Hamama dair bir hikâye daha vardır:

Delinin biri hamamda eline bir ustura geçirmiş, şuna buna sallarmış, müşteriler hep kaçmış, içeriye girmek kimin haddine, hamam sahibi kapıdan başını uzatıp "Arslanım, yiğidim, vazgeç şu şakadan..." diye yalvarır, yakarırmış, fakat deliye nasihat kâr eder mi? Bir türlü güzellikle meramını anlatamazmış, tam o esnada kapıdan zilzurna sarhoş bir müşteri girmiş, hamamcı:

"Aman" demiş, "nafile soyunmayın, içeride deli var, elinde bir ustura, girene saldırıyor!"

Herif hiç aldırmamış "Sen karışma" demiş, sellemehüsselam[1] içeriye dalmış ve deliye birden bağırmış:

"Ulan elindeki ne?"

"Ustura..."

"Gel öyleyse şu sakalımı tıraş et! Ve oturmuş, korkudan şapır şapır titreyen deliye sakalını bir güzel tıraş ettirmiş!"

Acaba bu hamam hikâyesi ile suya sabuna dokunduk mu dersiniz?

22 Teşrinisani 1920

---

1 sellemehüsselam: selamsız sabahsız

DARGINLIĞA, BARIŞIKLIĞA DAİR...

Dargınlık mı? Hiç sevmem, zira kendisi ne kadar kolay olursa tashihi,[1] barışıklığı o derece, güç olur... Hem dargınlık insanların bütün ömrünü dolduran bir çile, bir ezadır. En genç yaştan insana musallat olur, ta rahat döşeğine kadar... Kurtuluş yoktur. Evvela ana, baba, dadı ile başlar:

"Yapma oğlum, eyleme kızım, darılırım ha!" ihtarına ehemmiyet vermez, bildiğinizi, dilediğinizi işlersiniz... O zaman, yerine göre ya bir iki azar, yahut da şamar, ondan sonrası çatık kaşlar ve derin bir sükût... Yani siyasice katı müzakere[2] ve muhabere... Can sıkıcı bir hal:

"Anne!" dersin cevap yok..."

"Baba!" hitabı mukabelesiz..."

"Dadı!" feryadı keza... Şimdi barışmanın yolu nedir?... Ağlamak tarikini[3] mi tutmalı, yoksa yüzsüzlüğe vurup yaltaklanmak mı? Yavrunun yüreğini bir eza, bir üzüntüdür doldurur. Nihayet, bin müşkülatla, gözyaşı ve dalkavukluk neticesinde barışıklık:

"Gel, öp beni yavrum!"

---

1 tashih: düzeltme
2 katı müzakere: görüşmeyi kesme
3 tarik: yol, yöntem

Oh! Hemen koşar, kucağa atılır, sevişir, gülüşürsünüz... Derken, çok geçmez, yine:

"Darılırım ha!"

İhtarı hazırdır, maalesef çekilen çile unutulur, serkeşlik hoştur, yine kulak asılmaz, ehemmiyet verilmez, haydi azar, şamar, çatık kaş, asık surat ve katı muhabere; hülasa yeni bir dert...

Yine düşün bakalım barışmanın yolunu!

Biraz büyür, mektebe başlarsınız. Hiç yoktan bir sebep:

"Kalemini biraz versene..."

"Vermem!"

"Neden?"

"Canım öyle istiyor da ondan!"

"Öyle mi? Konuşma benimle!"

Yahut da iki parmağı üst üste getirip uzatırsınız:

"Boz bunu!..."

Acaba bozar mı dersiniz, yoksa kalemi verir mi? Ufak bir ümitle beklersiniz, fakat, aksi olacak, elini uzatıp bozuvermez mi? Haydi dargınlık... Halbuki en sevdiğiniz arkadaş; mektep hayatı onunla konuşmadan, onunla dertleşip baş başa, kol kola yaşamadan adeta işkence... İçinizi bir hüzündür kaplar, ders ve teneffüs saatleri uzadıkça uzar; bir üzüntü, bir azap ki değme gitsin! Derken teşebbüsler başlar; fakat öbürü inatçı: "Atışma!" tahkirleriyle[1] bütün barışma ihtimallerine set çeker... Mektup yazarsın, yırtıp atar; miyaneci[2] yollarsın geri çevirir; söz atarsın, işitmemezliğe gelir... Nihayet bir gün, ufak bir tesadüf, barış görüş olursunuz!

1 tahkir: aşağılama
2 miyaneci: aracı

Oh, ne tatlı, ne zevkli şey... Kuş gibi hafiflik duyar, diğer çocukların karşısında, kol kola, omuz omuza gezer, tozar, şenlik edersiniz... Fakat yine bir gün gelir ki:

"Çakını versene..."

"Vermem."

"Neden?"

"Keyfime öyle gidiyor da ondan..."

Tarzında bir muhabere... Artık inat etmeseniz ya, peki deyip geçiniz... Hayır çekilen dert unutulur:

"Boz!"

Al bir bela daha; yine düşün bakalım barışmanın yolunu!

Yaş ilerler, meşrebinize, muhitinize göre, komşunun kerimesi, evin ahretliği, Saniye'nin kızı, Halis Bey'in haremi, her ne ise, hayatınıza bir kadındır karışır. Her iş yolunda, bal gibi giderken bir gün:

"Hüsnü Bey'e öyle niye bakıyordun?" Yahut:

"Aşçının yanında işin ne idi?" Yahut da:

"Dün gece nerede idin?" Yahut da:

"Fenere niye gelmediniz?" gibi küskün bir sual, buna ya aksi, ya müphem,[1] yahut da müstehzi[2] bir cevap... Haydi dargınlık! Dert başlar, dünya zindan olur, arkasından mı koşmazsınız, hediyeler mi göndermezsiniz, mektuplar mı yazmazsınız, ayaklara mı kapanmazsınız... Böylece haftalar, aylar, azap, eza, işkence içinde geçer gider. Nihayet barışılır...

Oh, ne tatlı, ne bayıltıcı bir hayat... Saati saatine buluşmalar, hizmetler, fedakârlıklar, fedayı hayattan bahisler...

---

1 müphem: belirsiz
2 müstehzi: alaycı

Derken:

"Melih Bey'e niye bakıyordun?" Yahut:

"Kalender'e niye gelmediniz?" gibi bir sual, buna bir sinirli cevap... Sen bir tarafa, o bir tarafa...

Al bir mesele daha; yine düşün bakalım barışmanın yolunu!

Evlenmek dargınlık mevsimine, dargınlığın kasımına, kışına adamakıllı girmek demektir... Bundan sonra dargınlık yağmurundan, dargınlık karından, dargınlık tipi ve boralarından göz açamazsınız! Barışma güneşi şöyle, ara sıra, nadiren yüzünü gösterir. Zevç ve zevce uygun bile olsa izdivaç, tam kışa benzemezse de yine mart havasını andırır; bir açar, bir bozar, uzun sürmese bile kararlı da gitmez... Hem sade karı koca dargınlığı olsa, âlâ! Buna kaynananın, kayınpederin, hatta baldız ve kayınbiraderinki bile karışır.

Her şey alt üst olur; baba evine dönüşler, ahbaba gidişler, ayrı yere çıkışlar, ilah... Artık bu hal üzüntü halinden çıkar da insanın kanını kurutan, canından bezdiren bir felaket şekline girer, dirlik düzenlik başlarken, hiç yoktan yine dargınlık baş gösterir:

"Kaç lira dedin? Altmış beş mi? Hanım bu zamanda..." gibi bir itirazla birbirlerine kanlı bıçaklı olmaları beş dakika sürmez! Hizmetçiler anlamasın, misafirler farkına varmasın, baba tarafı duymasın gibi üzüntüler, boşanma, ayrılma tehditleri, nihayet ağlamalar ve bunu müteakip vaatlerle yine barışılır... Lakin haftayı bulmaz:

"Hasna Hanım'a ne idi o bakış..." mukaddemesiyle tekrar dargınlık...

Al bir üzüntü daha; yine düşün bakalım barışmanın yolunu!

Siyasette, fırkacılıkta da böyledir:

"Sözünüzü geri alınız!" tarzında bir çıkışma, sert bir cevap, kıyamet kopar... Birinin yâranı bir tarafa diğerininki diğer tarafa ayrılır... Makaleler, beyannameler, istifalar, yeni yeni fıkralar, istinat, iftira, tezvir, tehdit... Biraz daha geçer "Tehlikei müştereke[1]" karşısında barışılır. Fakat uzun sürmez:

"Hakaret addederiz!" şeklinde yeni bir suitefehhüm;[2] muaraza,[3] tefrika,[4] alt tarafı yine çapanoğlu...

Al bir aksilik daha; yine düşün bakalım barışmanın yolunu!

Hükümette de aynıdır ya:

Ahfeş'in keçisi gibi baş sallamaya başlayınca bir burudettir[5] yüz gösterir, bunu: "Ahvali sıhhiyem deruhte ettiğim vezaifin hüsnü suretle ifasına mâni olduğundan..." Yahut "Memleketi izmihlale sevk eden gayrikanuni ve keyfi israfat ve icraata daha ziyade iştirak edemeyeceğim cihetle..." tarzında bir istifa; buna: "İstifasının kabulüyle... Nezaretine erbabı liyakat ve ihtisastan bir zatın tayini hususuna..." gibi bir cevap... Artık ne bolca maaş, ne otomobil, ne ziyaretçi, ne ricacı... Hülasa can sıkıcı bir menkûbiyet![6]

Lakin aradan altı ay geçince aynı zevat arasında şöyle iltifatlar: "Beraberce deruhtei mesuliyet etmek bahtiyarlığında bulunduğum müşarünileyh[7] gibi mütehassıs ve sahibi

1 tehlikei müştereke: ortak tehlike
2 suitefehhüm: yanlış anlaşılma
3 muaraza: kavga, çekişme
4 tefrika: ayrılma, bozuşma
5 burudet: soğukluk
6 menkûbiyet: gözden düşme
7 müşarünileyh: adı geçen

liyakat bir zat...", "Memleketi düştüğü hufrei izmihlalden kanuni harekât ve tasarrufatiyle kurtaracağı bedihi olan zatı samileri, ilah..."

Fakat uzun sürmez; bir gün yine istifalar, tayinler ve tebliğler al bir menkûbiyet daha, yine düşün bakalım barışmanın yolunu!

Edebiyatta keza:

Bir gün, ansızın bir makale: "Hece vezninin zevkinden ve ahenginden mahrum biçare şairler, başta Musa Örs Bey olduğu halde, bize, yaptıkları gürültü ile Ramazan geceleri sokak aralarında beyit okuyan davullu mahalle çocuklarını hatırlatıyor... Aynı mutarrit,[1] kaba ve tıflane[2] manzumeler!" Buna ertesi gün cevap: "Acemin, Arabın çürük ve hayide[3] veznini çalmakta ve şiirlerine giydirmekte hâlâ devam eden aruz şairleri alelusul İsa Beliğ Bey bize kendi evlerinde ana, baba mirası kürkler olduğu halde mezarlardan kefen soyan nebbaşları hatırlatıyor... Aynı müstekrah,[4] menfur[5] ve murdar bir sirkat![6]"

Bu iki makaleyi artık birkaç yüz makale daha takip eder, birbirlerinin yüzlerine vurulmadık ne cehaletleri, ne intihalleri, ne ahlaksızlıkları, hülasa hiçbir kusurları, ayıpları kalmaz. Fakat bir gün, tavassutları başlar, bir topluluk yapılır, barışılır, artık sıra methiyelere gelir: "Hece veznine beklenilmeyen bir selaset ve ahenk vermeye muvaffak olan genç şairler, hassaten Musa Örs Bey..." yahut "Aruz veznini

1 mutarrit: tekdüze
2 tıflane: çocukça
3 hayide: bayat, köhne
4 müstekrah: iğrenç
5 menfur: nefret edilen
6 sirkat: hırsızlık

şiirimize başka bir eda, başka bir zevkle tatbike kadir olan şairler, alelhusus İsa Beliğ Bey..."

Bari devam etse... Ne gezer, bir gün yine davula, nebbaşa[1] teşbihler... Al bir niza daha; yine düşün bakalım barışmanın yolunu!

Hülasa aziz ömrümüz dargınlık barışıklıkla, bu dertle bu kaygı ile mahvolur gider!

8 Teşrinisani 1920

---

1 nebbaş: mezar soyguncusu

KORKUYA DAİR...

Ramazan münasebetiyle itiyatlarımız değişti, hepimize bir fazla gezgincilik, bir fazla pervasızlık geldi. Geceleri dışarılarda geç vakitlere kadar dolaşıyor ve evlerimize sabaha karşı, el ayak çekilmiş tenha sokaklardan korka çekine, heyecan ve endişe içinde dönüyoruz.

Geçen gece benim başımdan da geçti de ondan biliyorum: İki vapuruyla köye döndüğüm zaman havagazlarını söndürülmüş buldum. Gündüzleri kalabalıktan rahat yürümeye imkân bulamadığım iskele caddesinde ancak yirmi otuz yolcu vardı. Herkes bir tarafa dağıldı ve ben yolumda tek başıma kaldım. Yağmur hafif hafif çiseliyor ve ince bir pus tabakası köşe başlarını kaplamış olduğundan insana bütün geçitler kapanmış gibi geliyordu. Sanki bu sokakları ilk defa görüyordum; loşluk ve sessizlik içinde her ev başka bir şekil almış, eğrilmiş, çarpılmış veya şişmiş, hülasa tamamen değişmişti.

Akşamüzerleri halk dışarlarda kaynaşırken ve binalar aydınlıklar içinde parıl parıl yanarken sık sık öten polis düdükleri ve kaldırımları kıran bekçi sopaları asıl bu lüzumlu kertede nerede idi? Pek eski bir maziden latif bir hatıra gibi şimdi onları tahassürle yâd ediyorum.

Gündüzleri hiç de korkunç olmayan kapılar böyle geç ve tenha saatlerde, loşluklara gömülü, ne kadar da ürkütücü bir manzara alıyordu! Her birinin gölgesine biri sinmiş, gırtlağınıza atılmaya hazır, yolunuzu bekliyor gibi geliyor, heyecandan yüreğimizi ağzımıza getiriyordu. Halbuki o kapılardan sabahleyin kim bilir ne nefis kadınlar ve ne şirin çocuklar çıkacak, bu sokakları ne neşeli ve ne eğlenceli bir kalabalıkla dolduracaktı. Fakat bu vakitte her ay bir pusu mahalli ve her kapı bir yeraltı dehlizi... Dikkatli bakarsanız boşlukta yarı ezilir birtakım karmakarışık şekillerin, koca başlı, sıska ayaklı ve şiş karınlı cücelerin dolaşıp oynaştığını bile fark edebilirsiniz, alelhusus hayali manzaralar veya haydut çeteleri gösteren sinemalardan çıktıysanız!

İşte gece dönüşleri ekseriya böyle korkulu olur ve korku bir kere yüreğinize düştü mü yağ damlası gibi, mütemadiyen yayılır, büyür ve dimağınıza kadar bütün içinizi kaplar. Artık nabzınızın atışı, kalbinizin vuruşu, adımlarınızın intizamı, gözlerinizin bakışı, hepsi değişmiştir. Zekânız size yardım etmez; bilakis cesaretinizi kırar, yüreğinizi hayaller ve tevehhümlerle[1] doldurarak korkunun en esaslı ve en kuvvetli bir yardımcısı olur. Okuduğunuz ne kadar cinai roman, işittiğiniz ne kadar kanlı vukuat, gördüğünüz ne kadar ürpertici manzara varsa bu karanlık ve tenha sokaklarda adeta hayat bulur.

Kesik baş karşınızdadır: Gözler kapalı, renk sarı, gerdan kanlı, işte size doğru, vücutsuz geliyor! Yahut dört beş gün evvel tesadüf ettiğiniz bir tabut... Şu kapıdan tek başına, boşlukta sallanarak çıkıyor! Ya arkanızdan gelen kim-

1 tevehhüm: kuruntu, vehim

dir? Dönersiniz: Hiç... Hiç... Amma, geçen sene aynı yolda, birini vuruvermemişler miydi? Adımlarınızı sıklaştırırsınız; ortadan yürüyor, köşeleri kavis yaparak dönüyor ve gözleriniz büyümüş, kulaklarınız dikilmiş, eliniz silahta veya bastonda, zorlukla gidiyorsunuz! O sırada bir pıtırtı... Derhal hem yüreğiniz, hem ayaklarınız duruyor ve gözleriniz bir an için görmez oluyor; acaba nedir? Miskin bir köpek yavrusu, kamburunu çıkarmış, kuyruğunu kıstırmış, köşeden çıkıp öbür sokağa sapıyor... Fakat uzaktan gelen bu ses ne? Bir ayak sesi, yavaş yavaş, arkanızdan yaklaşıyor. Usulcacık dönüp bakıyorsunuz: Ne kadar çekinerek yürüyor, kapılara sürtünerek ve kendini adeta belli etmemeye çalışarak... Beklemek veya koşmak hususunda kararsız, etrafınıza bakıyorsunuz. Sizi katır katır kesseler muhakkak ki mahallenin ruhu duymaz.

Hem herkese ne? Sokakta bir feryat olmuş, "Amanın, yetişin!" diye biri bağırmış; siz yatağınızdasınız, kalkıp odanızdan çıkarak, merdivenleri dörder dörder atlayarak alelacele imdada koşar mısınız? Düşününüz, o emniyetli mahalleden bu vakalı yere gideceksiniz, rahat rahat uyumak ve tehlikesizce geceyi geçirmek mümkün iken canınızı muhataraya[1] sokacak ve belki de bir daha geri dönmeyeceksiniz. Kim için? İki serseri için değil mi? Bu geç vakit sokaklarda sürten adamlar ne olabilir ki... Yorganınızı başınıza çeker ve uykunuza devam edersiniz!

Bereket ki, işte o arkanızı kollayan meçhul şahıs yan sokağa saptı. Acaba bir hile olarak mı? Yoksa o da sizin gibi bir gece vapuru yolcusu, tiyatro meraklısı mı? Böyle çekine

1 muhatara: tehlike, zarar

korka nihayet evinizin önüne gelirsiniz, anahtarı kilide sokarsınız, artık kurtuldunuz, fakat ya içerde hırsızlar varsa ve kilidin döndüğünü, eve birinin gireceğini anlayınca arkaya gizlenmişler, hemen üzerinize atılacak ve "Aman!" demeye vakit bırakmadan kârınızı tamam edeceklerse... Hırsızlara, kaçmak için zaman vermek lazım: Öksürür, biraz beklersiniz. Elbette kanlı bir vaka çıkarmak istemezler, ne alabilirlerse alır, arka kapıdan, damdan veya bacadan, her neredense defolur, giderler. Üçüncü öksürükte:

"Bismillah..." der, dayanırsınız, kapanık ve ılık bir hava, loş mu loş... Evvelceden hazırladığınız kibriti çakarsınız: Bir şeycikler yok, kapılar kapalı, eşya yerli yerinde, herkes, rahat, uyuyor! Kalbinizin genişlediğini duyar, memnuniyetle soyunur ve yatağınıza girersiniz.

İnsana dünyada evinden rahat, evinden emin neresi vardır? Bu gece dönüşleri hakikaten de tehlikeli. Vazgeçmeli, erken dönmeli... Lakin, ertesi gün, aynı sokaklardan arabalar, otomobiller önünden kaçarak kalabalığı itip kakarak geçerken gece çektiğinizi unutursunuz ve yine üçe kadar gecikip evinize aynı helecanlarla dönersiniz.

İnsanların bu korku denen marazi halden kurtulmalarına acaba imkân yok mudur? Mesela bir serum, bir hap, bir şurup, hülasa bir ilaç ki korkuyu tedavi edebilsin... Düşününüz, ta çocukluğunuzun ilk günlerinden hayatımızda korku, bir ehemmiyet alır ve son günlerimize kadar, çeşitli surette devam eder. Evvela bize korkuyu dadılar, anneler aşılarlar. Mesela bekçi babadan, Arap bacıdan, davuldan veya ayıdan korkmaya başlarız. Hemen gözlerimizi elimizle örter, yorgana veya annemizin eteğine sokulur, sesimizi keser, helecan

ve endişe içinde kendimizden geçeriz. Sonraları masallarla, Battal Gaziler, Kesik Baş gibi hikâye kitapları korku verir. Biraz geçer, cinai romanların korkusu başlar: Karlı bir kış gecesi, saatler gece yarısını çalarken Notrdam Kilisesinin önünden geçen başı sargılı bir adam yüreğimizi korkuya boğar... Aynı zamanda baba, hoca, müdür korkusu da içimizde filizlenmiş olur... İmtihan verememek, şahadetname alamamak korkusu da çocukluğumuzu ve gençliğimizi başımıza zindan eder. Daha sonraları sevgiliye kendini sevdirememek korkusu, yakalanmak korkusu gibi maddi, manevi bir korku silsilesi başlar ki bu, izdivaçta mesut olamamak, geçinememek, hasta düşmek gibi cins cins korkularla dal budak saldıkça salar. Meslek korkuları da vardır: Kalem amirinizi hoşnut edememek, yeni nazıra hoş görünememek, azle, tebeddüle[1] uğramak, ustanızla bozuşmak vesaire gibi... Kanunun tayin ettiği korkuları da hesaba dahil etmeli: Darp, emniyeti suistimal, rüşvet, cerh,[2] katil gibi cezalar ve bunların vukuu ihtimaline karşı müteaddit[3] korkular... Zaten ömür korku ile geçer:

"Aman hasta olmasam, aman azledilmesem, aman mahkûm olmasam, aman mahcup kalmasam, aman lekeli hummaya tutulmasam, aman muharebede vurulmasam, aman denizde boğulmasam, aman merdivenden düşmesem, aman sakat kalmasam, aman öldürülmesem, aman ölmesem... Hülasa hep aman, aman, daimi bir korku, bir helecan!"

---

1 tebeddül: değişim, değişiklik
2 cerh: yaralama
3 müteaddit: sayısı artan, çoğalan

Hayatta hemen hemen her şey korkunçtur. Ayıdan korkarız, gölgesinden korkarız. Ben İttihat ve Terakki'den korkarım, siz Hürriyet ve İtilaf'tan... Esnaf belediye kavgasından korkar, hırsız polisten, nazır Meclisten, kedi köpekten, fare kediden... Mamafih İttihat ve Terakki de benden korkar, Hürriyet ve İtilaf da sizden... Belediye kavasının esnaftan korkması ihtimali olduğu gibi polisin de hırsızdan ödü patladığı ve Meclisin nazırdan titrediği de vakidir. Kedi tırmık atınca köpek korkar, farenin fazla iricesinden kedi yılar. Hülasa karşılıklı herkes, her mahluk birbirinden korkar.

Kadınlar erkekten korkarlar, fakat erkekler de yerine göre kadının karşısında tiril tiril titrerler. Siz attan tekme atmasın diye korkarsınız, at sizden kamçı atmasın diye korkar. Kimi Baltalimanı'ndan korkar, kimi Malta limanından... Ateş, söndürmesin diye sudan korkar, su kaynatmasın diye ateşten korkar. Sizin yılandan korktuğunuz kadar yılan da sizden korkar... Arslanın pençesi sizi korkutur, sizin tüfeğiniz onu korkutur. Adeta dünya korku üzerine kurulmuştur.

Mesela bir hırsız çetesi evinizi soymaya karar verdi değil mi? En fazla onda ne hüküm sürer? Korku... Yakalanmak korkusu! Siz ev sahibisiniz; hırsızlar evinize girecek, sizde bu esnada en ziyade hâkim olan his nedir? Korku... Yakalanmak veya çalınmak korkusu! Bakla dikersiniz, korku içinde. Ya çıkmazsa, çıktığı vakit de ya yanarsa, yanmazsa da ya kargalar yerse?... Dükkân açarsınız, keza korku içinde: Ya müşteri gelmezse, ya piyasa düşerse?... Memursunuz: Azil korkusu... Mebussunuz: Tekrar intihap olunamamak[1] korkusu... Politikacısınız: Nefi,[2] hapis ve idam korkusu!

1 intihap olunamamak: seçilememek
2 nefi: çıkarcı

Ben o iddiadayım ki ömrümüzün yarısını korku kaplar, insan korka korka büyür, düşe kalka büyüdüğü kadar... Korka korka gençleşir, korka korka yaşlanır ve nihayet korka korka ölür... Ölüm korkusu bir yaşına gelmemiş çocuklarda başlar: Balkona götürüp şöyle boşlukta sallasanız kurtulmaya uğraşır, çırpınır, boynunuza sarılır... İşte bu korku yüz elli sene yaşasanız yakanızı bırakmaz. Korku bir beladır: Uyanık iken başımızdan gitmediği yetişmiyormuş gibi bir de uykuda dimağınıza musallat olur, korkulu rüyalarla uykumuzda bile yüreğimizi helecan ve endişe içinde bırakır.

Beşeriyeti bu arızadan, korku denen asap hastalığından kurtarmak tıp üstatlarının vazifesidir; korku öldürücü bir marazdır. Sivrisinekle, çekirge ile, sari emraz[1] ile mücadele etmeyi düşünüyoruz da neden hepsinden daha berbat olan korkuyu ihmal ediyoruz? Hoş, bereket ki buna henüz bir çare bulamadık. Neden? diyeceksiniz. Her şeyden, mütemadiyen korktuğumuz halde böyleyiz, bu haldeyiz; ya korkmasak ne yapar, dünyayı ne hale getirirdik, artık orasını siz düşününüz!

20 Mayıs 1922

---

1 sari emraz: bulaşıcı hastalıklar

MİSAFİRLİĞE, MİSAFİRLERE DAİR

Dün akşam son vapur saatinde iskelede bulunuyordum; uzakta koltuklarında bohçalar, ellerinde sepetler bir yaşlı kadınla bir yaşlı erkek, iki de uzun etekli kız çocuğu göründü. Yüklerinin imkân verdiği bir çalkantılı, paytak, zor bir yürüyüşle bilet yerine doğru konuşa haykıra koşuyorlardı. Fakat geç kalmışlardı, memurun çaldığı keskin düdüğe vapur heybetli sesiyle cevap verdi, kapılar ve gişeler kapandı, iskeleler çekildi, havaya kocaman bir kara duman yığını hohlayarak ve denize bembeyaz bir köpük dalgası yayarak, bu iki zıt renk helezonları arasından son vapur İstanbul istikametinde sıyrılıp gitti... O zaman yaşlı kadının erkeğe dönerek:

"Ne yapalım, geri döner, bir gececik daha kalırız, memnun olurlar!" dediğini duydum, içim cız etti.

Hayır, yaşlı hanım, hanım teyze! İş zannettiğin gibi değildir, ben ne sizi, ne misafir kaldığınız evi bilmemekle beraber, öyle hükmediyorum ki bu vakitsiz ve münasebetsiz avdetiniz[1] orada müthiş bir heyecanı, bir hiddet ve hayreti mucip olacaktır. Sokağın başından sizi görür görmez:

"Eyvah! Vapuru kaçırdılar galiba, geri geliyorlar!"

1 avdet: geri dönüş

diye bir acıklı ses kopacak, herkes, hizmetçiye kadar pencerelere koşacak ve son bir ümitle, sizin olmamanız ümidiyle yola bakan gözler hakikati olanca dehşetiyle görür görmez geri çekilerek kilitlenmiş ağızlardan:

"Evet, onlar... Bittik!" feryadı çıkacak! Zira, hanım teyze veya amca efendi, iyi bilmeniz lazımdır ki üç günlük misafirliğinizden sonra nihayet bugün gitmeye karar vermeniz evde büyük bir meserreti,[1] için için bir memnuniyeti celbetmişti ve o:

"Canım, telaşınız ne, bugün de kalıverin!" iltiması pek hafiften, pek sönük, pek istemeye istemeye söylenmiştir. Gitmeniz sevinciyledir ki işte, bahçede ne varsa beş okka kadar bakla, bir o kadar bezelye, taze soğan, sarmısak, mayıs papatyası, macunluk gelincik, menekşe gülü, hülasa yığın yığın, demet demet sebze, ot ve çiçek kemali meserretle ve misli görülmemiş bir sahavetle[2] önünüze konmuş, gazetelere sarılmış, paket edilip bağlanmış, avdetiniz bu vesile ile bir kat daha teyit ve tevsik[3] olunmuştur. Ya evin beyi, hanıma:

"Tek gitsinler de bahçenin yarısını da götürsünler, razıyım!" demiştir veyahut evin hanımı beye:

"Aman ses çıkarma, biz zerzevatçıdan alırız, olanı yolsunlar!..." demiştir. Onun için, bin fedakârlık ve bin zorlukla kapı dışarı çıkan misafirlerin arkasından geniş bir:

"Ooh!"

çeken ev sahipleri şimdi, şu avdet haberi üzerine muhakkak hafakan içinde kalmışlar, kan başlarına hücum etmiş, hid-

---

1 meserret: sevinç
2 sahavet: cömertlik
3 teyit ve tevsik: doğrulama ve sağlamlaştırma

det tepeden taşkın bir hale düşmüşler, yolunmuşlar, matem etmişlerdir!

Onlar, büyüklü, yaşlı ve çocuklu misafirler geri dönüp giderlerken arkalarından bakıyor ve gittikleri ev sahiplerine, hiç tanımadığım halde, bir hemdert gibi, samimiyetle acıyor, ta içimden üzülüyordum.

Ben, kendi hesabıma, ne misafirliğe gitmeyi severim, ne misafirliğe gelenlerden hazzederim... Zira ikisi de, hem gidenler, hem kabul edenler için pek rahat, pek hoş, pek memnuniyet verici bir keyfiyet değildir; alelhusus bu zamanda... İsterseniz, misafirliğe gitmenin hoş olmayan cihetlerini düşünelim:

Evvela, yüzde doksan vücudunuza göre bir yer, bir iskemle veya koltuk bulamazsınız. Teklifli iseniz size baş köşede bir kanepe gösterirler, ya gömülür kalırsınız veya sipsivri mıhlanırsınız. Canınız panjurları itmek ve dışarıyı seyretmek ister; yapamazsınız... Oda gittikçe loşlaşır; lamba getiriniz diyemezsiniz... Duvarda bir çerçeve asılıdır ki çarpıktır; düzeltemezsiniz... Uzakta bir resim vardır ki merakınızı celbeder; bakamazsınız! Sohbet ederken hep istemeye istemeye konuşur ve hiç sevmediğiniz işlerden bahsedersiniz... Derhal kalkıp çıkmak hakkına malik değilsiniz, susmak hakkına hiç... Mesela arzu edersiniz ki bu salonda aşağı yukarı dolaşarak, resimlere bakarak, piyanoya birkaç fiske atarak, vazoların yerlerini değiştirerek vakit geçiresiniz ve o zevzek ev sahibinin sözünü hiç dinlemiyesiniz... Fakat, kabil mi? Gösterilen yerde, verilen şeyi içerek ve söylenen lafı dinleyerek oturmak, bir ziyaret saatini doldurmak lazımdır.

Ya gece misafirliği... Maazallah! Sizin iştahınız yoktur, yemeğe çağırırlar! Uykunuz gelir, yatağınıza gidemezsiniz!...

Canınız bir kadeh rakı ister; söyleyemezsiniz!.. Yaylı karyolada yatamazsınız, en oynağı tesadüf eder! Hülasa itiyat ve ihtiyaçlarınız alt üst olur ve ne kadar temiz, muntazam bir evde kalmış olsanız sabahleyin yorgun, perişan ve kendinizden gayri memnun çıkarsınız!

Zaten kâselis[1] huylu değilseniz bilirsiniz ki siz de o evin itiyatlarını karmakarışık ediyorsunuz... Size fazla bir yemek daha yapmak içindir ki saat gecikti; üzerinize örtülen bu abani yorgan sizi ağırlamak içindir ki sandıktan zahmetle çıkarıldı; bu sahte neşeler, memnuniyetler size hoş görünmek içindir ki zor zoruna, bir maske gibi çehreler takıldı... Ev sahiplerinde daimi bir üzüntü vardır: Misafire evin eksiğini belli etmemek! Misafirde de mütemadi bir endişe vardır: Ev sahiplerine fazla bâr[2] olmamak! İzanlı misafirler daima düşünürler: Acaba rahatsız mı ettim? Acaba kaldığımdan dolayı fena mı ettim? Acaba erken mi yatayım desem memnun olurlar? Fakat ya henüz yatak hazır değilse... Veya canlarının sıkıldığı bir zamana tesadüf ettiyse...

Bundan başka nazik bir misafir beğenmediğine "beğendim!" demeye, sevmediğine "severim!" demeye hemen hemen mecburdur. "Yaprak dolması mı? Aman efendim, bayılırım!" Halbuki evinizde elinizi sürmezsiniz... "Gramofon mu efendim? Ne kadar severim!" Halbuki sinirlerinizi gıcıklatır, yerden yere atmaya kalkarsınız. Gece uykunuz kaçar, evdekiler duymasın diye kımıldanamazsınız. Sancınız tutar, haykırıp inleyemezsiniz... Sivrisinek, tahtakurusu çıkar. Odanızı, yerinizi değiştiremezsiniz. Hülasa misafirlik bir azaptır,

1 kâselis: dalkavuk
2 bâr: yük

bir esarettir. Kapıdan fırlamadıkça kendinizi sokağa atmadıkça yakanızı kurtaramaz, bir rahat nefes alamazsınız!

Misafir kabul etmeye gelince! Bu da ayrı bir çeşit azap, bir başka biçim esarettir! Mesela o gün, o akşam kendi başınıza kalmak, okumak, erken yatmak veya ailece dinlenip eğlenmek mi istiyorsunuz! Hizmetçi gelip haber verir:

"Misafir geldi!"

Misafir mi? Acaba kim! Söylene söylene inersiniz, sakil ruhlu biri... Aman Yarabbi, onunla, baş başa, iki kişi iki saat konuşacaksınız? Nasıl vakit geçireceksiniz?... Hem de hiddetinizi belli etmemek lazım... Size:

"Vakitsiz oldu ama, çoktandır müşerref olamadık, hoş beş ederiz diye geldim!" der demez:

"Aman efendim, lütuf buyruldu, ben de zaten yalnızdım sıkılıyordum!" demek mecburiyeti bile vardır. Bu bir azaptır ki ben mislini ancak tevkifhanelerde duyardım. Bir demir pençe, ta yüreğinizden yakalar, sıkar, sıkar. Adeta nefesinizi tutar; boğulmalar geçirirsiniz bütün düşünceniz, emeliniz o esnada şudur:

"Ah bir gitse... Bir kendimi odama atsam!"

Nihayet kalkar... Ta kapıya kadar teşyi edersiniz[1] ve:

"Yine buyurunuz!" dersiniz. Misafir demek ekreriya en çok yalan dinleyen bir adam demektir; misafir kabul eden de en fazla sahtekârlık etmesi en büyük meziyet sayılan bir oyuncu... Misafirlerinize dikkat ediniz: Hemen hemen daima en müsait olmayan zamanınızda gelirler. Tam istediğiniz, aradığınız vakit kapıdan içeri bir misafir girdiğini gör-

---

1 teşyi etmek: uğurlamak

dünüz mü? Fakat "aman kimse gelmese!" derken çıngırağın çalındığı çoktur. Hem bazı gün misafirler aralarında sözleşmiş gibi, birbiri ardından, nasıl da evinize dolarlar! Birini teşyi ederken diğeri görünür ve dördü yukarıda ağırlanırken dört kadarı da size gelmek üzere ayrı ayrı semtlerden yollara düzülmüş olur!

Evde misafir varken aklınız bir türlü endişeden boş kalıp da tatlı tatlı konuşmaya imkân bulamazsınız ki... Onu memnun etmek vazifesiyle mükellefsiniz; nabzına göre şerbet vereceksiniz ve keyfine gideni sezip ona göre lakırdı edeceksiniz!

Bunu sokakta yapmasanız bile evinizde mümkün mertebe tatbike mecburiyet vardır.

Hem ne yapsanız, maddi ve manevi ne fedakârlıklar etseniz kabil değil misafirlerinizi yine memnun edemezsiniz. Ya odanızı soğuk, sizi durgun, ya yemeğinizi fena, suyunuzu acı bulurlar; yahut da hal ve vaktinizi kıskanıp aleyhinizde söze başlarlar; gülünç cihetlerinizi ararlar; vaziyet ve tavırlarınızı taklit edip gülüşürler!

Genç bir aile misiniz? Yaşlı misafirler canınızı sıkar; yaşlı mısınız? Genç misafirler kanınıza dokunur. Gelenler akrabadan ise zevk vermezler, ahbap ise bir yenilik göstermezler. Hülasa misafirlik hangi bakımdan tetkik edilirse edilsin rahatsızca bir iştir. İyisi mi sokakta, kırda, kahvede, vapurda kulüpte, gazinoda buluşmalı, konuşabildiğin kadar konuşmalı, ondan sonra herkes bir tarafa, keyfine yürüyüp gitmelidir.

Birbirlerini pek seven kimselerden başkalarının misafirliğine aklım ermez.

29 Mayıs 1921

TESADÜFE DAİR

Tesadüf...

İşte tanıdığım kelimelerin en müthişi, en korkunç ve en sevimlisi... Dünyada tesadüften mühim hangi kuvvet, hangi nüfuz vardır? Tesadüfün yaptığını ne yapabilir? Bütün bir hayatın esasını tesadüf teşkil etmez mi? İnsan tesadüflerle vücut bulup tesadüflerle mesut veya bedbaht olduktan sonra, yine tesadüflerle hayattan çekilip gitmez mi? Bugünkü vaziyetimizi muhakkak bir tesadüfe medyunuzdur,[1] yarınki de öyle, ta son nefesimize kadar...

Zenginlik veya fakirlik, hastalık veya sıhhat, ikbal veya idbar,[2] evlilik ve bekârlık, saadet veya felaket, ne varsa, ne oluyorsa, hepsi tesadüflerin doğurduğu ve tesadüflerin başımıza musallat veya hediye ettiği yavrular, yadigârlardır. Bizi tesadüfler halk eder,[3] tesadüfler yaşatır, tesadüfler öldürür. Tesadüf her şeydir.

Doğuyoruz, neden? Baba ve anamızın birbirlerine tesadüfü neticesi değil mi? Olabilir ki ana rahmine düşeceğimiz dakikadan bir saniye evvel babamız sekteikalpten ölüverirdi

---

1 medyun: borçlu

2 idbar: talihsizlik

3 halk etmek: yaratmak

veya bir hareketi arz anamızın başına koca bir taş düşürüverirdi... O zaman doğmamıza imkân var mıydı? Sonra dokuz ayı yine tesadüflere medyun olarak valide karnında geçirmez miyiz? Mesela bu dokuz ay esnasında müthiş bir kolera hüküm sürebilirdi ve tesadüfen annemiz de mikroplu bir bardak su içerdi ve yine tesadüfen bu mikrop bağırsaklara kadar canlı olarak gider, hastalık zuhura gelir ve biz de dünya yüzünü bir dakikacık olsun göremeden tabut içinde validemiz, onun içinde de biz, diyarı ahreti boylardık. Fakat yine olabilir ki tesadüf imdada yetişir ya hastalık annemize bulaşmaz, ya bulaşır da öldürmez, yahut da memlekette kolera zuhurundan evvel bir memuriyet, bir siyaset, hülasa bir tesadüf ailemizi hastalık sirayet etmeyen bir uzak mahalle göndermiş olurdu. İşte o zaman doğardık, doğardık ama tesadüf "rahmi mader"de[1] bize çetin bir vaziyet vermemişse...

Doğduktan sonra tesadüfler büsbütün hayatımızda ehemmiyet kesbetmeye[2] başlar. Mesela gece süt emerken, meme ağzımızda, annemiz uyuyakalır, burun deliklerimiz tıkanmaya başlamıştır, bir dakika daha geçse muhakkak boğulacağız. Derken sokakta bir feryat, iki müthiş tabanca sesi, konuşmalar, haykırışmalar... Birisi vurulup ölmüş, fakat patırtıdan annemiz uyanmış ve uyanmamışsa bile biraz sağına dönüp bebeğe nefes alacak yer bırakmış olduğu için biz kurtulmuşuz.

Dünyayı ıslah veya hercümerç eden meşhur ve büyük adamlar hayatlarını bu kabil küçük tesadüflere borçlu değil midirler? Mesela Napolyon kundakta iken acaba böyle bir

---

1 rahmi mader: ana rahmi
2 kesbetmek: kazanmak, elde etmek

tehlike geçirip bir tesadüfle kurtulmamış mıdır? Ya o tabanca sokakta bir dakika sonra patlamış olsa idi bir yerine iki kişi ölmüş olmayacak mıydı? Hem biz tesadüflerdeki hikmete akıl erdirmekten henüz pek geriyiz. Kim anlar ki sokakta ölen o adam içeride bir masumu kurtarmış, sokakta bir serseri ve bir sefili vuran katil o kurşunla, yarın büyüyünce dünyaya faydası dokunacak bir zekâyı yaşatmıştır!

Yaşınız biraz ilerleyince, yine tesadüfler hayatınızı siyanet eder.[1] Havuza veya kuyuya düşüverirsiniz, bahçede yalnızsınız, kimse sizi görmedi ve sesiniz de işitilmiyor, bir, iki dalarsınız, artık ümit yok, öleceksiniz. Tam o sırada bahçıvan kulübesinden çıkmış, havuza veya kuyuya doğru geliyor, yanında kovaları tamir için bir de tenekeci Yahudi... İşte o tenekeci Yahudi, halaskârınızdır;[2] tam zamanında sokaktan geçmemiş ve öğle uykusuna yatan bahçıvanı uyandıracak bir tiz sesle haykırmamış olsaydı çoktan bir naaştan ibaret kalmıştınız.

Hoş sade ona değil, siz bir tesadüf silsilesine bu ömrü borçlusunuzdur: Yahudiyi tesadüfen bir ev aşırı komşu çağırmış ve beş dakika pazarlığa tutmuş olsa idi onun gelişi cesedinizin sıcağı sıcağına kuyuda veya havuzda keşfinden başka ne işi yarayacaktı? Daha evvel, sizin sokağa sapmak niyetinde olmayan tenekeciyi oraya sevk eden de bir tesadüftür. Az daha aşağı mahalleye inecekti, fakat bir evin camı vurulmuş, çağrıldığına zahip olarak[3] o tarafa yürümüştü; meğerse çocuklar şaka ediyorlarmış, kızmıştı, fakat artık dönmeyerek

1 siyanet etme: koruma
2 halaskâr: kurtarıcı
3 zahip olmak: sanıya kapılmak

yoluna devam etmişti. Demek ki çocukların şakası, şakanın bu dakikaya tesadüfü size hayatınızı bağışlamıştı.

Biraz daha büyürsünüz; bir gün mektepten avdette bakarsınız ki ev gayet neşeli; pederinize büyük ikramiye isabet etmiş!

Adamcağız ağzı kulaklarında anlatıyor:

"Tesadüf olacak," diyor, "o gün sarrafa uğramak nereden de hatırıma geldi? Biraz görüştük bana bir tanecik tahvilat uzattı, 'şunu da sen al, ne olur ne olmaz bulunsun!' dedi, ben de aldım, ya o gün sarrafa uğramasaydım..."

Evet, uğramasa idi başka bir uğrayan olurdu, tesadüf ve talih oraya bir başkasını sevk ederdi, o gülerdi. Fakat ne malum ki pederinizden evvel, beş dakika evvel aynı dükkâna girecek olan birini yolda lafa tutmadılar, bu beş on kelimelik konuşma uğruna o adamcağız bu serveti kaybetmedi? Beş dakika sonra uğrayıp tahvilat istemiş bile olsa sarraf:

"Bir tane kalmıştı, onu da şimdi sattım, mamafih size aldırtalım!" demişti; aldırtmıştı ama neyleyim ki ikramiyelisini değil...

İmtihanlarda da tesadüfün çok faydası veya zararı olur. Tesadüfen bir bildiğiniz sual çıkar, bilmediğinizin çıkması ihtimali olduğu kadar... Meslek veya memuriyet hususlarında da tesadüf mühim bir rol oynar. Mesela on altı sene tahrirat[1] kalemlerinden birinde sürünür, durursunuz. Amirleriniz hep yabancı... Ne müdür, ne nazır, kimse sizi tanımıyor. Zam, terfi, takdir ihtimali yok. Bu halde iken bir gün buhranı vükela,[2] yeni bir nazır, hem de kim? Adeta senli benli gö-

1 tahrirat: resmi yazışmalar
2 buhranı vükela: hükümet bunalımı

rüştüğünüz bir mektep arkadaşı, bir mebus veya gazeteci... İlk iş sizi hususi kalem müdürlüğüne tayin! Eğer bu mektep arkadaşı da tesadüfen iktidarı ele alan fırkada bulunmamış olsa idi siz müdürlüğü rüyanızda bile göremezdiniz!

Aşk, izdivaç meseleleri de tesadüfe tabidir. Tesadüf sizi bir kadınla karşılaştırır; o gün siz oradan bir dakika evvel geçmiş olsanız veya kadın dükkândan bir dakika sonra çıksa tanışmanıza ihtimal yoktur. Aksi gibi karşı karşıya gelirsiniz, biraz takip edersiniz, tesadüfen bir arkadaşınız çıkıp da sizi başka tarafa sürüklese... Hayır, kimse gelmez ve siz mecburen takipte devam edersiniz. Bu tesadüf hayatınızın felaketi olmuştur. Bütün servetinizi onun, o kadının uğrunda yiyip ekmek parasına muhtaç bir hale düşüyorsunuz ve bir gün şakağınıza tabancanızı sıkıyorsunuz; sıkıyorsunuz ama yine tesadüfen kurşun bozuk çıkıyor, kurtuluyorsunuz ve aklınız artık başınıza gelip kalan ömrünüzü aza kani, uslu ve temkinli geçiyorsunuz.

Tesadüfen bir kış Mısır'a gidiyorsunuz, halbuki Nis'e de gidebilirdiniz. Orada tesadüfen Heliopolis oteline iniyorsunuz, Bristol'e de inebilirdiniz. Üçüncü katta bir oda seçiyorsunuz, dördüncü veya ikincide de seçebilirdiniz. Akşamüstü balkona çıkıyorsunuz, halbuki sokağa da çıkabilirdiniz. Yan balkonda bir genç kız görüyorsunuz, inci gibi zarif, ince ve güzel... Bu tesadüf bir izdivaçla nihayet buluyor: Elli bin lira varidatı[1] olan bir ecnebi zevce! Ya Nis'e gitse idiniz veya başka bir otele girse idiniz, hatta ya odalarınızın balkonu bir sıraya tesadüf edeceğine iki ayrı köşeye tesadüf etse idi... O vakit elli bin lira iradı hülyanızdan geçirir miydiniz!

---

1 varidat: gelir, gelirler

Harp zuhur eder: Tesadüfen polise girmiş bulunursunuz, tecil ederler yahut cepheye sevk olunursunuz, o gece siperiniz tamamen tarumar edilir, siz tesadüfen, beş dakika evvel kumandanın yanına çağrılmış olursunuz ve kurtulursunuz! Tramvaya binerken bir ahbap tesadüf eder, ikinci arabaya kalırsınız, sonra öğrenirsiniz ki o birinci araba devrilmiş ve içindekiler kısmen ölüp yaralanmış!

Amerika'ya gidiyorsunuz, tam hareketiniz günü bir mâni çıkıyor, on beş gün kalıyorsunuz ve gazetede okuyorsunuz ki bileti bile alıp binmek üzere hazırlandığınız vapur buzdağına çarpıp batmış! Böyle olduğu kadar aksi cihetleri de hatıra gelir: Birinci bineceğiniz araba yerine ikinci araba kazaya uğrayabilir, yahut ikinci kaldığınız vapur buz parçasına çarpabilir... Titanik vapurunun bir yolcusu hayatını sevgili köpeğine medyun olmuştu: Köpek tam hareket zamanı kalabalık arasında kaybolmuş ve sahibi de onu aramakla meşgulken vapuru kaçırmıştı. O hiddetle kimbilir zavallı hayvancağızı ne kadar dövmüştür; fakat kaza haberinden sonra da ne kadar öpmüştür; Marsilya ile Paris arasındaki bir tren kazasından da iki kişi açgözlülükleri sayesinde kurtulmuşlardı. Çarpışmadan bir istasyon evvel büfede gayet güzel pişmiş bir tavuk görmüşler ve onu yemek için ikinci trene kalmışlardı. Tesadüf öyle sihirli ve yaman bir kuvvettir ki icabında bir haşlanmış tavuğa iki kocaman adam kurtartır!

Tesadüfen bir sokaktan geçersiniz ki iki kişi birbirine silah çeker ve kurşunlardan biri yine tesadüfen sizin yüreğinizi deler... Bir dakika gecikemez, bir adım geri veya ileri gidemez miydiniz? Gidemezsiniz, tesadüf öyle yapar. Tesadüf öyle yaptığı gibi böyle de yapar: Bir sokaktan geçersi-

niz ki ayağınıza bir şey ilişir, eğilirsiniz, şişkin bir cüzdan... Halbuki bir ikraz[1] müessesesine son kalan malınızı, saatinizi yatırmaya gidiyorsunuz?

Jül Sezar o fırtınalı havada Roma'ya giderken tesadüfen boğulsaydı; Roma tarihi ne olurdu? Süleyman Şah boğulmayıp da oğulları ayrı ayrı semtlere dağılmamış olsaydı Osmanlı tarihi neye benzerdi? Bir tesadüf bazen bir asrı doldurur. Mesela Sultan Mahmud'u kubbeye çıkaran merdiven o esnada yerinde bulunmasaydı Osmanoğulları çoktan nesilsiz kalacaktı.

İhtiralar,[2] keşifler ve icatlar için tesadüf bir vasıta, bir rehberdi. Newton'un bahçesindeki elma ağacı cazibe kanununun keşfine yaramış! Ya bunun yerinde keçiboynuzu gibi meyvesi dökülmeyen bir ağaç olsa idi... Buhar kuvvetini insanlara yine tesadüf gösterdi, ilk mucidi bir çamaşırcının oğlu olacağına bir dikişçinin oğlu olsa idi kaynar sudaki tesiri nereden görüp tetkik edebilecekti?

Kâh aleyhte, kâh lehte olmak, kâh fayda, kâh zarar vermek suretiyle insanların hayatında, hatta devletlerin milletlerin tarihinde tesadüf müthiş, müessir bir tesir icra eder ve tesadüf denen kuvvetin asıl hayrete değer ciheti şudur ki gayet cüzi, ehemmiyetsiz bir darbe ile akıllar almaz işler açar, vakalar yaratır. Mesela beş santimetre ileride veya geride durmak bir kurşundan adamı sıyanet edebilir;[3] esas itibariyle tesadüfün yaptığı beş santimetrelik bir iştir; lakin netice itibariyle ortada kazanılmış bir hayat vardır!

---

1 ikraz: borç verme
2 ihtira: buluş yapma
3 sıyanet etme: koruma

Tesadüfün yaptığına bazen şeytan yaptı deriz, şayet aleyhimize ise... Bazen de melekler yaptı deriz, şayet lehimizde ise ve tesadüfün şayanı hayret efaline[1] o derece alışmışızdır ki en acayip bir marifeti karşısında bile:

"Tesadüf bu ya..." deyip geçer, gayet tabii telakki ederiz. Servetlerin, hüsünlerin düşürmediği bir kadını bazen bir ufak tesadüf düşüverir!

Hülasa insan hayatını da mematını da aradaki bütün tatlı ve acı değişmeler ile beraber tesadüfe borçludur; hayat tesadüf demektir!

3 Haziran 1921

---

1 efal: fiiller, eylemler

KONFORA DAİR

"Tıraş olacağım, biraz sıcak su lazım, mutfakta ateş var mı?"

"Hayır, bitmiş!"

"Soba yanıyorsa orada ısıtınız!"

"Çoktan sönmüş..."

"Peki gazocağını yakıverin!"

"Geçen gün tıkanmıştı, iğnesi de alınmadı, yanmıyor..."

"Hay aksi şeytan hay, şu ispirto lambasına bak, belki içinde biraz kalmıştır."

"Onu da nereye koymuşlar bilmem ki... Dün şuracıktaydı, birisi almış, durun, arayayım!"

"Canım, hâlâ bulamadınız mı?"

"Buldum ama tamtakır, zaten ne zamandır ispirto alınmıyordu ki..."

"İspirtoya da lanet, tıraşa da, insan evinde istediği zaman bir dirhem sıcak su bulamadıktan sonra..."

"Biraz bekleyiniz, şimdi ateş yakarız!"

"İstemez istemez, hacet yok, şu lambayı yakınız, bana da bir cezve veriniz, üzerine tutar, ısıtırım! Kolacıdan gömleklerim geldi ya?"

"A, bak onu aldırmayı unutmuşuz!"

"Halbuki dün sabah tembih de etmiştim..."

"Evet ama hatırlamaya vakit mi kaldı? Yağmur boşanıp da evin her tarafı akmaya başlayınca şaşırdık... Ne sofa kaldı, ne yemek odası, ne küçük oda... Vallahi merdivenlerden aşağı sel akıyordu!"

"Havalar açsın da bir baktırtalım, hele siz Marika'yı kolacıya gönderiniz de..."

"Marika sobacıya gitti."

"Ne yapmaya?"

"Salondaki boru akıyor, sabahleyin girdim ki halı, kanepe berbat; hep leke olmuş..."

"Vah vah, çıkmaz da... Bari hemen sileydiniz!"

"Sildik ama fayda etmedi... Bu terkos suyu ile ne yapacağız bilmem?"

"Ne oldu ki?"

"Patlamış, hem de toprağın altından... Dün farkına vardık, saati kapattık, şimdi sarnıçtan kova ile yukarı su çıkarıyoruz, pek güç oldu!"

"Onu beş liradan aşağı yaptıramayız, günlerce boşuna akmış olması da caba... Zaten geçen sene de patlamıştı, ne olacak, kurşun boru böyledir!... Gömleksiz ne yapacağız? Kim getirecek?"

"Biraz beklersiniz, Marika gelsin, tekrar gider..."

"İyi ama vapur kaçacak, yarıma yetişemezsem sonra iki buçuk saat vapur yok, işlerim altüst olacak!"

"Ne yapalım canım, bugün de temiz gömlek giymeyiveriniz, kıyamet kopmaz a!"

"Peki peki, vazgeçtik, siz bana biraz yemek hazırlatıverin de..."

"A, daha bir şey hazırlanmadı kı... Aşçı kadında surat bir karış!"

"Bacadan dolayı mı?"

"Öyle ya, lodos esti mi göz gözü görmüyor, duman ta yukarı katlara kadar doluyor."

"Allah belasını versin, komşunun damı sebep, hiç olmazsa bacayı bir buçuk metre yükseltmeli, başka türlü kurtulamayız. Daima tüter? Bana bari iki yumurta kırdırsanız."

"Yumurtamız bitti, dün birdenbire öğle üzeri misafir geliverdi. Yemeğe kaldılar, hepsini pişirdik!"

"Vakitsiz, habersiz bu zamanda misafirliğe de gelinir mi? Bu ne insafsızlık! Acaba aşçı bakkala kadar gidip alamaz mı?"

"Gider ama bütün gün homur homur söylenir, lanet kadının biri, bugün de İstanbul'da yiyiveriniz!"

"Hay hay, olur. Benim lacivert pantolon yine ütülenmedi mi?"

"Ne ile ütülenecek ki... Bir haftadır söylüyoruz, ütünün kulpu kopmuş, tutulmuyor, çamaşırlar bile sepette kaldı, onu bugün muhakkak yaptırmalısınız!"

"Bir kâğıda sarınız, hazır olsun, aman unutmayalım!..."

"Bir de huni alsanız, gaz koyarken döküyorlar."

"Olur. Ay bu duvara ne olmuş?"

"Birdenbire sıvasından koca bir parça düşüverdi, çocuk da altında idi, galiba yağmur işlemiş..."

"Öyle, bu dam bize iş açacak... Bak, yine fotin bağı almayı unutmuşum, vapur vakti de geldi, şimdi düğümlemek ne güç. Birini ilmik ederken öteki kopuyor... Bari yine sarıları giyeyim!"

"Biraz durun da temizlesinler!"

"Çorap bağlarını bulamıyorum, akşam nereye koymuştum? Hah, burada imiş, ayakkabılar silindi mi?"

"Buyurunuz!"

"A, bu ne? İçine kadar sırsıklam..."

"Aşçı kadının elinden bir şey gelmiyor demiyor muyum? Savmaktan başka çaremiz yok... Yine siz siyahları giyiniz!"

"Bağları kopuk dedik a, ıslak mıslak, sarıları giyeceğim... Allahaısmarladık!"

"Güle güle! Ha söylemeye unuttum, mutfağın çukuru tıkanmış, taşıyor. Bir de..."

"Daha ne var?"

"Hamamın sobası hâlâ tamir olunmadı da!..."

"Hamam da eksik kalsın!"

Konfor rahatlık demektir, tıraş için bir fincan sıcak su sağa sola başvurarak, bin müşkülatla yarım saate ancak tedarik edilebilen bir evde konforun kaf'ı yoktur. Konfor için evvela sağlam bir ev lazımdır, bir ev ki durup dururken damı akmaz, sıvası dökülmez, ocağı tütmez, borusu patlamaz, çukuru tıkanmaz, hamamı bozulmaz... Rüzgâr girmez, soğuk işlemez, yağmur sızmaz... İçi dışı boyalıdır, kapılar ağırdır, çarpılmaz, gıcırdamaz, çerçeveler sağlamdır, zıngırdamaz, hesaplı yapılmıştır, bir soba ile ısınır, bir hizmetçi ile idare olunur. Hülasa mimar elinden çıkmış, fen dairesinde yapılmış, lüzumlu eşya ile döşenmiştir. Halbuki bizim evlerimiz –ekseriyetle– bir çadırdan daha az muhafazalıdır. Hani çingenenin biri, karlı bir havada, balık ağı gibi delik deşik olan çergisinden parmağını dışarı uzatmış da:

"Açıkta olanlara Allah acısın!"

demiş... Onun gibi, bizimki de bir farz ve tahminden, bir teselliden ibarettir! Elli anahtar sahibi olanlarımız bile bir ev sahibi değildir. Evlerimize dinlenmek için değil didişmek için gireriz ve yorgun gelir, daha yorgun çıkarız. Lüzumlu her ne varsa elimizin altında bulunmaz; mesela çoğu evlerde on kuruşluk bir tirbuşonun yokluğu yüzünden ev sahiplerinin çekmediği eza kalmaz, biri şişenin dibine vura vura, elini, avcunu hırpalayarak on dakika uğraşır, beceremez; diğeri çakı, makas sokar, mantarı darmadağınık eder, kalanını da içine kaçırır, sonra ne ile kapayacaklarını bilemezler, kafa kafaya vuruşurlar, kavgalar ederler... Ve yine de almazlar! Balık ve konserve kutularını açmak uğrunda kaç bıçak kırılır, ellerimiz kaç defa kesilir, terden hafakan boğar da yine bir teneke maymuncuğunu tedarik etmeyiz!

Eşyamızdan hiçbiri rahatı temin edemez. Kazık gibi sandalyeler, dimdik kanepeler, çuınçukur koltuklar vardır ki sanki azamıza istirahat vermek için değil, izaç[1] için yapılmıştır... Yemek odasının manasını daha binde bir kişi ihata edememiş,[2] bir koltuğun hayattaki ehemmiyetini değme tahsil görmüşlerimiz anlayamamıştır. Konfor için âlâ kalorifer, elektrik ve telefon lazım değildir; medeni bir seyyah çadır altında, Çad Gölü sahilinde de konforunu bulur, faydalı ve lüzumu kadar eşyayı daima elinin altında bulundurmak suretiyle... Bizim evler hırdavat pazarıdır.

Ne evlerimizde, ne elbiselerimizde, ne de yürüyüş ve konuşmalarımızda konfor vardır! Yürümemiz pek dar, konuşmamız pek boldur; evlerimizde üzülür, elbiselerimizde büzülürüz! Fakat böyle gelmiş, böyle gider, ben razı, sen razı!

---

1 izaç: rahatsız etme, can sıkma
2 ihata etmek: kavramak

Bizim "Konfora Dair" makalesi bir hayli memnuniyeti, rağbeti celbetti. Anlaşılan dünya konforsuzluktan müşteki[1] imiş; kimi gördüysem:

"Aman ne doğru, ne doğru, tıpkı bizim evdeki hal!" diyordu, bir kişi çıkıp da:

Sen de ama izam[2] etmişsin, mübalağanın bu derecesi fazla... demedi; hep tasvip, takdir gördüm. Hatta üç mektup aldım ki beni az yazdığımdan dolayı tenkit ediyordu. Alelusul bunlardan birisi bihakkın[3] noksanlarımı yüzüme vuruyordu, diyordu:

"Şayet kusur, ihmal saydıklarınızdan ibaret olsaydı ben yine razıydım. Zira o tasvir ettiğiniz evde hiç olmazsa bir hanım var ki dam aktığı zaman çalışıp yaşlığı temizliyor, soba damlarsa siliyor, ateş sönerse yaktırmayı düşünüyor, gömleklerin kolacıdan getirilmesini unuttu ise bile hiç olmazsa göndermesini ihmal etmiyor; bir de en mühimi, söz anlıyor, güler yüzle dinliyor, tatlı sözle cevabını veriyor. Bu ne saadet, ne mazhariyet! Bizim eve nispetle o ev cennet... Bir de siz bizi görünüz: O saydığınız noksanlar bacadan mutfağın çukuruna kadar mevcut olduktan başka üstelik hanımın suratı da var... Beni asıl canımdan bezdiren, evi başıma büsbütün zindan eden o! Vallahi hepsine, gömleksizliğe, yemeksizliğe, ateşsizliğe, sele, dumana, çirkefe, azabın her türlüsüne razıyım, o çehre, o acı sözler olmasa... Bacanın lodosta çekmemesinden tutunuz da damın akmasına, so-

---

1 müşteki: şikâyetçi
2 izam: büyütme, gözde büyütme
3 bihakkın: haklı olarak

banın bozulmasına kadar sanki sebep benim... Sabahleyin vazifeme gitmeden evvel ve akşam döner dönmez dört beş fasıl mücadele ve münakaşa ki insana yalınayak, başı kabak, yurtsuz, meskensiz sokakta sürünen serserilerin hayatına gıpta ettiriyor. Mesela:

"Bana bakınız, bugün ne pişecek?" diyor. Bir sual ki cevabı zaten belli:

Ya fasulye diyeceğim ya patates! Fakat bunu o, mahsus, münakaşaya başlangıç olsun diye soruyor:

"Ben artık bunları yiyemiyorum, bıktım, usandım!"

Ben mütevekkil bir sima takınıyorum:

"Hanım, diyorum, korkarım daha sonra onu da bulamayacağız!"

"Hani keşke bulamasak..."

İşte birinci fasıl böyle başlar, ikinciyi de dinlerim, üçüncüde kendimi sokağa dar atarım. Ooh! Sokak, ey darülaman![1] Ey ev ve aile kurbanlarının teselli ve teskin mahalli, ey kocalar yuvası, aile babalarının istirahat yeri!"

İkinci mektup:

"Birbirinden kabaca dört küçük çocuk olan bir evi düşününüz... Sabahları tutuşmuş gibi dışarıya fırlıyorum, akşamları zindandan kaçıp ele geçen bir mahpus gibi, zorla ve istemeye istemeye dönüyorum... Mamafih ben hepsine, rahatsızlığın en ağır, en eziyetli çeşitlerine razı olurdum, yorgunluğumu çıkarmak için dört saat deliksiz uyku uyuyabilsem... Fakat ne gezer, birini uyuturken çocuklardan biri uyanıyor, onu tam uyutuyoruz, öbürü uyanıyor... Bu minval üzere sabahlıyorum! Allahım ne olur, bir gecelik deliksiz bir uyku ihsan etsen!"

---

1 darülaman: korunulacak, sığınılacak yer

Üçüncü mektubun sahibi ise şöyle diyor:

"Konfor da ne kelime? Gündüzleri evim hatırıma geldikçe cami tabutluğunu hatırlamış gibi yüreğimi gam kaplıyor... Neden mi diyeceksiniz? Şunun için ki bizim ev şimdi tamtakır kuru bakır, ne halı kaldı, ne perde... Akşam oldu mu, idare lambasını yakıyor, yere serdiğimiz şilteye oturuyor ve ne konuşuyoruz biliyor musunuz? Bilemezsiniz, öyle bir sefalet içinde akla gelir şey değil: Terziye verdiğimiz tayyörün biçimini, dikişçi kıza gönderdiğimiz bluzun işlemesini!"

8 Şubat 1922

NELER OLMAK İSTİYORUM?

İnsan, ne olsa, kendi halinden, kendi sıfat ve mesleğinden memnun olmuyor. Bir gün geliyor ki ruhunda dayanılmaz, bastırılmaz bir arzu duyuyor: Değişmek, sanat ve mesleğini tebdil etmek! Zaten gözümüz daima, en yüksek makamlarda, en şöhretli mevkilerde bile başkasının işinde, başkasının yaşayışında, komşunun kümesiyle tavuğunda değil midir? Bir doktor tasavvur ediniz ki şöhreti afakı tutmuş olsun, muayenehanesi mahkeme kapısı gibi her saat dolu bulunsun, aldığı parayı sarf etmekle bitiremesin, sorunuz, size ya rüsumat[1] müdürlüğünde, yahut da şehreminliğinde gözü olduğunu söyler!

Biri hukuktan çıkar, hariciye memurluğuna göz diker; diğeri tıbbiyeyi bitirir, aktörlüğe özenir... Hülasa insanlar daima olduklarından şikâyetçi, olamayacaklarına hırslı, bir eza, bir üzüntü ile ömür sürerler; hiddetli ve kindar, gözü başka yerde, mütehassir[2] ölürler.

Değişen ne olursa olsun!...

"Ne iş yapabilirsin efendi?" sualine cevabı daima:

"Her ne olursa efendim!" dir.

---

1 rüsumat: gümrük idaresi
2 mütehassir: hasret çeken, özleyen

"Eh, gel, haydi seni elektrik mühendisi yaptım!"

"Başüstüne, teşekkür ederim, yaparım efendim!"

Bizde nereye, ne zaman, ne yaşta, ne şeraitle[1] çağrılsak: "Hayır, yapamam, gelemem!" demek, aczini itiraf etmek, mazeret göstermek âdet değildir, hatta, galiba, ayıptır da... İlle ikbal mi? Kaç gün sürecek, ne netice verecek, neye mal olacak? Sinnine[2] uygun sıhhatine müsait, kesesine muvafık[3] mı? Bunu düşünmeyiz, hatırımızdan geçirmeyiz.

İş bir şey olmakta, olduğundan başka bir kalıba dökülmekte! Mütarekeden beri mesnedi duyunca ne ölüler canlandı, mezarlarından kalktı; ne cenazeler dirildi, ayaklanıp yürüdü, ikbal ne hastalara şifa, ne dertlilere deva oldu... Sık sık atışını şaşıran yüreklerle, sarsak bacaklar, titrek eller, sönük gözlerle, neler geldi, neler geçti, ne işler görüldü, neler döndü? Ben, hatır ve hayalden geçmeyen neler oldum, sen ne yerlere geldin, o ne mevkilere geçti? Hep değişmek, olduğundan başka bir şey olmak merakıyla böyle, ne ömürler tükendi, ne şöhretler kirlendi, ne zekâlar söndü!

Bugün bunları bildiğim halde yine ruhumda meslek tebdili[4] istidadı,[5] bu arzu, bu ihtiyaç var, yine değişmek, başka bir şeyler olmak istiyorum... Fakat, herhalde, şimdiye kadar olduklarımı değil! Ben artık bütün mesnet ve mansıplara,[6] şöhretlere, şaşaalara aleyhtarım; ismimin aynı dudaklarda zikrinden, cismimin aynı meydanlarda seyrinden bezdim. Uzlet[7]

---

1 şerait: şartlar
2 sinn: yaş
3 muvafık: uygun
4 tebdil: değişme
5 istidat: eğilim, yetenek
6 mesnet ve mansıp: makam ve derece
7 uzlet: yalnızlık köşesine çekilme

arıyorum, inziva istiyorum, nisyan[1] bekliyorum, büsbütün yeni, büsbütün yabancı memuriyetle, muharrirlikle,[2] siyasetle taban tabana zıt bir ömür sayıklıyorum!

İşte bu ihtiyaç, bu arzu üzerine bir sigara yaktım, koltuğa geçtim, düşünmeye, kendime bir başka meslek, bir yeni sanat aramaya koyuldum. Yapardım ve yapamazdım, o başka... Fakat hülyasıyla olsun bir müddet avunurdum a!

Dükkâncılıklar içinde en hoşuma gideni, beni en ziyade çekeni tütüncülük oldu. Tütüncülere gıpta ederdim; hele düşününüz: Zevkli safalı bir cadde üzerinde işlek, eğlenceli bir dükkân, elektrikle aydınlanmış, camekânları cilalı, mermerleri parlak... Bir tarafta köşk gibi, kule gibi biçim biçim, itina ile istif edilmiş sigara paketleri, havana kutuları... Diğer tarafta renk renk, boy boy sıralanmış, som yaldız kâğıtlı, allı yeşilli çikolata paketleri... Arkamda cicili bicili kalemler, süslü mektup kâğıtları, şık zarflar... Önümde billur kâselerde çiçek bahçesi gibi elvan elvan, cins cins şekerler... Sonra bu "kasrı şirin" ortasında pür azamet ben... Elimde marpuç, gözlerim caddede, ahvali âleme kayıtsız, şahane bir oturuş... Akarı yok, kokarı yok, ne çirkef, ne mesuliyet, ne rahat bir hayat! Bulunduğum memleket senin değil ki buhranıyla isyanıyla üzülesin, yas tutasın, mateme bürünesin! Müşteri geldi mi? Şöyle yerinden biraz kımıldar, elini ya sağa, ya sola, ya öne, ya arkaya bir nebze uzatır, paketi verir, parayı alır, ondan sonra bir nefes tokurtulu nargile, sokağa müstehzi bir nazar, bak keyfine... Artık o zaman biri camekândan başını uzatsın da bana:

---

1 nisyan: unutma, unutulma
2 muharrirlik: yazarlık

"Mirza Refik, haberin var mı, kabine değişmiş," desin... Uyur gibi kapadığım gözlerimi açmam, dudaklarımı kımıldatmak zahmetine bile katlanmam, yalnız 'Umurumda mı benim!' manasına marpuçtan bir nefes daha çeker, muhatabımın yüzüne üflerim!"

Ah, keşke tütüncü olsaydım!

Tütüncülükten sonra sucu dükkânı açmak da hoşuma gider. Önümdeki mermer parıl parıl yanıyor, bardaklar ıslak çuha parçalarına sarılmış, güneş gibi parlıyor, ovulmuş musluğun ağzında bembeyaz bir tülbent, iki tarafımda birer sürahi buz gibi portakal şerbeti ve limonata; işim şöyle bir doldurup çalkalamaktan ibaret! Hem ne temiz, ne faydalı bir iş:

"Yananlara su, hararetten bunalanlara sükûn, eziyetleri teskin, yorgunlukları gidermek, adeta dini bir vazife!"

Ne hesap soran var, ne kitabıma bakan; ne bankaya göz dikerim, ne mesnet hülyası kurarım; ne kambiyo farkı düşünürüm, ne kabine buhranı... Artık bana gelsinler de mebus intihabından[1] bahsetsinler, dinlemem, cevaba tenezzül bile etmem, yalnız, bir mukabele olarak, bardakları gıcır gıcır ovalar, artık suyu, söyleyen adamın yüzüne serper, yine işime dönerim!

Ah, keşke sucu olsaydım!

Zahmetlidir ama bahçıvanlık, bostancılık da zevkimi okşar, pek şairane, pek latiftir! Hünnap, incir ağaçlarıyla dört tarafı gölgelenmiş yemyeşil, yer yer kuyuların gıcırtılarını dinleyerek, çapa elinde, toprağa kuvvet verip feyiz alarak ve hikmeti Hüda'nın[2] her tohum ve her fidede şahidi olarak

---

1 intihap: seçim
2 hikmeti Hüda: Tanrı hikmeti

uzun uzun çalışır, dünyanın halini düşünmeye vakit bulamadan yorucu, fakat ne sıhhi, ne üzüntüsüz bir hayat sürersin! Aynı bahçe içinde, aynı işte, karın, çocukların ve merkeplerin hal ve hamur olmuş ne münzevi, fakat ne mesut günler geçirir, sıcak çorbanı içip yatağına girdin mi asma, basma korkusundan uzak, ferah ve fahur, bir uyku çekersin! Sen toprağa ekilmiş, sebzelerini devşirir, küfelere istif ederken biri gelsin de desin ki:

"Japonya bilmem nereyi zapt etmiş, Londra'dan telgraf gelmiş, bir büyük diplomatı akrep sokmuş..."

Başını bile çevirmez, yalnız şöyle, kuyuya doğru döner, merkebe:

"Dehe!" diye bir seslenir, yine şalgamlarını çıkarmaya, kabaklarını koparmaya, fasulyelerini toplamaya devam edersin!

Ah keşke bahçıvan olsaydım!

Taşrada, uzak bir yolun ortasında hancı olmak da sükûn ve inziva sevenler için münasiptir... Öyle ıssız öyle tenha bir yer ki akşamları gelip sabahları giden iki üç atlı ile birkaç arabadan başka in uğramaz, cin yanaşmaz, kervan geçmez bir dere içi... Tavukların bol yumurta verir, keçilerin süt... Akşam oldu mu uzaktan nal sesleri, tekerlek gürültüleri duyulur, mesnet için, mansıp için, şöhret için, servet için didişen, yorulan, işkenceleri göze aldıran beş on insan soğuktan donmuş ve sıcaktan bunalmış bir halde gelirler, yaktığın ateşten veya sunduğun sudan yorgunluk alarak perişan ve harap uykuya varırlar. Sonra şafakla beraber çekilir, giderler. Onlar kimdir? Ne istiyorlar? Ne için böyle uzun seferler ve güç seyahatler göze alıyorlar? Düşünmezsin, merak et-

mezsin, sen rahatına bakarsın... Varsınlar didişsinler, nene gerek... Ye yumurtanı, iç sütünü, keyfin yerinde ise yüce dağlara karşı bir de türkü tuttur, öte tarafını arama!... Şayet bu yolculardan biri bir gün sana yanaşır:

"Hancı, ahvalden, âlemden sana haber vereyim mi?" derse, hemen atını önüne sür:

"Uğurlar olsun efendi!" de, sakın sorma, dinleme, aldırma!

Ah, keşke hancı olsaydım!

20 Kânunuevvel[1] 1921

1 kânunevvel: aralık ayı

HİÇ

Bizi, kadın ve erkek, daima sokaklarda, tren, tramvay ve vapurlarda gören bir yabancı muhakkak:

"Ne işgüzar halk, arı gibi çalışıyor, ömrünü iş peşinde geçiriyor!" diyebilir. Filhakika hepimiz, bakıyorum, büyük bir telaş ve faaliyetle vapurlara giriyor, trenlere koşuyor, tramvaylara atlıyor, yokuşlara tırmanıyor, mühim, müstacel,[1] kârlı işler arkasında imişiz gibi sabahtan akşama kadar İstanbul içinde sağdan sola, soldan sağa adeta mekik dokuyoruz. Herkes telaşlı, herkes heyecanda, herkes aceleci ve herkes gayrette... Fakat herkes yine kârsız, işsiz ve boş! Sabahları balkondan caddeye doğru bakarken görürüm, komşu bir arkadaşım vardır, saat yedide evinden fırlar ve arkasından beni hayran bırakan bir sürat, bir gayret ve bir acele ile sanki keşifler, ihtiralar[2] ve servetler peşinde imiş gibi, kendisini yokuşa bir verir, bir tırmanır, bir anda kaybolur. Bu faaliyeti oturduğum yerde, seyriyle adeta beni yorar, bana fütur[3] getirir. Geçen gün sordum:

"Nedir," dedim, "o her sabahki telaşın, nereye gidersin? Ne yaparsın?"

---

1 müstacel: acele, aceleye getirilmiş

2 ihtira: buluş yapma

3 fütur: bezginlik, usanç

"Hiç," dedi, "ne gittiğim yer belli, ne de yaptığım iş!..."

Bazı yazısız günlerimde matbaada oturup Babıâli caddesinden inenlerle çıkanları seyrederim. Çoğu tanıdığım adamlardır: Mazuller,[1] mütekaitler, eski menfiler, sabık tacirler, hülasa bir sürü işsizler... Hiçbirinin muayyen bir vazifesi, takip ettiği bir işi yoktur. Fakat o kadar telaşla yürürler, hemen bir yere girecek, orada mühim bir iş yapacak imiş gibi görünürler ki –iç yüzlerini pek iyi bildiğim halde– bana bile şüphe gelir:

"Acaba" derim, "bir müesseseye, bir memuriyete, bir ticarete mi girdiler?"

Camı vururum, elimle sorarım:

"Nereye? derim, kollarını havada sallayıp omuzlarını silkerler!"

"Hiç!" derler...

Hoş sanki dükkânı, memuriyeti, vazifesi olanlar ne yapıyorlar ki... Hangi akşam son vapura kalsam ahbabım bir dükkâncı vardır, ona rast gelirim... İçimden derim ki:

"İşte bir işadamı! Bu saate kadar ticaretinin başından ayrılmıyor, mühim kârı olmasa bu fedakârlığa katlanır mı? Hem bak, ne yorgun, ne mecalsiz görünüyor!"

Ona da nihayet dün akşam sordum:

"Bu geç saate kadar ne işiniz olur?" dedim. Acı bir gülüşle başını salladı:

"Hiç!" dedi, "kirayı çıkaramıyoruz..."

Akrabamdan bir devlet memuru, bir kalem müdürü vardır ki her sabah muayyen saatte evinden çıkar, kemali ehemmiyetle, tespihini sallayarak ve güya pek mühim işler

---

1 mazul: azledilmiş, görevden alınmış

yapacak, kararlar ittihaz edecek,[1] hükümet bünyesinin canına can katacak imiş gibi kendisine bir vekar, bir ciddiyet vererek dairesine gider ve bakarım akşamları işten, zihni durmuş, kafası şişmiş gibi de azametli avdet eder. Onun bu haline baktıkça şöyle düşünürdüm:

"Demek ki devairde hâlâ işler baştan aşkın; adamcağız acınacak halde; ah bu kırtasiyecilik!"

Kendisine sordum:

"Bütün gün dairede ne yaparsınız?" dedim. Vekar ve azametine halel vermeden:

"Hiç!" dedi "gün olur ki hokkamı açmam!"

Komisyoncu bir arkadaşımı ise daima acul,[2] daima meşgul yaşar; bir tramvaydan öbürüne atlarken, köprüyü çalakamçı araba ile geçerken hatta bazen Babıâli caddesini otomobile yaslanmış ok gibi aşarken görürüm. Yanında şapkalılar, koltuğun altında dosyalar vardır. Muhakkak ki onun hayatı işle, kârla doludur. Bir gün Tünel'de rast geldim:

"Allah versin yine faaliyettesin... Kim bilir ne işler yapıyorsun?" dedim. Acayip bir bakışla beni bir süzdü:

"Hiç!" dedi, "dostlar alışverişte görsün!"

Bazı tanıdıklarım da vardır ki muvaffakiyetsizliklerini bu derece sarahatle[3] söylemezler:

"Tam işi kıvamına getirdim, bin lirayı cebe indiriyordum. Aksi gibi adamcağız fücceten ölüverdi!" derler. Ben ısrar ederim:

"Peki ama," derim, "yarısını olsun da mı alamadın?"

"Hiç!" der, "beş parasını bile..."

---

1 ittihaz etme: alma, edinme
2 acul: aceleci
3 sarahat: açıklık

Bir kısım ahbaplarım da daima muvaffakiyetli bir iş peşindedirler:

"Azizim," derler, "görüyorsun ya, ilk vapurla iniyorum, son vapurla daradar dönüyorum... Öyle mükemmel bir iş peşindeyim ki... Bir oldu mu, artık gel keyfim gel! Şaka değil, hisseme tam on beş bin lira düşecek!"

"İnşallah," derim, "acaba ne zamana biter?"

"Nihayet haftaya!"

Fakat ben pekâlâ bilirim ki ne haftaya, ne seneye bu işin bitmesine imkân yoktur; onun böyle haftasını beklediği bu kaçıncı on beş liralık iştir?... Nihayet birkaç ay sonra karşı karşıya geliriz:

"Ne oldu," derim, "senin o kârlı iş!"

"Hiç!" der, "Allah belasını versin şu buhran yok mu, muameleyi altüst etti; fakat şimdi bir başkasını buldum. Hem bu daha emin, beş bin liralık ama yarın, öbür gün dercep gidiyorum! Pardon, senden çabuk ayrılıyorum, şerikim[1] yazıhanede bekliyor da..."

Aradan aylar geçer, yeni bir tesadüf esnasında sorarım:

"Geçen sefer bana bir işten bahsetmiştin, hani beş bin liralık bir kömür işi..."

"Ha! Evet, hatırladım..."

"Bari eline bir şey geçti mi?"

"Hiç!" der, "banka müdürü aksi gibi değişiverdi. Mamafih..."

Mamafih... Ötesi malum: Daha emin, daha kârlı yeni bir iş daha bulmuştur, şimdi onun peşindedir!

---

1 şerik: ortak

Bazı zevat da var ki ameli işlere girerler: Kimi tavukçuluğa kalkar, aylarca kaz, ördek ve piliç sürüsü içinde tavuk biti ayıklayarak ve hindi yavrularının arkalarını yağlayarak ömür geçirir; Avrupa'dan kuluçka makineleri, fenni kümesler getirtir, öyle uğraşır, öyle yorulur, öyle zayıflar, perişan olur ki insanın bir sakat dilenciden fazla merhametini, rikkatini[1] celbeder. Neden sonra, bakarım ki artık tavukçuluk lafını ettiği bile yok... Halbuki saatlerce bana projeler dinletir, izahat verirdi:

"Ne oldu sizin kümesçilik?" derim, "ne kâr bıraktı?"

"Hiç," der, "üste ziyan da ettik!"

Bir başkası da arıcılığa kalkmış, yeni usul kovanlar yaptırıp bal ticaretine dalmıştı. Ekseriya yüzü gözü şiş içinde karşıma çıkardı:

"Ay, yine ne oldu, yine sizin arılar mı soktu?" derdim. Sağ yanağı balon gibi şişmiş, gözü darı gibi ufalmış, o acılı ve iltihaplı halinde güler:

"Ne yapalım, ticaret bu... Para kolay kazanılmaz!" derdi. Çoktandır bakıyorum yüzü artık şiş değil:

"Galiba," dedim, "arıcılıktan vazgeçtiniz, az kâr bıraktı!"

"Hiç!" dedi, "azı nerede? Balcılık bana zehir oldu!"

İşte, görüyorsunuz a her sualin cevabı daima bu değişmez kelime, bu:

"Hiç!!!"

Binaenaleyh artık kanaat hasıl ettim ki sabahleyin o trenleri dolduran, vapurları taşıran, tramvayları donatan halk; o caddeleri kaplayan, birbirlerini çiğneyen, koşan ve

1 rikkat: incelik, yufka yüreklilik

didişen bizler, bütün bu gayretli, aceleci hareketimize rağmen hiçbir şey iş yapmıyor, bu gidip gelişlerden hiç, hiçbir semere alamıyoruz. Akşamları halkı seyrediyorum; hepsinin yorgun simasında şu gizli ifade seziliyor:

"İşte bomboş geçen bir gün daha... Yine hiç, hiçbir şey yapamadım!" Evet, muhakkak ki o iki bin kişi içinde muvaffakiyetli bir işten avdet eden iki kişi yok... Hepimizin yaptığını bir araya toplasak bir incir çekirdeğini doldurmaz. Edebiyat-ı Cedide şairlerinin "Hiç-i hayat" dedikleri zahir bu olsa gerek... Siz akşam, evlerine dönenlerin yüzünde eski Türkçe:

"Hiç" kelimesinden, bu şekle, bu resme, bu çizgiye benzeyen bir acayip gülüş görmüyor musunuz? Ben görüyorum... Hatta aynaya baktığım zaman kendi yüzümde bile!

25 Haziran 1921

PATLICAN MESELESİ

İlmimle, irfanımla mütenasip[1] işte bir mesele!

Ben hadşinas[2] bir muharririm; tutup da şimdi size pek zorlu, pek çetin, pek yüksek birtakım siyasi meseleleri bahis mevzuu yapmaya katiyen cesaret edemem. Böyle ciddi müşkül ve mühim mesail ne haddime?... Onları, öykülerini ehline bırakalım. Bizim diyarımızda değme muharririn bu tarzda patlıcan ve çam ağacı kabilinden bayağı, adi, kıymetsiz bir makalesine tesadüf ettiniz mi? Asla! O, daima yüksek siyaseti kalemine ram eder,[3] bütün serlevhaları[4] şöyle, heybetli, ehemmiyetli ve şaşaalıdır: "Avrupa'nın Son Vaziyeti", veya "Akdeniz Muvazenesi", yahut da "Şarkın İstikbali"... Yazık ki şu kurak, şu çorak, şu nankör memlekette her gün bu ayarda ve bu kıratta birer birer, inci horoz eline düşmüş gibi, yok yere mahvoluyor; bu kıymetteki siyasi düsturlar iz bırakmadan silinip gidiyor!

Hoş ben sade harici siyasetin değil dahili siyaset bahsinde de kalem oynatamam ki... Dahili işleri kavrayabilmek için memleketi adım adım gezip görmüş, tarihini sahife sahife

1 mütenasip: orantılı
2 hadşinas: haddini bilir
3 ram etmek: boyun eğdirmek
4 serlevha: yazı başlığı, manşet

okumuş, seciye ve ahlakını vilayet vilayet tetkik etmiş, hülasa bu yolda senelerce çalışmış olmak iktiza eder. Bu himmet, bu gayret benim elimden gelir mi? Onu, siyaseti dahiliye bahsini de bırakalım.

Bu imkânsızlık, bu inşasızlık, bu ilimsizlikle edebiyat da benim neme? Ya kara cümleye bile agâh[1] olamayan şu taş kafamla iktisat bahislerinde işim ne?... Hülasa öyle siyasi, ahlaki, edebi ve mali meseleleri benim kalemim, benim irfanım halledemez, bana çizmeden yukarı çıkmayan meseleler yakışır, mesela, işte "patlıcan meselesi" gibi...

Gelelim patlıcan meselesine:

... Fakat patlıcan meselesi deyip de geçmeyiniz; göreceksiniz ki serlevhası dolu, lakin içi kof bir çok yüksek meselelerden bu mesele daha ehemmiyetli, daha ciddi ve daha hayatidir. Adeta her senenin, alelusul bu mevsimin en canlı, en umumi ve şümullü[2] meselesi, dahili, iktisadi, ahlaki meselesi odur: Patlıcan meselesidir. Şayet bu mesele hal ve makul bir karara, bir kanuna rapt edilemeyecek olursa memleket mahvolmaktan bir türlü kurtulamayacak, bize felah,[3] huzur hiçbir zaman müyesser olamayacaktır. Patlıcan meselesi bir meseledir ki belli başlı bir gaile, bir felaket, bir afet, bir kıyamete taalluk eder.[4] Patlıcan meselesi sebebiyet verdiği zarar, ziyan itibariyle zelzeleler, kıtlıklar, hastalıklar, kasırgalar kadar mühimdir, müthiştir, mahuftur![5]

"Çekirge ile Mücadele", "Emraz-ı Sariye ile Mücadele",

1 agâh: bilgili, haberdar
2 şümul: kapsam
3 felah: kurtuluş, selamet
4 taalluk etme: ilgisi olma, bağı bulunma
5 mahuf: korkunç, tehlikeli

"Veremle Mücadele", "İçki ile Mücadele" hatta "Tombala ile Mücadele" cemiyetleri oluyor da çekirgeden, frengiden, veremden, içkiden ve tombaladan zararı kat kat fazla olan patlıcana niçin bir tedbir ittihaz edilmez, niye bir de "Patlıcanla Mücadele Cemiyeti" yapılmaz buna aklım ermiyor! Kumar, kadın, içki gibi patlıcan da bir afettir. Ben patlıcana bakarken, tıpkı güzel ve şuh bir kadına bakarken:

"Ah ne nefis, lakin ne tehlikeli, ne ateş ve ne afet bir mahluk!" dediğim gibi:

"Ah ne nefis, lakin ve tehlikeli, ne ateş ve ne afet bir sebze!" derim. Bilmem maksadım anlaşılabildi mi? Vaktaki[1] bahar geçer ilk sıcaklar başlar ve bostanlarda patlıcan fideleri boy atmaya, çiçek açmaya ve meyve dökmeye hazırlanır, gözüm iliştikçe, sanki pek güzel, pek şirin, pek haspa bir kız çocuğuna bakıyormuşum gibi kendi kendime:

"Büyü bakalım," derim, "büyü... Bakalım sen de kimleri ve ne hanümanları[2] yakacaksın?" Evet, öyledir, patlıcan bir kundaktır ve kızartması şeklinde de bir afete dönebilir! Her sene İstanbul'da, taşrada, hülasa ahşap evli memleketlerde acaba patlıcanın sebep olduğu hasarın derecesi nedir, hiç hesap edildi mi? İstanbul'un yarısını yakan yangınları, o Vefa, Şehzadebaşı, Aksaray, Beyazıt, Üsküdar ve sair yangınlarını, hele bir düşününüz, hep patlıcan mevsimine tesadüf etmiyor mu?... Meltem, zeytinyağı ve patlıcan bir arada birleştiler mi öyle bir "ittifakı müselles"[3] aktederler ki Almanya ittifakının Avrupa'yı tutuşturup yakması gibi İstanbul'u her sene kül, kömür ederler! Ben patlıcan işportalarına baktıkça:

---

1 vaktaki: ne zaman ki
2 hanüman: ev, bark, ocak
3 ittifakı müselles: üçlü anlaşma

"İşte binlerce kundak!" derim ve satıcılar mahalle içlerinde:

"Ne âlâ dolmalık kemer patlıcanları!" nidasıyla gezerken:

"Bu derece tehlikeli bir nesneden bu kadar suhuletle, hiçbir kayda tabi tutulmadan satılıyor!" diye kendi kendime sorarım ve kızarım. Barut, dinamit, silah ne ise patlıcan da odur, muzırdır, tehlikelidir! Onun için bana kalırsa, ya patlıcanın memlekette yetiştirilmesini ve hariçten şehre girmesini men etmelidir veyahut da şöyle bir kararname ile satışını ve sarfını tahdit etmelidir:[1]

Patlıcanın istihlaki[2] hakkında kararnamedir:

Birinci madde:

"Patlıcanın serbest olarak satılması memnudur."

İkinci madde:

"Patlıcan satacak olan esnaf, müşteriden polisçe musaddak[3] bir kefaletname ve bir vesika talebine mecbur tutulur."

Üçüncü madde:

"İşbu kefaletnamede müşteri, satın alacağı patlıcandan mütehassıl[4] bilumum zarar ve ziyanı ita ve ifaya[5] hazır bulunduğunu dermeyan edecek[6] ve polis merkumun[7] mutfağında taharriyat[8] yapıp patlıcan kızartmasına baca ve binasının mütehammil[9] olup olmadığını bir vesika ile bildirecektir.

1 tahdit etmek: sınırlamak
2 istihlak: tüketim
3 musaddak: onaylanmış
4 mütehassıl: oluşan, ortaya çıkan
5 ita ve ifa: ödeme, yerine getirme
6 dermeyan etmek: ortaya koymak, açıklamak
7 merkum: adı geçen
8 taharriyat: aramalar, araştırmalar
9 mütehammil: dayanan, dayanıklı

Dördüncü madde:

"İşbu şartlar hilafında[1] patlıcan alan veya satanlar hakkında müebbet kalebentlik cezası verilecektir."

Beşinci madde:

"Polis müdüriyetinde beşinci şube unvanıyla bir patlıcan şubesi ihdas edilecek[2] ve bu şubeye merbut[3] memurlar patlıcan mevsiminde mahalleleri devrü teftiş ederek kızartma kokusu gelen her haneye duhule,[4] vesika ve kefaletname talebine hakkı olacaktır."

İşte, belki bu sayede patlıcan meselesi halledilmiş ve memleket de müthiş bir afetten kurtulmuş olabilir.

Patlıcan meselesi, görüyorsunuz, bir hayat, iktisat, siyaset meselesidir ve gazetelerde "mesele" unvanı altında bahsedilen meselelerin hepsinden daha mühim ve daha ciddidir!

19 Ağustos 1921

---

1 hilaf: zıt, karşıt
2 ihdas etmek: kurmak
3 merbut: bağlı
4 duhul: giriş, içeri girme

İŞ BAŞINDAKİLER

Fakat bunu kimler yapacak? Anadolu'da iken iş başında mahiyeti de, hepsi de değişmiş olacakmış, görenler tanıyamayacakmış!

İnşallah!

Fakat bunu kimler yapacak? Anadolu'da iken iş başında gördüğüm vali, mutasarrıf vesair memurlar mı? Eğer bunlar ise, bunlara kaldı ise, bunlarla olacaksa inanmakta beni mazur görünüz, zira iş başındakilerin ne mal olduklarını âla bilirim! Beş sene, bomboş oturup, diyar diyar, bunu tetkik ettim; isterseniz, numune olarak mutasarrıflara bir resmi geçit yaptırayım, birkaç misal ile bu zevatı tanıttırayım, siz de o zaman hükmünüzü veriniz.

Birincisi:

Şeklen pek iri, pek heybetli bir adam, bir dağ parçasıydı... Tam çalışacak yaşta, çalışacak vücutta, kırklık, dinç bir mutasarrıf... Babıâli'de pek itibarlı, merkezi umumiyeye de pek bağlı idi; yani bulunduğu memlekete bu münasebetleri sayesinde bir hayli faydası dokunabilir, iyi bir nam bırakabilirdi. Fakat hiç de öyle yapmadı, hiç de himmet göstermedi. İlk işi mutasarrıflık odasının eski mobilyasını değiştirmek oldu. Mamafih bu kolay bir iş de değildi ya... Belki bir ay

devlet şubeleri eşyanın ne suretle mübayaa[1] olunabileceğini, tahsisatın[2] nereden ve ne tarzda isteneceğini düşündü. Tahriratlar,[3] telgraflar, keşifler, hususi memurlar, neler neler... Mutasarrıf Bey hep bununla, bu mobilya meselesini hal ile meşgul oluyor, kâh liva meclisini topluyor, kâh encümeni, yalnız bunu düşünüyordu. Neden sonra, iki aylık himmetin, faaliyetin neticesinde bir gün müsaade geldi. Sanki o gün liva iklamında bir şenlik vardı. İrili ufaklı bütün memurlar mutasarrıfı ziyaret ediyorlar ve sanki kasabaya bir mektep, bir hastane, bir su bendi, bir şose yapılmış gibi:

"Himmeti devletleri şayanı takdirdir, lütfunuz memleketi ihya etti," diyorlardı. Mutasarrıf da koltuklarını kabartmış, ağzı kulaklarında:

"Lakin çok zahmet çektik, çok uğraştık, başka biri olsa ne haddine, yapamazdı!" diye övünüyor, meseleyi büsbütün büyütüyordu. Derken İstanbul'a erkândan gibi gönderildi ve bir ay süren seyahatten sonra yeni mobilyalar geldi. Hakikaten güzel, değerli eşya idi; fakat köhne mutasarrıflık binasına hiç de yaraşmadı, o sekiz pencereli, sarı badanalı, alçak kapılı odayı bir türlü açmadı. Mamafih bütün halk vesile bulup günlerce mutasarrıfın huzuruna taşındı, yeni takımları temaşa etti. İşte o zatın himmeti bu kadarla kaldı; ne bozuk su yollarını yaptırdı, ne kapanmış mektepleri açtırdı, ne hapishaneyi tamir ettirdi, ömrünü bu süslü, bu cilalı eşya ortasında, tamamen faydasız ve gayretsiz, tembelce geçirdi ve bir günde becayiş edip[4] gitti.

---

1 mübaaya: satın alma
2 tahsisat: ödenek
3 tahrirat: yazışma
4 becayiş etmek: yer değiştirmek

Yerine bir komiteci geldi. Arka cebinde bir, yan ceplerinde üç, tam dört tabanca taşırdı ve bunları göstermek için günde en aşağı on fırsat bulurdu. En ufak bir itiraza veya noksana karşı derhal elini silahına götürür:

"Vururum ha!" derdi. Mamafih bu dört tabancayı kâfi görmemişti ki beşincisini de masanın gözüne yerleştirmişti. Hep kendisinden bahsederdi:

"Biz hükümeti kanımız pahasına ele geçirdik, na, böyle (tabancasını sallayarak) bununla..."

Karşısındakiler, eşraf ve liva meclisi azası, kocaman namlulu ve mahuf[1] şekilli bu ölüm aletini ürkerek seyrederler:

"Allah himmetinizi meşkûr[2] etsin, ya muvaffak olamasaydınız şimdi bizler ne olurduk!" diye dalkavukluğa hız verirlerdi.

Bu silahlı mutasarrıfın himmeti de kapanmış olan İttihat kulübünü tekrar açmaktan ibaret kaldı, valilikle defolup gidince herkes bir geniş nefes aldı. Fakat onu bir derviş meşrep zat takip etti; ne kadar da namaza, niyaza, tespihe düşkündü... Seccadeden başını kaldırıp işlerle meşgul olmaya vakit bulamıyordu ki... Karşısında kasabanın hacıları, hocaları, şeyhleri, sabahtan akşama kadar dini musahabelerle[3] ömür geçiriyordu. İcraat namına ne yapmak icap etse, azil mi, maaştan kesmek mi, hane yıkmak mı, eşkıya takibi mi, her birine:

"Bazen gazabı ilahiden korkarım, yapamam, yaptıramam!" der, yalnız nasihat ve irşat[4] ile iktifa ederdi.[5] Bütün

1 mahuf: korkunç
2 meşkûr: şükre değer, makbul
3 musahabe: sohbet etme, konuşma
4 irşat: doğru yolu gösterme, uyarma
5 iktifa etmek: yetinmek

hizmeti civardaki bir evliya türbesine parmaklık çekmekten ve caminin hasırlarını değiştirmekten ibaret kaldı, bir gece oruçtan, perhizden olsa gerek, seccadenin üstünde kapanıp irtihal etti.[1]

Derken talih beni başka bir tarafa attı. Oradaki mutasarrıf hükümete küskün bir adamdı.

"Onlar için biz bu kadar çalıştık da şimdi sürüm sürüm sürünüyoruz... Talat, Rahmi, Cavit, biz hep beraberdik, beraber iş görürdük!" diye derdini yanacak birini arardı. Onun merakı da laf sırası bulup bu üç ismi saymak, sokuşturmaktı:

"Cavit'e de o zaman söylemiştim, bu iş yürümez demiştim ama Talat'a anlatmak kabil olamadı, içlerinde bir Rahmi ehemmiyetini takdir etti, Rahmi başkadır..."

İşte bu üç mühim zatın düşkün dostu livayı bir menfa[2] telakki eder, ikamete memur imiş gibi ne etliye karışır, ne sütlüye, vazifesini tahrirat müdürüne bırakmış, evinde nargile içip hatırat yazardı. Azlolunduğu zaman, bir sene sonra, halkın yüzde doksan dokuz buçuğu daha yüzünü görememişti. Galiba kasabayı yalnız, bir defa, bir yangın münasebetiyle dolaşmıştı.

Diğer bir livada[3] da başka çeşit bir mutasarrıfa rastgeldim: Bu, hakikaten faal, işgüzardı. Gece sokakları devreder, gündüz civarı tetkike gider, yerinde durup oturmazdı. Ne işlere kalkışmazdı...

"Aman, efendim," derlerdi, "tahsisatı[4] temin edilmeden nasıl olur?"

1 irtihal etme: göçme, göç etme, ölüm
2 menfa: sürgün yeri
3 liva: mutasarrıf yönetiminde bulunan memleket parçası
4 tahsisat: ödenek

Dinlemez, elli yataklı hastane, yirmi dershaneli bir mektep, dört saatli kule gibi inşaata, imarata başlardı. Kasaba toz, toprak, kireç tuğla içinde kalmıştı. Beş yerde birden bina yapılıyordu, cebren, kahren, angarya ile... Mutasarrıf altı ay süren müddeti memuriyetinde liva odasında ancak beş on saat bulunabilmişti. Hep ayakta, kireç kuyuları, tuğla ocakları başında ve iskeleler, çatılar, damlar üstünde vakit geçirir, kan tere batmış rençper gibi çalışırdı. Şikâyetler üzerine İstanbul'a çağrılıp azledildiği zaman o beş bina dahi yarım kalmıştı, yeni gelen mutasarrıf bu usulsüz, nizamsız ve karşılıksız inşaatı tatil ettirdi; o himmetler de heba oldu.

Bir başkasını da tanıdım ki uçarı çapkındı. Saz, mey, nigâr, başka derdi, başka meselesi yoktu. Ziyafetler tertip eder, kır eğlenceleri yapar, devre çıkar, nameler yazar, İstanbul'dan hasbalar celbeder, hülasa zevkinden başkasını düşünmezdi. Merakını kız mektebine sarmıştı. İkide bir teftişe gider, muallime hanımı imtihan ederdi. Muallime hanım da bir maldı. Ut elinde, boş vaktini yanık havalar çalmak, Arap usulü gazeller okumakla geçirirdi. Kasaba dedikodu içinde çalkalanıyor, vilayete, nezarete, sadarete mazbatalar verilip mahzarlar[1] gönderiliyordu. Fakat nedense bunların hiçbir tesiri olmuyor, genç mutasarrıf, fantazi yeleği ve ince iğnesi gözler alarak arkasında bonjuru, baston sallaya sallaya mahalle aralarında piyasa ediyor, bıyık büküp göz süzüyordu. Nihayet kâfi derecede eğlenemediğinden müteessir, çekilip gitti.

Arkasından bir eşkıya meraklısı geldi. Onun fikrince

---

1 mahzar: birkaç kişi tarafından imzalanmış dilekçe

en evvel asayişi temin, eşkıyayı tenkil[1] lazımdı. Her iş ondan sonra yapılacaktı.

"Livayı haydutlardan temizlemedikçe vallahi kalemi hokkaya batırmam!" diyor, jandarma kumandanıyla baş başa projeler, planlar hazırlıyordu. Aksi gibi o esnada eşkıya vukuatı olmuyordu. En ufak bir vaka, mesela köylerin birinde ehemmiyetsiz bir hırsızlık mutasarrıf beyi yerinden zıplatıyor:

"İşte eşkıyalık başladı, eşkıyalar faaliyete geçti, yetişelim, bastıralım, asalım, ne duruyoruz!!!" diye bar bar bağırıyor, hemen mavzerini omuzlayıp fişekliklerini kuşanarak atına atlıyor, jandarma müfrezesinin önünde, on beş saat aşırı dağ başlarına koşuyordu. Üç aylık memuriyetinde liva mülhakatına[2] tam yirmi beş sefer yaptı. Hatta bir tütün kaçakçısı müsademesi[3] esnasında ayağından hafifçe vuruldu bile... Bu yara hayatının gururu olmuştu. Dönüşte sevincine, şevkine, iftiharına hudut yoktu:

"Baktım ki herif çalının arasından vinçesteri alnıma nişanlamış," diye anlatıyordu, "bir saniye aynı vaziyette kalsam hapı yutacağım, hemen sıçradım, attan indim, işte bu hareket beni kurtardı... Ondan sonra, yaraya kim aldırır, bir kayayı siper ettim, kapandım yere, bastım kurşunu, bastım kurşunu, keratalan çil yavrusu gibi dağıttım!"

Bu mutasarrıf değil, mükemmel bir kır serdarı idi... Elinden mavzer düşmüyordu ve dediği gibi, kalemi hokkaya batırmamak hususundaki ahdinden de geri dönmüyordu.

---

1 tenkil: uzaklaştırma
2 mülhakat: bir merkeze bağlı olan yerler
3 müsademe: çarpışma, çatışma

Ancak sekiz, on tahriratı imzalamaya vakit bulmuştu. Fakat sekiz yüz fişek kadar sarf edebilmişti! Liva hasiphanesini ipsiz sapsız serserilerle doldurdu ve istidat ve arzusuna daha müsait bir saha bulmak üzere asayişi daha bozuk, eşkıyası daha mebzul[1] olan bir livaya, istediği veçhile, tayin olundu, kanatlanıp koştu.

Arkasından bir genç allame, bir filozof ve bir şair zuhur etmişti. Tam iki araba kitapla geldi ve derhal mütalaasına koyuldu:

"Günde üç yüz sahife okuyamazsam o günüm hederdir!" der, dairede bile kapıları gerek esbabı mesalihe,[2] gerek maiyetine sedübend[3] edip kıraatle iştigal ederdi. Aynı zamanda felsefî eserler de yazıyordu. Herşeye karşı münekkit[4] ve tezyifkâr[5] dururdu:

"Eşkıya takip ile tenkil olunmaz, yol yapmalı, mektep açmalı... Selefim yeniçeri kafalı bir adammış!"

Mektep açmak lüzumu gösterilince:

"Mektep bol para ile, muktedir muallim ile açılır... Öylesini yapamayınca hiç açmamak daha muvafıktır. Cahilane tasavvur ve tasmimleri[6] terk edelim! Tarlamızı sürelim!" fikrinde bulunurdu. Fakat ziraate dair biraz himmet göstermek icap edince de:

"Böyle küçülmüş öküzler, iptidai oraklarla, gübresiz, susuz ziraat mi olur... Burası orman memleketidir ormanlara

1 mebzul: bol, çok
2 esbabı mesalih: resmi dairelerde işi olan kimseler
3 sedübend: engel olacak şekilde kapama
4 münekkit: eleştirici
5 tezyifkâr: alaycı
6 tasmim: tasarlama, kesin olarak niyetlenme

bakalım!" derdi; orman işleri konuşulmaya başlayınca buna da bir kulp takar, mesela:

"Ormancılık sanattır. İlimdir, tahsili âlidir, nerede mütehassısı!" diyerek herkesin hevesini, şevkini kırardı. O kadar ki yanında livaya müteallik işlerden kimse bahse cesaret edemez, ne memurlar, ne ahali mesalihi resmiyeye[1] dair huzurunda harfi vahit[2] tekellüm[3] ve tefevvüh[4] eyleyemezdi.

İşte bu adamlar hep bu çeşit, acayip huylu, çetin, bezgin veya ürkek birtakım yeni yetişmeler veya eskiden kalmalardı. Bunlardan memlekete bir hayır gelemezdi. Acaba, şimdi, istiklal havası içinde, milli yağmurlarla dimağları yıkayıp zihinlerine açıklık geldi mi? Öyle ise febiha...[5] Değilse gelek köseye, yelek kayaya, bunların da Anadolu'ya nesi dokunabilirdi? Zararlarından başka...

24 Mayıs 1921

1 mesalihi resmiye: resmi işler
2 harfi vahit: hiçbir söz, hiçbir harf
3 tekellüm: söyleme, konuşma
4 teveffüh: dile getirme
5 febiha: ne âlâ, ne güzel

KADIKÖY'ÜNÜ TAKDİR

O Kadı Efendi her kimse ruhu şadolsun! Akşamları vapurdan çıkıp da sinema ilancılarının havaya neşe ve şetaret[1] serpen, memlekete bir bayram ve bir panayır keyfi veren şen, şakrak çıngıraklarıyla karşılaşınca İstanbul'da yüreğime çöken kasvetin dağılmaya başladığını duyar ve merhum kadıyı daima, hayırla, rahmetle, yâd ederim... Bu kadı kimdir, ismi nedir, ne hilkatte,[2] ne mizaçta bir adamdır, bittabi bilmem, fakat adını verdiği beldenin ahalisine, havasında ve suyundaki şetarete, tesire, keramete bakarım da öyle tahmin ederim ki keyfine meclup,[3] zevkine düşkün, yemeğine meraklı sözü hoş, elfazı[4] düzgün, eşar[5] okur, edebiyat yazar, âlemi abdan[6] anlar, seyri mehtaptan şevk duyar bir rind[7] zattır.

Yazın ince ketenden çamaşır ve sadakor gömlek, kışın boyundan ilikli şal yelek ve Hama kumaşı mintan giyer, tertemiz kıskıvrak, güleryüzlü, fakat biraz karınlı, şişmancadır... Mermerler üzerinden kayıp giderek sonunda boğuk bir gü-

1 şetaret: sevinç, keyif
2 hilkat: yaradılış, huy, tabiat
3 meclup: tutkun
4 elfaz: kelimeler, sözler
5 eşar: şiirler
6 âlemi ab: içkili eğlence
7 rind: dünyayı umursamayan, kalender

rültü ile ters kapanan hamam tası gibi şamatalı, şakırtılı bir kahkahası vardır; dünyaya metelik vermez, bol yer, bol içer, bol gezer, bol söyler, bol güler ve yüreğini geniş tutar bir safa kadısı!... Fakat nedense, bana gelir ki bu kaygısız, mihnetsiz ve müsrif zat, ahir ömründe, gırtlağına kadar borca girmiş, muhtaç ve fakir, perişan bir halde göçmüş, fakat son sözü, mesut yaşadığı köyü düşünerek:

"Allahım, dilerim senden şu yer safasız kalmasın!" duası, bu temenni olmuştur.

İstanbul'un hiçbir iskelesi, kış ve yaz, gündüz ve gece, yağmurda veya güneşte, hülasa her zaman ve her mevsim, Kadıköy'ününki kadar şetaretli değildir. Ellerinde paketler, kadın ve erkek, aceleci bir kalabalık, sanki o pek sevgili, pek aziz köye tekrar avdet müyesser olduğu için şâd, birbirleriyle selamlaşarak, şakalaşarak, gülüşüp sözleşerek, yaşamaktan memnun, arabalara, dükkânlara veya yan sokaklara öyle keyifli dağılırlar, öyle kedersiz, öyle başıboş görünürler ki insan ister istemez aralarında derdini unutur, onlara uyar ve hayatı lezzetli, değerli bulmaya başlar!

Kadıköy iskelesine ayak basan herkesin gönlünde, kendiliğinden, bir eğlenme, avunma ihtiyacı hasıl olur, bir teselli doğar ki İstanbul'da hiçbir semt, ne Adalar, ne Boğaziçi hangi mevsimde olursa olsun bu mühim, bu derman verici tesiri yapamaz. Kadıköy vapurunun boşalışını insan bir seyran, bir lezzetli tenezzüh,[1] bir zevk addedebilir: İstanbul'un en maruf erkek simalarına orada tesadüf edebileceğimiz gibi en mükemmel giyinmiş ve her milletten en nadide güzelleri de, bir kafile, bir resmi geçit halinde, toplu ve tabii

---

1 tenezzüh: gezinti

orada görebilir, birer birer, ağır ağır ancak orada seyredebilirsiniz.

Kadıköy hem avam, hem havas[1] yatağıdır. Güzellerin en mutenası[2] orada bulunur: Kâh pahalı kürklere bürünmüş, haşmetli kısmından, kâh mezat malı atkılara sarınmış tevazulu cinsinden... Zaten her devrin meşhurlarından en mühimleri Kadıköy'ünde oturur... Kadıköy, asil şairler mecmaı,[3] şairler ve edipler beldesidir. Üstadı şiir ve nesir Cenap Bey de orada otururdu. Genç şairlerin de çoğu Kadıköy'ünde otururlar. Kadıköy muhitinden ilham alırlar ve şiirlerinde hep Kadıköy maceralarını, Kadıköy kadınlarıyla, Kadıköy seyranlarını terennüm ederler. Kadıköy'ünün o serbest, o ılık havası olmasaydı hiç şüphe yok ki o şairler bu kadar çabuk açılıp yetişemezler, bu kadar turfanda mahsul vermeye muvaffak olamazlardı...

Moda çayırıyla Kuşdili güneşe maruz bir şair fideliğidir ki senede birkaç nesil çıkarır... Kadıköy sahilleri şairlere mütemadiyen ilham ve sünuhat[4] verecek kadar çok bedialar[5] ve seçme hüsünlerle[6] süslüdür, biçareler bu bolluk içinde şenlik gecelerine tesadüf etmiş ve pervaneler gibi, hangi ziyadan hangisine koşmakta ve hangisinin yanında yanıp tutuşmakta şaşkın kalırlar ve her tarafta dolaşıp dururlar. Bu şaşkınlığın acısını yazılarından, karilerinden[7] çıkarırlar.

Kadıköy yalnız şair beldesi değildir; tıbbın en mümtaz si-

1 havas: saygın kişiler
2 mutena: seçkin
3 mecma: toplanma yeri, merkez
4 sünuhat: akla gelen, içe doğan şeyler
5 bedia: beğenilen yeni şey
6 hüsün: güzellik
7 kari: okuyucu, okur

maları, tıp üstatları da orada toplanmışlar, her nevi mütehassıslar, kalp, ciğer ve alelhusus doğum tabipleri Kadıköy'ünü, havasının letafeti için olsa gerek, her yere tercih etmişlerdir. Kadıköy siyasiyat âleminde de muteberdir. Devirlere göre İttihat ve Terakki olsun, Hürriyet ve İtilaf olsun Kadıköy kulüplerine, Kadıköy intihabatına[1] büyük ehemmiyet verirler. Her buhranı vükelada, dikkat ediniz, Kadıköy iskelesinde yeni birkaç nazır peyda olur. Zaman olur ki heyeti vükelasının yarısından fazlası bu topraktan seçilir, hatta bazen sadrazamlar bile... Ne zaman Kadıköy'ünün son vapuruna binerseniz bininiz, bir nazırla burun buruna gelmek muhakkaktır!...

Kadıköy çarşısı kendi başına bir âlemdir ve misli dünyada enderdir. Kadın ve erkek bir arada ve neşe ve sürur[2] içinde, öyle tatlı, öyle zevkli alışveriş ederler ki seyri insanın yüreğini ve iştahını açar. Her dükkân aydınlık, itinalı süslü ve müşteriyle doludur. Balığın en tazesi, etin en iyisi, zahirenin en halisi orada satılır ve orada pazarlıklar kavgasız yapılır, müşteri ve mal sahibi birbirlerinden daima:

"Güle güle yiyin. Afiyetle, bereket versin!"

"Eyvallah, sen de bereketini gör!" tarzında memnun ve hoşnut, dostçasına ayrılır.

Oyuna mı düşkünsünüz? Kendinize gayet kolaylıkla arkadaş ve yer bulursunuz... Gazino, bar, kafeşentan mı severseniz? Her çeşidi vardır. Çapkın ve havai misiniz, eğlence ve maceradan hiçbir gün mahrum kalmazsınız... Spor meraklıları için de en müsait belde Kadıköy'üdür.

---

1 intihabat: seçimler
2 sürur: neşe, sevinç

İnsan, Kadıköy'ünde mizacına göre istediği gezintileri ve seyranları kolaylıkla yapabilir: Uzun uzun yürümek mi istersiniz? Bağdat Caddesi'ni tutturunuz, ömrünüz oldukça yürüseniz yine sonunu bulamazsınız... Kırları çayırları mı seversiniz? Uzun çayıra doğru ininiz, adam boyu otlar içinde akşama kadar gezebilirsiniz... Denize merakınız varsa sahil yakındır, akıntısız, anaforsuz ne hoş eğlenirsiniz... Denizden ürküyorsanız kayıkla derede dolaşınız. Yok, kumsal ve körfez gezintilerini tercih ederseniz Kalamış'a doğru açılınız... Yüksek bir yerden oturup İstanbul'u, mehtabı, gurubu seyir daha hoşunuza giderse Moda'da bir kayanın üzerine yerleşiniz ve dalgaların musikisini dinleyerek istediğiniz kadar derinleşiniz, düşününüz ve hülya kurunuz! Bütün bunları yapabilmek için, beş on dakikalık bir yolla evinizden uzaklaşmak kâfidir!

Kadıköy gamlı gönüllere ferah, yorgun fikirlere istirahat, yıpranmış vücutlara canlılık "cami'ül hasenat"[1] bir beldedir. İskelesine iner inmez köy sizi çıngıraklarla, neşeli avazelerle öyle meserretli[2] karşılar, o aydınlık ve kalabalık çarşı size öyle hoş gelir, kadınların güzelliği sayesinde halk öyle sevimli görünür ki derhal bir benimseme duyarsınız ve bir iki gün de kaldınız mı ilelebet yerleşmek arzusundan kendinizi bir daha kurtaramazsınız!

Sanki Kadıköy'ünün suyundan içenin gözleri döner, "eğlenelim keyfedelim! Hoş vakit geçirelim!" diye koşmaya başlar! Havasını teneffüs eden mest olur "aşk, garam,[3] sev-

---

1 cami'ül hasenat: iyilikleri içinde bulunduran
2 meserret: sevinç
3 garam: aşk, şiddetli istek

da!" diye sokaklara uğrar... Fakir ve zengin herkes orada yalnız bir şey düşünür. Eğlence... Halk ömrünü tiyatro ile sinema ile, sazda, seyranda, düğünde dernekte avuna aldana, güle eğlene, ekseriya yarı çılgın ve daima çakırkeyif, zevkinde geçirir!... Sanki başka semtlerden Kadıköy'üne taşınanlar:

"Artık çok sıkıldık, çok bunaldık, biraz da eğlenelim!" fikriyle bu tarafa göç ederler ve bir eğlenceye gider gibi gönüllerinde ümit dolu, öyle yerleşirler. Her evden ut veya keman, tef veya piyano, muhakkak bir saz sesi duyulur, kahkahalar taşar, şarkılar okunur ve sokaklarda üçer dörder kişilik mesut insan kütleleri sabaha kadar döner dolaşır! Kadıköy zevk beldesi, neşe diyarı, sevda memleketidir? Kadıköy İstanbullulara bir nimet, bir mükâfattır; kadrini bilelim!

İşte bu meziyetleri içindir ki ne zaman iskelesine ayağımı basarsam gönlümün açıldığını duyar, hayatın lezzetini anlar ve hiçbir zaman vücudu olmadığını bildiğim halde yine Kadı Efendiyi, merhum rind meşrep kadıyı:

"Ah mübarek adam, sağ olup da şu hali görse idi!" diye daima tahassürle,[1] minnetle ve rahmetle anarım!

Kânunusani 1921

---

1 tahassür: hasret

GÖZYAŞI TİCARETİ

Gazetelerdeki rivayetlere nazaran bir İngiliz doktoru gözyaşında bazı havası kimyeviye[1] bulmuş, yakında bu kıymettar suyu toplamaya başlayacakmış... İnşallah şu haber doğrudur; büyük bir sabırsızlıkla bunun teyit olunmasına intizar ediyorum.

"Niçin?" diyeceksiniz. Öyle ya, bundan bana, bize ne? Söyleyeyim:

Anlaşılıyor ki yakında dünya yüzünde yeni bir ticaret ve sanat daha meydan alacak, belki de azim[2] bir revaca mazhar olacak, servetler kazandıracak, refahlar temin edecek...

Olabilir a, gözyaşında altın, elmas, radyum gibi ne kıymetli nesneler bulunur, ille iflas eden harp zenginlerinin kanlı nedamet[3] ve sefalet yaşlarında bir hayli altın ve gümüş mahlülü[4] ve pahalı içki hülasaları mevcut bulunduğuna benim de aklım yatıyor. Fakat, galiba, gözyaşı zengin veya fakir her kiminki olursa olsun esasından bazı kıymetli maddeleri haizmiş; o halde marifet gözyaşını kimden ve nereden çıkarsa çıksın büyük miktarda toplamak...

---

1 havası kimyeviye: kimyasal özellikler

2 azim: büyük

3 nedamet: pişmanlık

4 mahlül: eriyik

Zannetmem ki bu cihetten Avrupa bizimle rekabete kalkışabilsin!

İşte bu sebepten dolayıdır ki gözyaşı ticaret ve sınaatinin[1] ilerlemesine ben, memleket namına, candan duacıyım. Avrupalılar gözyaşını herhalde pek güç tedarik edeceklerdir. Dul, yetim, bikes bulmak orada, harbi umumiye rağmen, muhakkak çok zor olur; halbuki burada biz çeşit çeşit felaketzedeler sayesinde kolayca imbikleri imla edebiliriz.[2]

Düşününüz ki bugüne kadar döktüğümüz yaşlar; o seller hep heba oldu; o seller ki, meğerse, bir servet ve refah membaı imiş... Ah, o doktora ne diyelim, keşke şu icadını bizim tam ilanı hüriyetimizle bir tarihe getirseydi, vallahi ihya olacak, damacana damacana ihracatla Avrupa kimya ve tıp enstitülerini yaşa boğacakmışız!

Böyle dert, gam ve kasavet yüzünden para kazanmak ne mazhariyettir...

Mesela her büyük şehirde taştan inşa olunmuş, sağlam ve zarif bir bina: Gözyaşı laboratuvarı... Ağlayanlar veya ağlayacak olanlar sıra sıra dizilmişler, acayip şekilli billur kadehler önüne oturmuşlar, bir hüngürtüdür gidiyor ve hüngürtü devam ettikçe de şıpır şıpır damlalar birikiyor, doluyor, taşıyor. Sonra yaşı dinenler kasaya uğruyorlar. Memur soruyor:

"Kaç gram ağladınız?"

"Dört buçuk gram."

Pusulanızı uzatıp parayı dercep ediyor ve gidiyorsunuz. Fazla kazanmak isteyenlere hayal kuvvetinin herhalde yardımı olacaktır. Düşün düşün, habire ağla! Ölenin veya öl-

---

1 sınaat: sanat
2 imla etmek: doldurmak

dürülenin gözünü, sözünü, özünü şöyle hayalinde büyülte büyülte gözyaşını tezyit[1] ve bu suretle kârı teksir[2] pek mümkündür.

Bir defa bu yaş satma ve yaş tartma usulü tatbike başlandı mı artık şu tarzda muhaverelere[3] de yol açılır:

"Dayısı ölmüş, herif bir miligram ağlamamış!"

"Nişanlısı vurulunca kızcağız tam yedi yüz yetmiş sekiz gram gözyaşı dökmüş ve... yüz yetmiş lira almış!"

"Yahu, işittiniz mi, Türk şairi Emin Bey, Antalya'da hem şiir okumuş, hem yüz seksen gram ağlamak suretiyle kırk sekiz lira kazanmış!"

"Bilmem ne bey, muhalefetin haline her gün beş paralık ağlıyormuş!"

"Birader bizimki çocuk değil, maşallah irat: Her gün portatif imbiklerle yaşını topluyoruz, bize yedi buçuk lira getiriyor!"

"Cenabıhak büyük valideye türlü ömür ihsan etsin, yangın, cinayet, kaza oldu mu hemen gazeteyi kapıp okuyoruz, gözlerinden bir yaştır boşanıyor, dinmek bilmiyor!"

"Ah, üvey anam ölse de gözyaşımın parasıyla bir çarşaf yapsam!"

"Hanım, çocuğu döverken bari hemen imbiği gözlerine tut, ziyan olmasın, ayakkabılarının bedeli olsun çıkar!"

"Sevgilim, gel tatlı tatlı ağlaşalım... toplanan gözyaşlarıyla yarın Beykoz parkına gider, eğleniriz!"

"Ne müthiş, ne mükemmel roman bu... Ağlamasıyla bedelini yirmi misli çıkarıyor!"

---

1 tezyit: artırma
2 teksir: çoğaltma
3 muhavere: karşılıklı konuşma

"Gördünüz mü yeni çıkan 'Ölü' gazetesini... Başmakalesini okuyanın göz pınarları yağmur gibi boşanıyor! Vallahi 'Matem' ile 'Dert' gazetelerini bastırdı!"

Ah, evet, yine tekrar ediyorum. Ne olurdu, keşke o doktor bu icadını bizim On Temmuz bayramımızla bir seneye tesadüf ettireydi de on beş yıldır dökülen gözyaşları yok yere heba olmasaydı...

KÜÇÜK HANIMEFENDİ İLE SOHBETLER

(İstanbul'da doğup büyüdüğü ve Türk olduğu halde Türk hayatı, Türk ricali,[1] Türk edebiyatı, Türk mahalle ve âdetleriyle hiçbir münasebet ve rabıtası[2] olmayan bir küçük hanımefendinin sohbeti)

I
İSİMLERE DAİR

Bir çay davetinde tanıştık. Narin ve şirin bir genç kızcağızdı... Yüzüme evvela hayretle, uzun uzun baktı; benim ben olduğuma inanamıyor gibiydi; kimbilir hayalinde Aydede muharririni büsbütün başka türlü, belki de ablak çehreli, kırmızı yanaklı dolgunca bir adam farz ediyordu; onu, yani beni böyle, süzgün yüzlü, ipince, kupkuru ve hayli solgun bulunca şaşırıvermişti.

"Küçük Hanımefendi galiba bendenizi başka şekilde tahmin buyuruyorlardı," dedim.

Sanki çehresine birdenbire, uzaktan, dansözlere akset-

1 rical: ileri gelenler
2 rabıta: bağ, ilişki

tirilen kızıl bir projektör ziyası çevrildi, loş köşesinde harici bir ışıkla Küçük Hanım kıpkırmızı kesildi. Salonda raks ediliyor, beride çay içiliyor, şurada, burada musahabeler oluyordu. Biz baş başa kalmıştık.

Nezaketen konuşmak mecburiyetinde idim. Fakat ne konuşacaktım? Bir genç kız ile, ilk defa takdim edildiğim bu narin bedenli, şirin Küçük Hanımefendiyle ben ne konuşabilirdim?

"Şey..." diye başladım... "Şey... İnsanlar ekseriyetle tahmin ettiğimiz şekillere müşabih[1] zuhur etmezler.[2] Mesela Ali Kemal'i görmeyenler, yazılarına bakarak, onu kuru, kadit, asabi bir adam farz ederler; halbuki Ali Kemal..."

Küçük Hanım sözümü kesti:

"Kuzum efendim," dedi, "bu Ali Kemal Paşa nasıl oluyor da hem Ankara'da muharebe ediyor, hem burada her gün gazeteye yazı yazıyor?"

Kulaklarıma inanamadım, acaba Küçük Hanım, latifeci bir adam diye işittiği için benimle, böyle, zarifane bir şaka mı ediyordu? Fakat hayır, değil... Yüzünden belli, gayet ciddi, duruyor, ciddi soruyordu.

"Aman efendim," diye kekeledim. "Ankara'da muharebe eden Kemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa'dır; burada yazı yazan Kemal Bey bir defa paşa değil, beydir, Ali Kemal Bey'dir, bunların, bu iki zatın birbirleriyle hiçbir münasebeti yoktur; hattâ birbirlerinin külliyen muhalifi, zıddıdırlar."

"Ya? Bilmem ki, ara sıra bu isimleri işitiyorum da... Hatta, geçen gün birisinin şiirini de okumuşlardı, ama hangi-

---

1 müşabih: benzer

2 zuhur etmek: görünmek

sinin, Ali Kemal Paşa'nın mı, yoksa Mustafa Kemal Bey'in mi... İyi anlayamadım!"

Aman yarabbi, bu İstanbullu Küçük Hanımefendinin Türk dünyasından haberi yoktu; ne siyasiyatını, ne edebiyatını biliyordu:

"O şiir başka bir Kemal'in olsa gerektir," dedim, "Mustafa Kemal Paşa'nın, hamdolsun, şiirle alakası yoktur, Ali Kemal Bey'in ise sözü şiire sığmaz... Kemal'lerin içinde şiir yazan Yahya Kemal'dir!"

Küçük Hanım kızardıkça kızarıyordu. Fakat devam etti:

"Ha, efendim, dedi, onu, Yahya Kemal'i biliyorum, geçenlerde Avrupa'ya mı gitmişti, Hilaliahmer[1] sefiri mi idi, ne idi?"

Tashih ettim:

"O dahi başkasıdır, Yusuf Kemal Bey'dir, sefir değildi, heyet reisiydi; hem Hilaliahmer'in sefiri olmaz, Yusuf Kemal orada yatar kalkardı ama Ankara'nın Hariciye Vekili idi! Yahya Kemal Bey'in sefareti ise henüz mevzubahis değil!"

Küçük Hanım hiddetlendi:

"Aman, bu ne kadar çok Kemal," dedi, "insan bir türlü işin içinden çıkamayacak!"

Şimdi mevzuyu değiştirmiş, 'Pol Jeraldi'nin şiirlerinden bahsediyordu.

O, yemyeşil tuvaletinin içinde böyle, hani bülbülden daha hoş öten yeşil ve sevimli yaprak kurbağaları vardır, onlar gibi saçma sapan, fakat cana yakın ötüp dururken ben içimden şöyle düşünüyordum:

"İyi ki Halidlerle Refikleri de böyle birbirine karıştır-

1 Hilaliahmer: Kızılay Derneği'nin 1935'ten önceki adı

madı. Olabilirdi ki müverrih[1] Ahmet Refik'i mesela Refik Halid'le bir adam zannedebilir ve bana 'nasıl oluyor da hem mizahi yazılar yazabiliyor, hem de tarihi masallar uydurabiliyorsunuz?' diyebilirdi. Yahut da üstat Halid Ziya'dan bahsolunsa onu 'Baykuş' muharriri farz edebilir ve 'Aşk-ı Memnu'yu da Halid Fahri'nin yazdığına zahip olabilirdi. Hatta beni bile Halid Fahri ile karıştırması ihtimali vardı... Ah, bu Küçük Hanımefendi daha ne garabetler yapmaya müstaitti.[2]

Onunla, muhakkak, birkaç defa daha konuşmak lazımdı!

II
RAMAZANA DAİR

Dün, Küçük Hanımefendi ile bir defa daha mülakat nasip oldu. Üzerinde mor susam çiçeği renginde ince kadifeden bir manto vardı, insana her türlü terbiye ve muaşeret kavaidi[3] haricine çıkarak parmaklarının ucu ile olsun ara sıra okşamak, yumuşaklığı ve sıcaklığı duymak ihtiyacını veren bu latif kumaş, bahçe kenarlarında susamların çılgınca açıldıkları şu ılık bahar esnasında göze ne kadar uygun, taze ve canlı görünüyordu. Fakat, Küçük Hanım çehre itibariyle bugün bana biraz solgun geldi.

"Ah, üç gecedir uykusuzum..." dedi.

---

1 müverrih: tarihçi
2 müstait: bir şeye yeteneği, eğilimi olan
3 muaşeret kavaidi: görgü kuralları

"İlk sıcaklardan olmalı, hepimiz biraz güç uyuyoruz!"

"Hayır, ondan değil, geceleri çalınan davuldan..."

"Ha, evet, sahur davulu!"

"Kuzum bu 'sahur' da ne demek? Niçin gece yarısından sonra şehrin bütün halkını uyanmaya mecbur ediyorlar, bu ne biçim âdet! Hem o saatte kalkıp ne yapılır, ibadet için mi?"

Acaba bu Küçük Hanımefendi, ömründe bir defa olsun geceleyin, davulla uyanmamış, sahur sofrası nedir görmemiş, o saatte ne yapıldığını öğrenmemiş miydi?

"Efendim," dedim, "bu davul gece, yemek vaktini ilan için çalınır. Davulla Müslümanlar uykularından uyanırlar veya uyumuyorlarsa da yemeklerini hazırlamaya başlarlar. Zira, bilmem fark ettiniz mi, Ramazanda gündüzleri yemek ve içmek memnudur."

"Bunu işittim, biliyorum, bizim Peyman dadı vardır, o oruç yer..."

"Oruç mu yer? Galiba oruç tutar diyecektiniz, diliniz bu tabirata alışmamış!"

"Evet, evet, öyle diyecektim, pardon! Fakat, beyefendi, insan gece yarısından sonra uykusundan kalkıp da sersem sersem yemek nasıl yiyebilir? Böyle 'supe' mi olur?"

"Vallahi dediğiniz doğrudur ama, bilseniz, bunun bir garip keyfi vardır. Bizim çocukluğumuzda evlerimizde oruç ve sahur mecburiydi, oruç tutmayanlar ve sahura kalkmayanlar ayıplanırdı. Fakat dediğiniz gibi sersem sersem, ağzımızda lokmalar büyüyerek kayısı hoşafına kuvvet, yemek yiyişimizde ne hoş, ne tatlı bir çeşni duyardık."

"Oo, hiç zannetmem, beni kızdırmak için söylüyorsunuz!"

“Değil efendim, pek samimi konuşuyorum, davul sesiyle uykusundan uyanıp canlanan, aydınlanan ve böyle, peri ziyafetlerini hatırlatan evlere şimdi tahassür duyuyorum.[1] Hem, sizin gibi güzel, çok güzel, pembe pembe, yumuk çehreli genç hanımlar, uyku mahmurluğuyla, yarı çıplak sahur sofralarında pek latif olurlardı!”

“Nasıl, öyle yataktan kalktığı kıyafetle yemek masasına oturmak? Yıkanmadan, taranmadan, giyinmeden? Mümkün değil yapamazdım...”

“Yapardınız, şöyle yüzünüze hafif bir su, soğuk su vurur, geceliğinizin üstüne bir hırka, bir pelerin veya bir kürk alır, hatta çoraplarınızı bile bazen ihmal ederek gelirdiniz... Malum a, iş aceledir, biraz sonra top patlar!”

“Evet, o top da nedir yarabbi, davul yetmiyormuş gibi bir de sabaha karşı toplar atılıyor?”

“O topa imsak topu derler, imsak topundan sonra oruç başlar, artık yemek yenmez!”

“Niçin?”

“Orasını ben de bilmem, ehlinden, mesela bir mektupla Tasviri Efkâr gazetesinden sorunuz!”

“Peki ama, beyefendi, şu davullar, toplar yerine daha gürültüsüz vasıta bulunamaz mı? Bilmezsiniz yine üç gecedir nasıl harap oldum... Uyanmak isteyenleri uyandırmadan, ne diyorsunuz bakayım, o sahur topuyla imsak davulunu...”

“Şey, karıştırdınız: sahur davulu, imsak topu diyecektiniz...”

“İkisi de aksi bir zamanda, gece yarısından sonra ötmüyor mu, bence birdir. Evet, mesela bunlar yerine bütün

1 tahassür duymak: özlemek

memleketi ayağa kaldırmayacak, hastaları, çocukları uyandırmayacak bir vasıta bulunamaz mı dersiniz?"

"Bilmem ki... belki... düşünmeli!"

Küçük Hanımefendi, narin parmaklı, kırmızı tırnaklı, minimini elini şakağına dayadı. Düşünüyordu. Mor susam rengindeki kadife tuvaletinin üzerinde insanı ya baygın, ya çılgın edecek derecede tesirli bir rayiha dolaşıyordu. Ah, ona şimdi bu rayihanın bile benim orucumu bozabileceğini söyleyiverseydim acaba neler der, nasıl şaşar, kızar ve itirazlar ederdi?

Küçük Hanımefendi birden şen bir ses ile:

"Buldum!" diye bağırdı. Acaba bulduğu ne idi?

"Monşer," diyordu, "hani çıngıraklı saatler vardır, işaret ettiğin saatte insanı uyandırırlar, 'Revey Maten'ler..."

"Evet!"

"İşte her oruç tutmak ve iftara kalkmak isteyen..."

"İftara değil, sahura diyecektiniz..."

"Peki, peki, istediğiniz gibi söyleyeyim: Sahura kalkmak isteyen adam bu saatlerden bir tane alır, odasına asar, sahur vakti geldi mi, 'cırrr...' diye çıngırak öter, iş de patırtısız gürültüsüz halledilmiş olur! Nasıl, doğru değil mi?"

Evet, doğru idi, bu teklif pek makul, pek doğru idi. Lakin, yarabbi, ben bu zamane Küçük Hanımefendisine sahur davulunun, sahur yemeğinin, imsak ve iftar toplarının, hülasa Ramazanın, mübarek Ramazanın böyle yüz türlü rahatsızlık, patırtı, külfet vesaireden mürekkep o misilsiz güzelliğini nasıl anlatabilirdim?!

III
ESKİ İSTANBUL'A DAİR

Geçen gün Küçük Hanımefendi ile kararlaştırmıştık, İstanbul'un bilmediği, görmediği mahallelerini ona gezdirecek, eski İstanbul'u –tıpkı Frenk seyyahları gibi– hayran ve şaşkın beraberce devir ve temaşa edecektik. Kendisine bir gün evvel demiştim ki:

"Aman efendim, rica ederim, tuvaletinizi kapalı koyu renk intihap ediniz!"[1]

Filhakika öyle yapmıştı: Arkasında simsiyah bir çarşaf, evet, bildiğimiz gibi pelerinli bir krepdöşin çarşaf vardı; ayakkapları siyah rugan, peçesi siyah tül, şemsiyesi siyah, gezi çantası siyah podüsüet idi. Yalnız ellerine beyaz, bembeyaz güderi eldivenler geçirmişti.

"Nasıl," dedi, "kıyafetimden memnun musunuz? Loti' nin Désenchantées'inde tarif ettiği kıyafet!"

Bu ne garip işti: İstanbullu bir Küçük Hanımefendi yine İstanbul'un bir parçasını gezmek için Frenk muharrirlerinin o İstanbul'a dair icat ettikleri yalancı tipleri numune alıyordu...

"Eyüp'e gideceğiz, değil mi?"

"Yok, canım efendim," dedim, "İstanbul'un ecnebi gözlerini memnun edecek daha başka yerleri de vardır."

"Fakat ben camiler, serviler, türbeler çeşmeler ve dilenciler görmek istiyorum!"

"Cami, servi, türbe, çeşme ve dilenci sade Eyüp'e mahsus değildir; İstanbul'un her tarafında bunlar mevcuttur."

---

1 intihap etmek: seçmek

"Ya tavuslar?"

"Tavuslar mı? Galiba siz kumru ve güvercin demek istiyordunuz, Loti'nin, Klod Farer'in makale ve romanlarında bahsettiği cami kuşları değil mi, hani darı verirler..."

"Evet, onlar... Sahi onlara güvercin denir..."

Bindiğimiz bir araba, bizi, Edirnekapısı taraflarına doğru götürüyordu. Küçük Hanımefendi her kubbeli, ağaçlıklı bina önünde bir defa irkiliyor ve "Bu ne? Cami mi?" diye soruyordu. Ben izah ediyordum:

"Hayır, değil... Malum a camilerde ve mescitlerde muhakkak bir minare bulunur!"

"Mescit nedir?"

"Caminin küçüğü... Bizim şu gördüğümüz kubbe ise bir türbedir; orada evliya yatar."

"Bildim, bildim, haniya Ferruh bacının mum götürdüğü mezar... Demek bacı her seferinde buraya kadar geliyormuş!"

"Belki de başka semtte bir türbeye götürür, koca İstanbul'da evliya bir tane değil a?"

"Peki, şu ufacık kubbeli, sıra sıra bacalı, uzun uzun yerler nedir?"

"Medrese..."

"O da ne demek?"

"Hocaların ders okudukları yerler, yani, din talebesinin mektepleri..."

"İmamların mı?"

"Hayır, efendim, siz galiba başı sarıklı kimi görürseniz mahalle imamı farz ediyorsunuz; mahalle imamları ile bu hocaların ekseriya hiç münasebetleri yoktur."

Küçük Hanımefendi'nin gözleri hayretlerle dolu idi. Ah, bu taze, parlak, yarı nemli çiçek gözler... Etrafımızdaki baygın rayihayı sanki podüsüet[1] çantadan taşan Korsika menekşesi değil, bu gözler neşrediyordu; taze çiçek, bu gözler kokuyordu. Birden bu gözlerin sahibesi:

"Bu ne? Ne garip, ne güzel şey?" diye bana bir sebil gösterdi. Hakikaten güzel bir şeydi, galiba tamir görmüştü, maşrapalar parıl parıl yanıyor, sular şıkır şıkır akıyordu.

"Sebil," dedim...

"Sebil, sebil, hatırlayamadım, bilemiyorum, sebil de neye yarar? Yangınlar için mi!"

İzah ettim, "susayanlar içindir!" dedim ve sebillerin zarafet ve mimarisi hakkında da beş on söz söyledim.

"Evet, evet," dedi, "Théophile Gautier'nin kitabında okumuştum!"

Biraz sonra köşe başında, karşımıza sipsivri bir taş kule çıktı, yosunlu duvarlarından sel gibi sular boşanıyordu. Sordum:

"Bu nedir, bilir misiniz?"

"Yoo!.."

"Su terazisi..."

Ve anlatmaya çalıştım. Fakat dinlemedi.

"Çirkin şey," dedi, "çok ıslak hem ismi de sevimsiz; sebil gibi, servi gibi, kumru gibi hoş, pitoresk kelimelerden değil!"

İstanbul surlarının önüne gelmiştik:

"Yedikule burası mıdır?"

"Hayır, o aşağıdadır. Siz Yedikule'yi nereden biliyorsu-

1 podüsüet: süetten yapılmış olan

nuz? Tarihte mi okudunuz? Genç Osman ve Davut Paşa vakalarını demek öğrenmiştiniz..."

Bu zannımı derhal tashih etti:

"Yoo... Ben Yedikule'nin kartpostallarını Paris'teki ahbaplarıma gönderirim de oradan biliyorum," dedi, "işte bunun gibi duvarlar.. Genç Osman da kimdir kuzum? Davut Paşa'yı da tanımıyorum, yalnız David Efendi vardı, yaşlı bir adam, babamın hariciye'de ahbaplarından..."

Bereket sözünü ikmale vakit bulamadı:

"Oo!" diye ellerini çırptı, "işte servi ormanları, mezarlıklar!"

Küçük Hanımefendiye şayet bir de irtihal,[1] teçhiz,[2] tekfin[3] talkın vesaire üzerine sualler sorsam vereceği cevaplar herhalde 'Piyer Loti' ile 'Klod Farer'i bile güldürecek mahiyette, o derece âdet ve usullerimize yabancı olacaktı...

"Aman ben hiç kabir manzarasına tahammül edemem!" dedim.

Arabayı dörtnala geri çevirttim ve:

"Doğru Şişli'ye!" diye bağırdım. Şaka değil, Dürdane Hanımefendi'nin çayını, mevsimin son çayını kaçırabilirdik!

---

1 irtihal: göç etme, ölüm
2 teçhiz: donatım
3 tekfin: kefenleme

HANIMLARLA GEZİNTİLER

Vakit ezana yakındı, nerede ise top patlayacaktı, Sirkeci civarından acele acele geçiyordum. Nasılsa gözüme ilişti, akrabamdan İshak, bir tütüncünün önünde durmuş, o saatte koca bir bardak limonata içiyordu:

"Aman, ne yapıyorsun?" dedim.

"Bırak Allahını seversen," dedi, öyle yorgun, harap, sinirliyim ki... Hararetten de yanıyorum!

" Ne var? Ne oldu?"

"Ne olacak, anamdan emdiğim süt bugün burnumdan geldi!"

"Niçin?"

"Hele dur, biraz nefes alayım, şöyle yan sokağa sapalım, anlatırım!"

İshak biraz sonra bana sordu:

"Sen hiç hanımlarla, birkaç genç hanımla sokağa çıktın, beraber dolaştın, gezdin, alışverişte bulundun mu?"

"Hayır... Fakat uzaktan bakarım, hoşuma gider: Gülüşe konuşa, koşuşa dinlene, kâh bu mağazada, kâh şu kaldırımda, tramvaydan arabaya, arabadan vapura... Tatlı, eğlenceli, keyifli bir şey olsa gerek!"

"Ah, evvelce, uzaktan bana da öyle gelirdi, süslü, zarif ve

şen hanımlarla beraber gezip dolaşan, paketlerini taşıyan, mantolarını giydiren, iskarpin kordonlarını bağlayan erkeklere gıpta ederdim... Fakat bugün, bugün anladım ki bu bir yük, bu bir azap, bu bir bela imiş!

Sabahleyin amcamın kızı bana telefon etti: 'Ne olur İshak, dedi, öğle vapurunda buluşalım, biz İstanbul'da biraz dolaşmak, öteberi almak, vakit bulursak sinemaya gitmek istiyoruz, yalnızız, beraber gelemez misin?'

Niçin gitmeyeyim, bundan âlâ eğlence mi olur, bilirsin amcazadem şık, şen bir genç hanımdır, teyzesinin kızları da öyle, kibar, çok terbiyeli iki hanım... Hemen daveti kabul ettim, itina ile giyindim, iskeleye can attım. Vapurun hareketine on kaldı, beş kaldı, üç kaldı, iki kaldı, hâlâ gelen giden yok... Bir sağa koştum, bir sola başvurdum, hanımlar yerini aradım, vapurun içerisini gezdim, çıktım, tekrar caddeye yürüdüm, derken düdük öttü, gişeler kapandı; ben tek başıma kalakaldım. O esnada geldiler:

"Nerede kaldınız?" dedim.

"Sormayınız," dediler, "Nigâr uyuyakalmış, çok çalıştı, telaş etti ama yetişemedik!"

Nigâr, bu kabahatini örtmek için olacak, dudaklarında en tatlı bir yaramaz çocuk tebessümüyle gözlerime bakıyor, biraz boğuk, fakat sıcak, pek sıcak sesiyle: "Pardon İshak Bey, ne kadar fena oldu!" diyordu.

Filvaki fena olmuştu, bir saat, bu kuru iskelede bekleme yerine hanımları tıkayarak ben de yapardım? Şimdi yolun ortasında, cıvıl cıvıl bir hal şekli arıyorduk. Bir ses:

"Sandal var" dedi! Öteden bir ses:

"Otobüs var!" diye mukabele etti.

Bu iki vasıta bizi Haydarpaşa iskelesine yanaşacak olan vapura yetiştirmek iddiasında idi. Ben "aman otobüse binelim" dedim. Amcamın kızı: "Sandal daha muvafık..." diyordu. Fakat Nigâr Hanım kayığa binmeye yeminli imiş. İclal Hanım ise otobüse ayağını atmazmış! Hay aksi şeytan hay! Bir üçüncü vasıta yoktu ki başvuralım. Neden sonra Nigâr Hanım razı oldu, ama ne naz ile ne niyaz ile... Sandala bindik.

Ben: "Aman kayıkçı asıl!" diyordum; kayıkçı bildiğini okuyordu, heyecanlı bir dakika geçiriyorduk, gözümün biri vapurda diğeri küreklerde, yarı şaşı yarı şaşkın ben böyle meşgulken yol arkadaşlarım, güya Göksu deresinde gezintiye çıkmışlar, vakitleri çok ve işleri yokmuş gibi edebiyattan ve tiyatrodan bahsediyorlar ve gülüşüyorlardı. Fakat, ne dersin, yetişmiştik, yetişmek üzere idik... Hemen rıhtıma atladık, yarı yolu geçtik, biletçinin önüne geldik, giriyorduk, İclal Hanım:

"Aman, durunuz!" diye haykırdı. Durduk. Memurlar bağırıyorlardı: "Haydi, efendim, ne bekliyorsunuz?" Evet, ne bekliyorduk? Ne olmuştu? Ne olacaktı, İclal Hanım sandalda el çantasını unutmuştu, bütün parası içinde idi. Bittabi aramak, almak için döndük. Vapur acı acı öttü, ayrıldı, gitti. Gerisin geri bir koşuyorduk ki... Sandalcı yarı yolda karşımıza çıktı; elinde çanta, gülüyordu. Ben ağlamak üzere idim.

Oof! Daha İstanbul'a ayağımı basmadan harap olmuştum. Şimdi, tekrar Kadıköy iskelesine dönmek icap ediyordu; zira Haydarpaşa vapuru iki saat sonra gelecekti. Bunu öğrenmek ve buna karar vermek için bir çeyrek müzakere; mübahese,[1] hatta münakaşa edildi. Tekrar sandaldaydık. Fakat amcazadem birden, ne kadar mağmumlaşmıştı:[2]

1 mübahese: tartışma, görüşme
2 mağmum: kederli, gamlı

"Ne var?" dedim.

Mini mini uçlu, kırmızı rugan iskarpinlerini gösterdi.

"Öyle sıkıyor ki..." dedi.

Vah vah... Bütün bir günü sımsıkı iskarpinlerle nasıl geçirecekti? Dimağıma bir endişedir yapıştı; bir his ile başımıza bu iskarpinlerin o gün neler açacağını adeta anlamıştım. Benim yüreğimi de bu endişe sıkmaya başlamıştı.

İskeleye çıkar çıkmaz Nigâr Hanım rica etti:

"Bana," dedi, "şuradaki eczaneden aspirin alabilir misiniz, efendim!"

"Hayhay... Fakat neniz var, rahatsız mısınız?"

Rahatsızlık sayılmazmış ama, bir baş ağrısı varmış, sıkılınca tutarmış, lakin iki aspirin alınca bazı defa geçiverirmiş, geçmedi mi, üç gün sürermiş.

Aman yarabbi, daha, acaba neler çıkacaktı? Ne arızalara uğrayacaktık? Ne üzüntüler geçirecektik?

İshak sözüne devam etti:

"Artık vapurda idik ve en hoş ciheti ben ayrı yerde, erkekler tarafında, bir başıma, hanımlardan uzak oturuyor, dinleniyordum."

Şu dakikada vapurlardaki harem - selamlık âdet ve usulünü benim kadar muvafık bulan bir adama bütün İstanbul'da rast gelemezdiniz... Beraber oturmaya mezun olsaydık muhakkak şimdi kamara, güverte, veya alt kat münakaşası içinde idik. Nigar Hanım güverteye çıkmak, İclal Hanım aşağıya inmek ve amcamın kızı Meliha da yan kamaraya girmek isteyecekti. Öyle ya, Nigâr'ın başı ağrıyordu, o açık havaya muhtaçtı, Meliha ise sıkan iskarpininin kordonunu gevşetmek

mecburiyetinde idi, tenha ve loş bir yere çekilecekti, hülasa bana bir üzüntü de bu olacaktı. Köşeye geçtim:

"Oh!" dedim. Fakat bu 'oh!' u dedim, demedim, kamarot karşıma dikildi:

"Ne var?"

"Sizi çağırıyorlar..."

Eliyle iskele tarafını gösterdi: Aman yarabbi! Beraberce vapura girdiğimiz halde hanımlar şimdi tekrar dışarıda, tekrar iskele üzerinde idiler...

Acaba dönüyorlar mıydı? Koştum, yanlarına vardım, sordum. Meliha izah etti: "Bu iskarpinlerle kabil değil gidemeyeceğim, daha vapurun kalkmasına bir çeyrek vakit var, halbuki benim ayakkabıcının dükkânı şuracıkta... Eski iskarpinlerimi kalıba koymak üzere vermiştim, değiştirip geleceğiz!"

"Peki, ben bekliyorum..." dedim.

Gittiler. Gözüm saatin yelkovanında, aşağı yukarı dolaşıyordum. Beş dakika düdüğü öttü; üç kaldı, iki kaldı, bir kaldı... Koşa koşa geldiler; iskele çekilmiş olduğu için birer birer herkesin gözü önünde, ufacık kahkahalarla atladık.

"Nasıl, değiştirdiniz mi?"

"Hayır, nafile gitmişiz, biraz evvel eve göndermişler!"

"Ya?!"

Düşün azizim, bu kadar zahmetler, heyecanlar çektiğimiz halde daha henüz köyde, vapurda idik; yani yolumuzun dörtte üç-üç çeyreği bile bitmemişti. Sol şakağıma keskin bir nevralji sızısı yapışmıştı; ilk fırsatta ayrılmaya karar vermiştim.

Köprüye gelince acele fırladım, gidip bilet toplanan köşede bekledim... Halk önümden akıp geçiyordu, derken hamallara sıra geldi, sonra yeni yolcular girmeye başladı, bizimkiler ise meydanda yok... Hayretler içinde kalmıştım; fırıl fırıl dönüyor, her tarafa başvuruyordum. Bir ses:

"İshak Bey!" diye seslendi. Köprünün üst katından beni çağırıyorlardı.

"Canım," dedim, "nereden çıktınız?"

"Arka taraftan," dediler, "memur kapıyı açtı, kolayca geçtik!"

Şimdi Galata tarafında, Tünel'e doğru yürüyorduk. Fakat ne yürüyüş... Mademki alışverişe çıkılmıştı, her dükkân önünde durup camekânları bir defa tetkik ediyorduk. İclal bir terlik beğendi, girdik, fakat elimize alınca hoşumuza gitmedi. Nigâr'ın nazarı dikkatini ise bir kumaş celbetti, altı metre aldık; aldık ama mağazadan çıkar çıkmaz pişman olduk:

"Ben, dedi, tayyörlük almak için inmiştim, bu ise ancak rop olur!"

İclal:

"Hem, bu senin geçen seneki robunun eşi..." dedi.

Meliha:

"Güneşe de gelmez rengini atar!" diye ilave etti. Nigâr Hanım pembeleşmişti; aspirin kuvvetiyle geçen baş ağrısı, galiba, yeniden başlayacaktı.

O zaman mağazanın bu kumaşı biraz eksiğine değiştirip değiştiremeyeceğini düşündük. Ben: "Kabil değil, olmaz, değiştirmezler!" diyordum ama inandıramıyordum... ki döndük, reddettiler. Meliha: "Sen de annene satarsın!"

dedi, Nigâr sevindi ve buna güvenerek altı metre kumaş daha aldı, başka renkte, başka çeşit bir kumaş... Fakat yine tayyörlük değil!

Tünel'i hadisesiz ve heyecansız geçirdik. Lakin Beyoğlu caddesinde Meliha artık büsbütün yürüyemez bir hale gelmişti; zavallının dudakları ayağının acısından bükülmüştü, galiba haykırmamak için ısırıyordu.

"Kuzum, rica ederim," diye yalvardım, "şuraya, bir dükkâna girelim, ucuz, hafif ve geniş bir ayakkabı alalım!"

Hazır ayakkabı mı? Hiç giyemezmiş, ömründe giymemiş... "Yürürüm, siz bana bakmayınız, benimle meşgul olmayınız!" diyordu. Ev için havlu, örtü, perde vesaire almak üzere İstanbul'a inen İclal Hanım lavanta, tarak, krem, cila, makas vesaire aldı. Sonra benden gizli aralarında bir şeyler konuştular... Acaba ne vardı? Yine ne oluyordu? Meliha:

"Canım terziye gir, çıkar!" diyordu. Neyi çıkaracaktı, ne çıkarılacaktı? Usulcacık amcazademe sordum:

"Lastik sentürü rahatsız etmiş de..."

İclal Hanım biraz sonra terziye girdi ve elinde gazeteye sarılı bir yumuşak paketle çabucak indi. Zahir çıkarmıştı. Daha memnun, daha neşeli görünüyordu, ah ne olur, Meliha da iskarpinlerini çıkarıverseydi... O da ferahlar, belki bizim biraz da keyfimiz yerine gelirdi!

Beni, böyle üç genç ve güzel hanımla, elimde paketlerle giderken görenler muhakkak halime gıpta ve tahassür ediyorlar, içlerinden: "Ne mesut adam!" diyorlardı. Bunu gözlerinden okuyordum. Fakat onlar benim gözlerimdeki derin, geniş yeisi nedense okuyamıyorlardı."

İshak macerasını şöyle bitirdi:

"Taksim'e doğru gidiyorduk... Fakat her tuhafiye mağazası önünde hanımlardan biri irkilip duruyor, yanındakilere bir kumaş, bir tarak veya bir çamaşır takımı gösteriyordu. Bu dört kişilik kafile durur durmaz bittabi arkadan gelenlerle önden yürüyenler hep birden duruyorlar, yolu kapatıyorlardı. Söylenenler, hiddetlenenler bile vardı. Ben sıkıntıdan adımlarımı şaşırıyor, bir tarafa saklanmaya çabalıyordum. Meliha hâlâ ıstırap içinde idi; ben:

"Nereye gideceksek bari bir arabaya binelim!" diyordum. O reddediyordu; hiç araba ile alışveriş olur muydu? Bugün, her camekânı seyreylemeye çıkmıştı. Muhakkak yürüyecekti. Tokatlıyan'ın önüne gelmiştik, İclal acıktığını söyledi. Girdik.

Oh! Tenha, loş, sakin bir salon... Harap bir halde sandalyeye düştüm. Onlar şimdi aynalarda saçlarını, çehrelerini düzeltiyorlar, fıkır fıkır gülüşmeler arasında biteviye birbirlerinin sözlerini keserek konuşuyorlardı; mütemadiyen de yiyorlardı. Hem hissediyordum ki acıktıklarından değil, iş olsun, gösteriş olsun diye... Nigâr hepsinden açgözlü idi, bir aralık şekerci kısmına bile gitti: Bir tabak dolusu saplı kiraz ve meyve şekerinden getirtti.

"Ah," diyordu, "artık tıkandım!.. Anne pat!.."

Of... Bu hal, bu söz, bu eda bana öyle soğuk geliyordu ki... Adeta hiddetleniyor, onu çarşafının başlığından taşan tara tara sarışın saçlarından yakalayıp bir arsız çocuğa yapar gibi azarlaya azarlaya çekiştirmek istiyordum. Hesabımız tam yedi yüz seksen kuruş tuttu. Verdim. O zaman hepsi birden:

"Ne pahalı," dediler, bir iskarpin parası..."

Oradan sinemaya girdik. Hem niçin, bilir misin? Meliha ayakkabısını, karanlıkta çıkartabilsin diye... Üçü de bu filmi eskiden görmüşlerdi; binaenaleyh hiç seyretmiyorlar, konuşmalarına devam ediyorlardı. Halk, pür dikkat, en heyecanlı bir faslı seyredip mütehassis, müteessir olurken bunlar mesela yüksek sesle gülüşüyorlardı. O zaman kin ve hiddetle dolu yirmi çift göz bizim locaya doğru çevriliyor, mırıltılar işitiliyordu.

Benim yüreğime iniyordu.

Nihayet yarı yerde, sıkıldık, çıktık. Ben "artık dönsek!" diye yalvarıyordum; onlar otomobille şöyle, tepeye doğru bir dolaşmak istiyorlardı. Buna ne lüzum vardı?

Fakat hiç olmazsa yaya yürümeye bu ayrı, rahat gidiş müreccahtı.[1] Meliha olsun sesini kısar, iskarpinini ayağından atıp rahat ederdi.

Bindik. Şişli'yi geçtik geçmedik, akşam serinliği çöktü; poyraz keskince esiyordu. "Üşüdük!" dediler. Döndük. İclal tirtir titriyordu. "İneceğim, ben tramvaya bineyim, açık otomobilde donuyorum!" Bittabi biz de indik... Aman yarabbi, bu ne kararsızlık, ne karışıklık, ne zahmet, ne eziyetti!.. Zaten Nigâr da midesinden şikâyete başladı:

"Ah, diyordu, bir kadeh konyak olsa... Midem berbat, sancılanıyorum!"

Sancılansa değil a, düşüp yere uzansa, Ramazan günü, Beyoğlu'nda ben ona konyak veremezdim, hatta şerbet bile... Mutaassıp bir gazetenin diline düştük mü, eyvah!

Tramvay bizi rahatça Galata'ya indiriyordu. Fakat bu

1 müreccah: tercih edilen, üstün tutulan

rahattan uzun müddet istifade edemedik. İclal kremini almayı unutmuştu; Bonmarşenin arka kapısında inmeye mecbur olduk. Sonra ben Tünel'e kadar yürümeyi tavsiye ettim; Meliha artık yaya bir adım atamayacağını söyledi, tam yirmi dakika tramvaylarda boş yer bekledik. Araba teklifimi hanımlar "pahalı olur!" diye reddediyorlardı... Fuzuli yüz türlü masraftan sonra elli kuruşu çok görmek!.. Çıldırmak işten bile değildi. Fakat sonunda, yirmi dakikalık beyhude bir intizardan sonra yine arabada karar kıldık.

Artık kurtulmak üzere idim... Kurtuluyordum... İşte köprü! İşte vapur!

"Bana müsaade, İstanbul tarafına geçeceğim!"

"Bizim de o tarafta bir işimiz var ama..."

"Geç oldu, dükkânlar kapanmıştır, allahaısmarladık!"

Yalnız kalınca köprünün üstünde sevincimden bir tavşan yavrusu gibi sıçrıyor, yükünü boşaltmış bir merkep gibi zıplıyordum. İşte hanımlarla gezintiler ne demektir, ne azaba mal olur, onu bu suretle pek pahalıya ben de anlamış oldum!"

ACI BİR BAHAR HATIRASI

Küçükken fena huylarımdan birisi de mektepten kaçmaktı. Sekiz yaşından on sekiz yaşına kadar, yani mektebe devama mecbur kaldığım bu on uzun sene zarfında kaçmak fırsatını hiçbir zaman kaçırmazdım.

Ne iptidaisini, ne leylisini,[1] hatta ne âlisini, hülasa mekteplerden hiçbirisini sevmek, hattâ sevmekten vazgeçtim, benimsemek bile bana müyesser[2] olamamıştı; gözüm hep dışarıda yaşardım. Fakat öyle birçoklarının yaptığı gibi azgınlık ve haşarılığa meydan bulmak için değil, sırf kırlarda dolaşmak, mevsimlerden istifade etmek için...

Ben çocukluğumda adeta bir şairdim, şair olacak gibiydim, öyle başlıyordum, fakat mektepteki iki şair beni –ne isabet!– şiirden tiksindirmişler, zorla nâsir yani daha az gülünç bir adam yapmışlardı.

Her ne ise, galiba henüz on üç, on dört yaşlarında idim, mevsim bahardı. Hem böyle, bu seneki gibi şaşaalı, şevkli, feyizli bir bahar... İstanbul'un her tepesi renk, aydınlık, rayiha ve feyz içinde her gün biraz daha güzelleşiyor, biraz daha çiçeklenip yeşilleniyordu. Canım tenha bir tepede, yarı yapraklanmış yaşlı bir ahlat ağacının altına uzanıp bütün bir

1 leyli: yatılı
2 müyesser: kolay gelen, kolaylıkla olan

gün baharla karşı karşıya, baş başa, göz göze kalmak istiyor, mektebin gölge ve rutubet içindeki sarnıç sesli dehlizleri aklıma geldikçe sırtımdan yüreğime kadar işleyen soğuk, sıtmalı ürpermeler geçiyordu.

Mektepten yine kaçmaya, yani bahardan bir gün daha çalmaya karar verdim.

Ah bu heyecan!.. Galiba ben mektep kaçkınlığını biraz da şu tatlı helecanı, tehlike ve korku ile karışık zevki için yapardım. O akşam akrabamdan birinin evinde kaldım. Ertesi sabah iki arkadaşla bir tarafta buluştuk, onlar da benim gibi bahar ve firar düşkünleriydi. Neşe ve endişeden daimi bir teheyyüç[1] içinde gideceğimiz semti kararlaştırıyorduk.

Sabah güneşi başımızın üstünde parıl parıl yanıyor, uzaktan Çamlıca ve Kâğıthane tepeleri bir ökse gibi yemyeşil, bizi kendisine çekiyordu. Öyle bir yere gidilmek icap ederdi ki görünmek, tanınmak korkusu olmasın... Nihayet Eyüp'te karar kıldık; methini işittiğimiz fulya tarlasına çıkacak, Haliç'i seyrederek şiirler söyleyecek, şiirler okuyacaktık. O zamanlarda henüz tarihteki Lale Devri keşfolunmamıştı; istibdat çocukları Nedim'in Sadâbad'ı hakkında tek kelime bilmezlerdi. Bilmediğimiz içindir ki fulya tarlası gayemizi teşkil etmişti.

Sıra paramızı hesaba geldi.

Bende on, on iki kuruş vardı, öbürlerinki de yirmi beş, otuz kuruşu geçmiyordu. "Yetişir, çok bile..." dedik ve –hiç unutmam– Vefa yokuşundan, neşeli neşeli Unkapanı'na indik. Kâğıthane mevsimi için hazırlanmış üzeri güneşlikli bir sandal ile pazarlık uydu. Açıldık.

---

1 teheyyüç: heyecanlanma

Ne durgun, ne parlak bir gündü yarabbi... Haliç ne nefis, ne şevkli idi! Çekiç sesleri, vapur düdükleri, sakin fabrika dumanları sonra sahildeki acayip halk, sonra sırtlar, sonra hürriyetimiz... Yüreklerimiz sevincimizden içimizde kadife bir yastığa sürünür gibi, erir gibi oluyordu. Cıvıl cıvıl mütemadiyen ötüyorduk. Fakat yanaşırken sandalcı keyfimize ilk darbeyi vurdu:

"On kuruşa olur mu? On beş kuruş demiştik, bir çeyrek daha vereceksiniz! Beş kuruş için yalan mı diyeceğiz?" diye ağız kalabalığı yaptı; utandık; istediğini verdik... O zaman ben: "Karnım acıktı!" dedim. Öbürleri: "Kebap yeriz!" dediler. Eyüp'ün kebabı meşhurdur diye işitmiştik ya... Fakat para? İçimizden birisi:

"Adam sen de, kebap da para ile mi? Şişi on para mıdır, nedir?" dedi.

Karanlık, isli ve kirli bir dükkâna girdik. Geveze bir aşçı, ellerini yeşilli sarılı yarı ıslak peştemalına silerek: "Buyurun beyler," avazıyla önümüze düştü. Ömrümüzde kendiliğimizden bir lokantaya girmiş adamlar değildik ki... Galiba şaşalıyor, acemiliğimizi belli ediyorduk.

"Sade mi? Pideli mi? Yoğurtlu mu?" suallerine, ucuz olsun diye "sade!" cevabını verdik. Biraz sonra önümüze ufacık ve yumuşacık et parçaları koydular. Lezzetsiz göründü. Kebapçı mütemadiyen tekliflerde bulunuyordu:

"Birer yoğurt mu verelim, yoksa birer kadayıf mı? İsterseniz karşıdan börek aldıralım!"

Biz hep reddediyorduk. Paramızın yetişmemesi ihtimali keyfimizi kaçırmıştı. Nihayet sorduk:

"Kaç para etti?"

"Otuz iki buçuk..."

Yüzümü Emirgân tepelerindeki erguvanlar gibi bir pembelik sardı; arkadaşlarım ise gideceğimiz tarladaki fulyalar gibi sapsarı kesildiler. Dükkâncının alaycı nazarları altında bir loş köşeye geri geri çekildik, baş başa verdik, konuştuk, konuştuk, sonra ceplerimizi çevirdik bütün mevcudumuzu topladık, hesapladık, tam otuz iki kuruş etti. Kebapçıya mahcubane, pes perdeden ben:

"Yirmi parası eksik..." dedim, o, cömert davrandı:

"Ziyanı yok beyim, siz sağ olun!" dedi. Ayaklarımız dolana dolana, ruhumuz fütur[1] içinde Eyüp çarşısına çıktık. Üçümüz birden bağırdık: "Dönelim!"

Döndük.

Şimdi arkamızı Eyüp'ün güneş, renk, rayiha içinde şaşaalanan yemyeşil, tertemiz tepelerine çevirmiş Cibali –Balat– Unkapanı caddesinin yer yer toz, çamur, çirkef ile dolu ufunetli[2] helezonlarında, yayan, hatta, midemizi de kesemiz gibi altüst eden kebabın ateşini bastırmak için bir bardak su almak için bile parasız, on parasız İstanbul istikametinde geriliyor, iki saat evvel keyif içinde, eteklerimiz zil çalarak indiğimiz Vefa yokuşuna bir fulya goncası koklamadan, bir ağaç gölgesinde oturmadan, bir tutam yonca koparmadan mahrum, mahzun ve mecalsiz; nefes nefese tırmanıyorduk!

1 fütur: zayıflık, bezginlik
2 ufunet: kötü koku

ÂŞIKANE BİR MACERA

Bu sabah gözüm ilişti: Komşunun duvarını kaplayan yeşil frenk sarmaşığı, her sonbahardaki gibi, tekrar kıpkızıl olmuş, birer birer yapraklarını döküyordu. Bahsettiğim bu güzel nebatı bilmem hatırladınız mı? Hani yazın koyu nefti, oldukça mağmum,[1] neşesiz bir rengi vardır da kasıma girerken dünyanın en latif kızıltılarını, bir lodos gurubu gibi sinesinde toplar ve günlerce devam eden böyle bir gurup gibi gözleri mahzun ve şaşaaya uzun uzun boğduktan sonra nihayet söner, kararır, yok olur... İşte komşumun duvarını kaplayan bu cins sarmaşıktı ve sekiz aydır gölgesinin altına aldığı duvarı şimdi turuncuya yakın bir kızıllıkla için için sanki yakmış, tutuşturmuştu.

"Eyvah," dedim, "kışın yaklaştığı bir hakikat oldu."

Zaten insanlar böyledir. Akıl, takvim, hava hiçbiri kâfi gelmez de bazen bir nebatın renk ve şeklini değiştirivermesi mevsimin geçtiğini daha büyük bir vuzuh ile, daha katiyetle anlatır:

"A!" deriz, "victor bademler çiçek açmış!"

Bahara bu suretle daha sağlam inanırız. İşte ben de bu sabah kasımın geldiğine öylece katiyet ve vuzuh ile daha sağlam inandım.

1 mağmum: gamlı, bulutlu, kapalı

Gençliğimin kasımlarını hatırlıyordum, kasımpatı mevsimlerini... Birden gözümün önünde bir krizantem canlandı; uzun, ince saksı üzerinde sarışın, yuvarlak bir çiçekti; lakin elde çevrildikçe kızartılar hasıl ediyor, ipek saçları büklüm büklüm ve cildi pembe pembe oluyordu; terütaze rayihadar, nadir bir krizantemdi. Adı: İfi idi.

On beş sene oluyor, İfi'yi patinajda tanımıştım. Ben düşmüştüm, o gülmüştü; sonra o düşmüştü, ben gülmüştüm. Nihayet ikimiz de bir gece beraber bir yere düşmüş, beraber gülmüş, beraber gülüşmüştük.

Ertesi gün erkenden ona demiştim ki:

"İfi, bak, ne hoş bir sonbahar günü, gel, bir gezinti yapalım!"

"Peki ama," demişti, "uzaklara, çok uzaklara..."

Çok uzaklara? Olsun! Düşünmüş ve bulmuştum: Alem dağındaki Polonez köyüne gidecektik; yaprakların düşmeye başladığı yarı güneşli bir kasım gününde geniş ormanlar arasında yan yana dolaşmaktan güzel gezinti mi olurdu?

Hava puslu idi, yani bugünkü gibi... Etrafı sanki bir buzlu cam ardından seyrediyorduk: Beşiktaş'tan bindiğimiz bir şirket vapuru iki aktarmada bizi Beykoz'a bıraktı. O zamanın her şeyi, parası ve asayişi mükemmeldi.. Ben yirmi yaşında idim, o, henüz on altısına girmişti, cebimizde dört buçuk liramız vardı; fakat hücra[1] ormanlarında dolaşmamıza, köy evlerinde yatmamıza ne yaşımız maniydi, ne paramız... Hani yanında hazine taşısan kimse yan bakmaz derler, bana da şu taravet[2] ve güzellik hazinesini yanımda taşıdığım kimse başını çevirip bakamıyordu.

---

1 hücra: uzak düşmüş, ırak

2 taravet: tazelik

Arabacıya: "Havada yağmur var mı?" dedik. "Allah bilir!" dedi. Bu cevap ile iktifa ettik.[1] Sonra şunu da sorduk:

"Yatacak yer?"

"Olur ki bulursunuz.. Olur ki bulamazsınız!"

Bu cevap da kâfi geldi. Gençlik bu... Biz, yan yana olmak şartıyla hepsine razıydık. Köyde samanlık da mı yoktu? Gönlümüz mademki birdi, bu bize seyran olacaktı.

Yol orman arası uzanıp gidiyordu. Rutubet iliklerimize işlemişti, "Sokul bana," diyordum, "şöyle yaslan!" biraz sonra o bana söylüyordu: "Kolunu omuzlarıma at, uzaklaşma!" Ne durgun hava idi bu... Araba durduğu zaman yaprakların koptuğu, havada sallandığı, yere düştüğü duyuluyordu. Ormanın her tarafından böyle, ağır ağır dökülen binlerce yaprak, hüznü gönüllere işleyen bir garip ses hasıl ediyordu. Bu ses yağmur damlalarının çinko borularda çıkardığı melal[2] verici nağmelerden daha müessirdi.[3] Tabiatın bu melul durgun hali bizi birbirimize büsbütün yaklaştırmış, ruhlarımızı da vücudumuzla beraber bağlamıştı.

Hüzün içinde öyle derin; öyle kuvvetli bir saadet duyuyorduk ki...

Ara sıra yamaçlardan çan sesleri işitiliyor ve bazen karşımızda, birdenbire, kebeli bir çoban peyda oluyordu. Yağmur serpelemeye başlamıştı, biz çukur bir yere inmiş, sonra çıkmaya başlamıştık, arabacı:

"Köy göründü!" dedi. Bilmem içinizde buraya giden var mıdır, Polonez köyü bizim Türk köylerine hiç benzemez, zemin katı, çit ile bölmeli, loş lakin çok hoş otuz, kırk evden ibarettir. Başı kadife kalpaklı bir adam bize:

"Buyurun, otele!"

---

1 iktifa etmek: yetinmek
2 melal: sıkıntı
3 müessir: etkili

dedi... Otele mi? Evet, otele... Hâlâ gözümün önündedir; bu, iki kat bir bina idi, kapıdan girince gözümüze masanın üstünde dolma bir puhu kuşu çarptı, İfi ürktü, otelci kadın güldü. Biz titriyorduk, yağmur sıklaşmıştı, ısınmaya muhtaç idik.

Ocağa odun ve kuru çalı attılar; karşısına geçtik. Sonra birer kadeh sıcak şarap getirdiler; içtik... Ateş kesilmiştik; içimize ne tatlı bir rehavet yayılıyordu. İlle mantarlı omleti yedikten sonra uykudan bayılıyorduk.

"Odanız hazır!" dediler. Karyola tertemizdi ve üstüne kuştüyü yastıklar yığılmıştı. Döndüm, İfi'ye baktım: Ocağın aleviyle yanakları tıpkı bugün gördüğüm sarmaşıkların baygın kızıllığını almıştı. Camlardan dışarıdaki yaprakların ve yağmur damlalarının mütemadi dökülüşü seyrediliyordu. Köy gece imiş gibi sessizdi; yalnız, ara sıra ördeklerin, uzaktan haykırdığını duyuyorduk. Ah, bu ne hoş bir kasım günüydü, bende unutulmaz hatıralar bırakmıştı...

İfi, şu loş oda içinde ne kadar, ama ne kadar taze, terütaze duruyordu!

Zavallı İfi! Yine böyle bir sonbahar günü İspanyol'dan ne feci ölmüştü...

Her ne ise, işte gazetede bana tahsis edilen sütunu doldurdum; artık kesiyorum. Yalnız şurasını ilave edeyim ki bu hikâyenin doğru olan hiçbir satırı yoktur, mütemadiyen muhayyeldir.[1] İstedim ki karilerime hem hüzün, hem tatlı bir sonbahar macerası yazmış olayım!

---

1 muhayyel: hayal edilmiş

BİR YAZ GÜNÜ HÜLYASI

Bu sabah, matbaadaki odamda boğucu, bunaltıcı bir sıcak var; haziranın ilk kızgın sabahı... Memleket beyaz bir alev üstünde, dumanına boğulmuş, göze görünmeden yanıyor. İşe ve yazıya hiç isteğim, iştahım yok... Tepelerinde serin rüzgârlar esen yüksek ağaç altları ve derinliklerinde yeşil, yumuşak ve soğuk yosunların kıvrandıkları oynak deniz kenarları, uzak yerler arıyor, şehirden çıkmaya can atıyorum. Bu sıcak yaz gününü, imkân olsa, nasıl, nerede ve kiminle geçirmek iktiza ederdi? İşte kendi kendime bu suali sordum ve masama başımı dayayıp, hayalimde bu sualin cevabını hazırladım. Ah, evet, imkân olsaydı şöyle yapardım:

Bir gün evvelden Meliha mı olur, Seniha mı, yoksa Olga veya Sofya mı, ne bileyim ben, ihtisasım olan işlerden değil, işte onlardan birine, bir ince, çapkın ve hafif olan birine (yaz böyle cüssesiz kadınların mevsimidir) derdim ki:

"Küçük kız, hazır ol, yumuşak, az ve ince giyin... Elinde bir Japonez şemsiye, başında da uzun bir vual damur olsun... Yarın, gündüz, gezmeye gideceğiz!"

Ertesi günü, on bire doğru, İstanbul, işte böyle bunaltıcı bir haziran sıcağı içinde Yemiş İskelesinin ıslak süprüntülerini yakar ve Galata sokaklarını serinleten ispirtolu suları

kuruturken biz de otomobile binerek... Fakat her sarsılışında teneke sesi çıkaran otomobillere değil ha! Geniş uzun, yaylı ve yağlı bir otomobile... Bir lahza sonra kendimizi Şişli tepesinde bulur ve Maslak yolunu tutardık! Kendi süratimiz etrafımızda bir rüzgâr yapardı, vual damur mütemadiyen çırpınır, geçtiğimiz yollar istikametinde dalgalanır dururdu. Ah, öğle üstü güneşle kavrulan ıssız tepelerde otomobille giden insanlara müyesser[1] olan bu gölge ve bu rüzgâr... Bunalmış, kavrulmuş, bu kızgın yol üstünden sizi otomobil "kurander"li bir dehlizde gibi rüzgâr sadmelerine[2] uğratarak, akıntıda götürür; karşımıza kâh bir koru çıkar, kâh öteden Kanlıca tepesini, kâh beride Yuşa dağını görürsünüz; bazen Boğaziçi'nin kapanmış bir parçasına rast gelirsiniz; göl gibi durur. Kâh sırtı çıkınca önünüze birdenbire Karadeniz yayılır; içine yuvarlanacakmışsınız gibi başınızı döndürür. Daha sonra ağaçlıklı bir bayır... Otomobilin motoru durmuştur, kendi sıkletinizle ve frenlere dayanarak, derin bir sükût içinde mütemadiyen, döne çevrile iniyorsunuz. İşte ilk evler, işte Tarabya, deniz, rıhtım!

Sakın beni büyük, kalabalık, teşrifatlı bir otele inecek zannetmeyiniz... Hayır... O civarda yalıdan ayrılmış ufacık otelcikler vardır; yüksekçe tarasası yeşillik içindedir; bembeyaz örtülü beş on masa, hatta tepedeki çardağa asılı kuş kafesleri ve içeride gölgeli, loş bir salon, iki üç yatak odası, işte hepsi bundan ibaret! Yanımızdaki ince, şen, şakrak kadın Japonez şemsiyesini sallayarak muvafık[3] bir köşe arar. Otel sahibi karşınızdadır:

1 müyesser: kolaylık
2 sadme: çarpma
3 muvafık: uygun

"Taze balık var mı?" dersiniz, "yeşil salata ile... Hepsinden evvel de bir kadeh rakı, buzla beraber!"

Sizden başka müşteri yoktur; garsonlar koşuşurlar; canlı balıklar tavaya atılır, buzlu rakı masanızda buğulanır. Denizin serinliğini artık ne iyi duyuyorsunuz... Anadolu sahili keskin bir güneş altında yanıyor; fakat siz yeşil kadifeden bir mahfaza içinde gibisiniz. Yol iştahınızı açmıştır. Ah, ne tatlı bir öğle yemeği bu! Rakı da öyle soğumuş ki...

"Bir kadeh daha?"

"Peki!"

Kadınınıza, şimdi, karnınız doyduktan ve keyfiniz geldikten sonra daha alıcı bir gözle bakıyorsunuz: Yüzü biraz fazla kızarmış, gözleri ezgin ve bitap... Uykusu var. Evet uyku... Bu patırtısız semtte, loş odanıza girip, ütüsü üzerinde serin çarşaflara serilerek yatmak, sıcağı böyle uzanıp yatakta geçirmek ne saadet!

"En kuytu, en serin, en loş oda hangisidir?"

Kadın kolunuza yaslanmış, merdivenleri çıkıyorsunuz... Hiç fena değil, eşyası biraz soluk, perdeleri eski usul, lavabosu gülünç ve uydurma ama panjurları sağlam kapanmış, güneş de tutmuyor. Siz yakalığınızı çözerken öteki bluzunu çıkarıyor... Gözünüz loşluğa alışmıştır: Birbirinizi bu alacakaranlıkta artık ne güzel fark ediyor, hatta aynada bile ne mükemmel görüyorsunuz!

Uyandınız... Neredesiniz? Ha, evet... Ne âlâ! Fakat acaba saat kaç? Oo... Yedi olmuş! Hemen fırlayıp pencereye koşuyor ve panjurları itiyorsunuz: Denizin üstü serin bir akşam rüzgârıyla ürperiyor; o deminki bembeyaz, apaydınlık rıhtım şimdi gölgelidir, yalnız karşıda Çubuklu'nun camları

parıl parıl... Kadınınızın çıplak omuzlarına ceketinizi atıyorsunuz ve bir müddet, yan yana, mahmur mahmur, bu güzel akşam manzarasını seyrediyorsunuz. O esnada bir kalın ses:

"Beyefendi, mürettipler[1] boş duruyor, yazı isteriz?" diyor.

Silkinip etrafınıza bakıyorsunuz: Matbaadasınız, mürettip karşınızda, boğucu bir haziran güneşi de tepenizde...

Yazık bu seyranı hayalen bile olsun yapamayan cebi gibi dimağı da züğürt muharrirlerimize!

---

1 mürettip: matbaada yazıları düzenleyip basıma hazır hale getiren kişi, dizgici

BİR ESKİ TÜRKÜ İÇİN...

Yakası çifte de çapalı adalım aman, sen kime yandın?
Fızan'a gideni, gideni Şaziyem aman, gelmez mi sandın?

Vapur, her gün Heybeli'nin önünden, meltem rüzgârları altında güvertenin kaba tenteneleriyle kadınların iyice eteklerini havalandıra çırpındıra, telaşla geçerken daima, dilimin ucuna bu eski bahriye türküsünün şu tatlı nakaratı gelir. Bahriye mektebinin bugünkü temiz, beyaz, derli toplu binasına, şirin kıyafetli, zeki yüzlü, mert tavırlı talebesine bakar, ah eder ve maziye, hani denizlerde hükümran olduğumuz şanlı maziye aklımı kaptırarak durgun ve düşünceli, Büyükada'ya gelinceye kadar sükût ederim.

Evet, bu eski türkü bence yanık bir aşk macerasıdır. Bilmem, elan,[1] bu hava sazlarda çalınır, lezzet verir, hoşa gider mi? Fakat ben nerede vesile bulursam, yek nazarda pek de kıymetli görünmeyen bu türküyü dinlemeye ve nüfuzu altında kalarak düşünmeye can atarım.

Galiba Sultan Aziz devrinin denizciliğe ehemmiyet verdiği zengin ve şaşaalı zamana aittir. Aslını bilmemekle beraber öyle hükmediyorum ki genç, güzel bir bahriye talebesi

1 elan: şimdi, şu anda

veya zabiti Şaziye isminde bir ufacık kıza kafes arkasından âşık olmuş... Şaziye olsa olsa, en fazlası on dört yaşında... Yumuşak vücutlu, endamsız, fakat sarışın bukleleri altında mavi, parıl parıl, ateşin[1] gözleri ve kıpkırmızı, iri dudaklarıyla şeker gibi tatlı ve fondan kadar iç bayıltıcı hoş bir mahluk... Pencere ardında, kanarya gibi, sabahtan akşama kadar, heyecanlı ve ateşli, çırpınıyor. İşte bu esnada ötekiyle tanışıyor ve sevişiyorlar. Erkek diyor ki:

Sana da yaptırayım Şaziyem aman, fildişi tarak
Tara da kâhküllerini Şaziyem aman bir yana bırak!

Ne masumane bir teklif, ne alaturka bir hediye ve ne zarif bir temenni değil mi? O fildişi tarak gözümün önüne geliyor, rengiyle, şekliyle, ustalığıyla bir sanat şaheseri... Şaziye, yumuk elleriyle onu tutmuş, ipek saçlarını yüzüne doğru dökmüş, tarıyor... Önünde de içi yarı yarıya su dolu bir gümüş tas... Piyer Loti'yi zevkinden çıldırtacak ve bu hasta halinde yatağından fırlatıp Kasımpaşa'nın ahşap ve köhne mahallelerinde saatlerce dolaştıracak bir manzara!

Türkünün başka mısralarına nazaran bu masum macera feci bir safhaya giriyor; galiba kızın titiz babası bu izdivaç ve münasebete razı olmuyor. O zaman ağlamalar, inlemeler, feryatlar devri geliyor:

Sana da yaptırayım Şaziyem aman, bin dallı fistan
Üstüne yazdırayım Şaziyem aman, bir yanık destan!

---

1 ateşin: ateşli

Dallı fistan üstüne destan yazdırmaktaki münasebetsizliği bu acemi ve görgüsüz âşıka mazur görünüz; ne desin, biçare sevda şiddetiyle saçmalıyor; saçmalıyor ama tesirini ne hoş anlatıyor... Derken efendim, iş gittikçe çatallaşıyor; baba coşuyor, köpürüyor, zamane nazırının ayaklarına kapanıyor:

"Bir çapkın kızıma musallat oldu, namusumu kurtarınız!" diyor.

Öteki de yaman bir adammış:

"Yakalayın şu külhanbeyini, atın geminin sintinesine, yollayın Fizan'a!" diyor.

Ah, ne fecaat... Bir gün haber alınıyor ki yakası çifte çapalı o bahriye güzeli kızgın Afrika çölünün yolunu tutmuş! Minimini maşuka gece gündüz kanlı gözyaşları döküyor, yanıyor, tutuşuyor... Fakat araya kocakarılar, nasihatçiler giriyor, "ondan artık ümit yok," diyorlar, "sürgünden gelemez, gençliğine, güzelliğine yazık yavrum!" ve allem ediyorlar, kallem ediyorlar, maşukanın zihnini çeliyorlar, bir başkasına gönlünü çeviriyorlar. O esnada âşık Fizan'dan kaçıyor binbir tehlike atlatarak, bir gün senelerden sonra sevgilisinin penceresi önüne geliyor; lakin iş işten geçmiş:

"Kız sana bir hal olmuş, kim senin ustan?" diye soruyor, yalvarıyor; bakıyor ki cici yavru yüz çevirmiş, hatta evlenmiş... O zaman haykırıyor, inliyor:

Yakası çifte de çapalı adalım aman, sen kime yandın
Fizan'a gideni, gideni, Şaziyem aman, dönmez mi sandın?

diyerek en sade bir Türkçe, en sıcak bir lisan ve en munis bir beste ile matem ve hayattan şikâyet ediyor.

Siz artık, hayalhanenizde bu elim macerayı tevsi ediniz;[1] vakanın kahramanlarını gözünüzde canlandırınız; eski harbiye mektebi kıyafetinde o gürbüz delikanlıyı hararetli aşkla yanan iri, siyah gözleri, güneşte kavrulmuş, sıcak, esmer teni ile ve o sarışın, oynak, hoppa Şaziye'yi katmerli kirpikleri ardından erkeğe yarı vahşi, yarı munis, fakat daima iştahlı bakışlarıyla, kıvrak yürüyüşü, tembel yatışı, ateşin dudaklarıyla tecessüm ettiriniz; Fizan çölünü, Kasımpaşa hayatını, babanın gaddarlığını, kadının vefasızlığını, hepsini teferruatıyla düşününüz, bakınız gün geçtikçe ve yolunuz Heybeli'ye uğradıkça nasıl müteessir ve aynı zamanda, benim gibi nasıl memnun olursunuz.

Vallahi, bazı günler oluyor ki vapur mektebin önüne gelince güvertedeki bütün halkın, kadın ve erkek, bu güftesi sade ve bestesi oynak türküyü tutturarak hep bir ağızdan:

Fizan'a gideni, gideni Şaziyem aman, dönmez mi sandın!
Yakası çifte de çapalı adalım aman, sen kime yandın?

diye çağırmasını istiyorum. Bunu ister tabiatsızlığıma veriniz, ister coşkun bir milliyetperverliğe yahut, maziperestliğime...

---

1 tevsi etmek: genişletmek

YENİ BİR ABİDE

Bu sene, ilk defa, geçen gün Kadıköy çarşısında rast geldim. Bermutat bembeyaz cilalı mermer sedirinde iri karnını çıkarmış, kemali muhabbetle[1] oturuyor, gelen geçenin yüzüne müstehziyane bakınıyor ve rağbet ve şöhretinden emin bir tavırla müşteri bekliyordu. İçeriden bir ses:

"Buyurun beyim!" dedi. Kapıda durdum; mütereddit[2] idim; bu derece isticale[3] ne lüzum vardı... Ömrümüz olursa uzun bir kış onunla karşı karşıya yaşayacak, her gün teşerrüf[4] ve telezzüz[5] edecek, hatta bahara doğru birbirimizden bıkacak, tiksinecektik. O, bir kış mihmanı[6] idi, böyle günlük güneşlik bir günde kucağına can atmaya lüzum yoktu... Yoluma devam etmek istedim. Fakat koca karınlı, sanki yüzüme baktı, beni utandırdı. Girdim.

"Kaça?" dedim. Hiç de pahalı değilmiş... Yarım okka kestirdim. Bıçak kıtırdayarak sol tarafını ayırdı. Adeta özlemişim, parmaklarımı uzattım, ufak bir parçasını ağzıma

---

1 kemali muhabbet: sevgiyle dolu olarak
2 mütereddid: kararsız
3 istical: acele etme
4 teşerrüf: şeref duyma, saygı gösterme
5 telezzüz: lezzetli bulma, hoşlanma
6 mihman: konuk

attım. Bilmem anladınız mı, tahin helvasından bahsediyorum; tahin helvası çıktı; kışa girdik demektir. Artık bundan sonra, akşam-üzerleri ellerimizdeki paketlerin birisinde muhakkak helva bulunacak, İstanbul halkı, altı ay helvacı dükkânlarının baş müşterisi olacaktır. Ya mahalle aralarındaki sesler... Sarı muşamba siperleri altında tahin helvası baş üstünde gezdirilecek, seller akar, karlar dökülür ve fırtınalar inlerken, helvacılar semt semt dolaşacak ve bu lezzetli gıdayı ta kapımıza kadar getirecekti. Hülasa helva devri hulul edecekti.[1]

Tahin helvası, beş on senedir İstanbul'un en rağbet gören ve eksik tamamlayan bir gıdası oldu. Vaktiyle nadiren evlerimize giren, hazmı ağır olduğundan bahisle rençper ve amele gıdası farz edilen bu değersiz nesne, Tevfik Fikret'in Kılıç manzumesindeki çelik parçası gibi birdenbire bir ehemmiyet aldı. Fiyatı arttı, itibarı çoğaldı, çeşnisi değişti, izbe bakkal dükkânlarından ta şekerlemeci camekânlarına kadar girdi; sofraların ihmal kabul etmez bir tatlısı oldu.

Neden böyle oldu?

Zannetmem ki bu mühim içtimai[2] meseleyi allamelerimiz tetkik zahmetini ihtiyar etsinler.[3] Elbette bir gıdanın, durup dururken bu derece rağbet kazanmasında bir sebep vardır. Öyle ya mesela, bu sene baksak ki leblebi ticaretine malum olan dört leblebici dükkânıyla sekiz, on seyyar leblebici kifayet etmiyor. Babıâli caddesinden köprüye gidinceye kadar, şimdi tahin helvası için olduğu gibi, elli dükkân leble-

1 hulul etme: zamanı gelme, başlama
2 içtimai: toplumsal
3 ihtiyar etmek: seçmek, tercih etmek

bi satıyor; camekânlar leblebi numuneleriyle süslenmiş; herkesin elinde, cebinde, sofrasında, midesinde, tahin helvası yerine veya beraber, leblebi dolu... Bu keyfiyetin elbette bir sır ve hikmeti vardır. Tahin helvasınınkini ben züğürtlükte buluyorum. Şimdi eskisi gibi evlerimizde mutfaklar faaliyette değil... Öyle, akşamüzeri aşçıya:

"Bir helva yap!" demekle yarım saat sonra masaya dumanı üstünde helva konmasının imkânı kalmadı. İlle çoluk çocuğu bol olan aileler için tatlı meselesi bir mühim meseledir. Sade yemek üzerine değil, sabahleyin ve mektepten dönüşte de yavrular için muzır, acı, pahalı olmayan bir gıda ister. Umumi Harp başlangıcında İstanbul bir müddet pekmez, ezme, bulama arasında bocaladı. Bunların kimisi sulu, kimisi tuzlu, kimisi de çeşnisiz geldi. Nihayet bir işgüzar tahin helvasını keşfetti; vapurlarda, tramvaylarda:

"Vallahi efendim, pek nefis oluyor, hele bir tecrübe buyurunuz... Yarım okkası dört kişiye iki gün yetişiyor" gibi popagandaya başladı. Haftasına beş bin, ayına beş yüz bin kişi helvaya alışmıştı. Tahin helvası bir aile gıdası oluvermişti. Mübareğin mermer üstündeki manzarası çok hoştu... Ezilmesi keyifli idi... Taşınması ve evde taksimi de kolaydı. Sonra besleyici, çeşnili idi de... Çocuklar hazzediyordu, büyükler hoş buluyordu. Sabahleyin aç karnına yenebildiği gibi yemek üstüne de yaraşıyordu. İlle taze, yumuşak bir ekmeğin arasında değme tatlılardan hoş kaçıyordu. İstanbul tahin helvasını kesesine, dimağına, midesine, bünyesine yakıştırmıştı. "Hindenburg"a kadar hediye gönderdi ve gelen teşekkür mektubunu Kadıköy helvacısı bayraklar arasında başköşeye astı, düğün yaptı.

Bu âdet harp zamanından kaldı, mütareke müddetince devam etti, hâlâ da ediyor ve bu gidişle edecek de... Zira helvanın itibardan düşmesi için dünya iktisadi ahvalinin düzelmesi, kambiyo farklarının izalesi,[1] altın ve gümüş paranın zuhuru, yani mutfaklarımızda eski faaliyetin iadesi icap eder. Daha uzun bir müddet için buna intizar[2] abestir. Binaenaleyh tahin helvasının mevkii kuvvetlidir.

Fakat, bana kalırsa, İstanbulluların bu değerli gıda lehinde bir hareketi tezahüriyede bulunmaları icap eder. Nasıl Fransa ve bütün Avrupa patates kâşifi 'Parmentier'i takdir ve tebcil etmiş,[3] heykellerini dikmiş ve kahtü gala[4] zamanlarında binlerce beşerin hayatını kurtardığından dolayı takdire şayan bulmuş ise biz de tahin helvasını sekiz, on seneden beri, en müşkül ve en mahrum zamanlarımızda bize ağız tatlısı, kuvvet ve gıda olduğundan dolayı minnet ve şükranlarımıza layık addetmeli ve namına şehrin en muvafık bir noktasına muazzam bir abide dikmeliyiz. Bu fena gün dostu her türlü methe, senaya ve fedakârlığa layıktır. Düşününüz ki şehrimiz ahalisi bu kış müddetince alacağı helvanın okkasına bir kuruş fazla verse, gelecek yaza Eminönü'ne yüz bin kiralık som yaldız bir abide rekzi[5] mümkün olabilir.

Bunu yapmak boynumuzun borcudur.

Zira tahin helvası Umumi Harp ve mütareke devrelerinin uzun bir çöle benzeyen yoksulluğu içinde hepimize lez-

---

1 izale: giderme, giderilme
2 intizar: bekleme
3 tebcil etmek: yüceltmek
4 kahtü gala: kıtlık ve pahalılık
5 rekz: dikme, dikilme

zet ve hayat verdi, canlara can katan yeni bir kudret helvası da bize o oldu.

Ondan aldığımız kan ve kuvvetledir ki ölmedik, bu şerefli, şanlı günlere ermek kudretini bedenimizde bulduk.

Var olsun tahin helvası!

SİVRİSİNEKLER KULAĞIMIZA NE DER?

Sivrisineklerin dili olsa size ne diyebilirdi diye hiç düşündünüz mü? Zannetmem... Bu gibi garip ve lüzumsuz düşüncelerle meşgul olmayı hafiflik addedersiniz. Fakat ben o reyde değilim. Sivrisineğin bir hali vardır ki daima nazarı dikkatimi celbeder: Kulağımın yanına gelip mahremane bazı şeyler söylemek istemesi...

İnkâr edemezsiniz ki bu ufacık geveze mahluk ile dedikoducu, müfsit ve müziç[1] adamlar arasında büyük bir müşabehet[2] mevcuttur: Kulağımıza acı acı fısıldayıp canımızı yakmak hususunda tamamen birbirlerine benzerler. Mamafih, sivrisineklerin, imkân bulur bulmaz, kulaklarımızın yanında vızlayarak bize söylemek istedikleri şey nedir, bir defacık olsun bunun için fikir yormak lazımdır. Elbette bize:

"Rahat durunuz, kımıldamayınız, sizi sokacağım!" demiyorlar a... O eda, o nağme daha ziyade:

"Allah aşkına, merhamet! Ne olur, bırakınız ısırayım, bir damlacık kan kaybetmekle ölmezsiniz. İnsaf! Mürüvvet![3] Açım!" gibi sadaka isteyen, merhamet bekleyen bir istim-

1 müfsit ve müziç: bozguncu ve bıktırıcı
2 müşabehet: benzerlik
3 mürüvvet: yardım, iyilik

dat[1] sedasına benzer. Bu itibarla sivrisinekler nazik, terbiyeli mahluklardır. Evvela merhamet talep ederler, yalvarırlar, izin isterler, bakarlar ki cevap bile veren yok, o zaman, çaresiz, başlarının çaresine bakarlar, karınlarını doyurmak için bedeninize hücum ederler.

Fakat sivrisinekler insana başka türlü şeyler de söylerler... Bakınız nasıl:

Geçen akşam, bir müsamereden avdette koltuğa uzandım, aya karşı, geç vakit tahayyüle daldım... Biraz, her çeşidinden düşündüm, nihayet aklımdan bir kadın geçti; müsamerede gördüğüm bir dilber kadın... Kimdi? Kimin nesiydi? Bilmiyordum, fakat elvan elvan mehtaplar, fişekler, fanuslar ve fenerler altında o kadar levent, haşmetli, vekarlı, emsalsiz duruyordu ki herkes ona bakıyor ve her yeni mehtap yakıldığı zaman halk renklerin güzelliğini ve ışıkların şaşaasını onun yüzünde seyretmeye can atıyordu.

Hepimiz o oturduğu müddet orada kaldık, o gidince kalktık... Artık fişeklerin keyfi, fanusların rengi, müsamerenin şaşaası kalmamıştı. Acaba bu kadın kimdi? Kendi kendime düşündüm:

"Şimdi, o, evine varmıştır, odasına gitmiştir, soyunacaktır... Yaptığı tesirden mesttir, memnundur... Yarı çıplak şezlonga uzanmış dinleniyordur. Tül perdelerin hafif hafif havalandığı, bu pencereleri açık, geniş balkonlu odada bulunmak, bu manzarayı görmek, bu vücuda yakınlaşmak kim bilir ne helecanlı olur!" dedim.

Ben böyle düşünürken kulağımın yanında bir sivrisinek dolaştı, cızıltılı sesiyle sanki bana:

---

1 istimdat: yardım isteme

"Elbette... Şüphe mi var... Ne sanıyorsun?" dedi. Sonra döndü, dolaştı, yine cızıldamaya başladı; konuşuyordu, uzun uzun söyleniyorduk; ben kovuyordum, o geliyordu.

Sivrisinek beni kızdırıyordu; bana diyordu ki:

"Dinle beni behey âciz mahluk! Senin için bir gaye olan o, yok mu, hain zihninden geçirdiğin balkonlu oda... Orası bana açıktır, ben senin görmek istediklerini ta yakından görebilirim, hatta daha ileriye de varırım; istediğim yere konar, istediğim yere ağzımı koyar, bütün geceyi de onun yatağı başında geçirebilirim. İşte, bak, seyret, şimdi havalanacağım, şu mavi semada biraz dolaşıp açık pencereleri yoklaya yoklaya biraz yorulduktan sonra, nihayet:

Hah! diyeceğim, burası olmalı! Sessizce, tülün aralığından içeriye gireceğim, evvela yüksekçe bir yere konup onu bir iyi temaşa edeceğim... Sonra pudra, kolonya rayihalarından hazzetmemekle beraber kendim de temiz kokmak için tuvalet masasındaki billur şişelere, atlas kutulara kona kona, geleceğim, kulağının yanında en tatlı, yanık sesle ufak bir ilanı aşkta bulunacağım... Dinlemeyecek, yüz vermeyecek, malum... O zaman ellerine konacağım, ellerini öpeceğim! Kızacak, kovacak... Çıplak ayaklarına sarılacağım, ısrar edeceğim, yalvaracağım... Hayır! Hayır! Razı olmayacak... O zaman, ne yapayım, çaresiz, bir usulünü bulup yanağına acele, çapkın, kaçak bir buse konduracağım! Muhakkak yerinden fırlayacak, bizden, cinsimizden şikâyet edecek, cibinliğinin altına saklanmaya karar verecek... O vakit bütün dikkatimi, maharetimi, çevikliğimi toplayacağım, onunla beraber, yan yana, bin ihtiyatla yatağa sokulacağım. Cibinlik ikimizin üstüne kapanacak... Oh! Artık sabaha kadar o benimdir. Bir

müddet, sesimi çıkarmadan, hareket etmeden, kuytu bir tarafta bekleyeceğim. Nihayet, hani insanlar ayaklarının ucuna basarak bazen gürültüsüz nasıl yürürlerse ben de öyle, sivrisineklerin gürültüsüz uçuşuyla heyecandan yüreğim ata ata ineceğim; kandilin titrek ışığı altında bu muhteşem, mükemmel vücudun en hoşlandığım yerine dudaklarımı yapıştırıp uzun bir sevda busesi alacağım! Belki o aralık, yumuk, beyaz, latif, rayihalı bir el darbesiyle hayatıma kast olacak... Ne ziyanı var, keşke o yerde, o elle, bu buse esnasında ölsem... Ne mutlu!"

Sivrisinek kulağıma böyle dedikten sonra havalandı ve mehtaplı gecenin koynunda kaybolup gitti.

Acaba dediklerini yapmaya mı gidiyordu?

GIPTA ETTİĞİM BİRİ

Vapurda yan yana idik, ben sigaramı paketten çıkarır çıkarmaz, hemen elini cebine soktu, bir kutu kibrit çıkardı ve yakarak kemali nezaketle[1] uzattı:

"Teşekkür ederim efendim, lütfettiniz..." dedim.

Bu ne nezaketli zattı. Bittabi dikkatlice yüzüne, kıyafetine baktım: adi çehreli, bayağı elli, tıknaz, kıranta bir adamdı. Acaba tüccar, sarraf, yoksa çarşıda kuyumcu veya köylerden birinde eczacı mı idi. Öyle bir şey... Sigaramı yakmak suretiyle gösterdiği nezakete, ben de hemen sohbete girişmek suretiyle mukabele ettim:

"Galiba, Büyükada'ya gidiyorsunuz?" dedim.

"Evet, Tarabya'da Sümerpalas'ta idim, yerimden memnun kalmadım, oradan Tokatlıyan oteline geçtim, yine olmadı. Şimdi Ada'ya Splendid'e gidiyorum. İnşallah orada rahat ederim," dedi.

"İnşallah... İsabet etmişsiniz!" dedim.

Aferin adama be... Ben onu öyle, mutena[2] otellerde oturup kalkacak, bol paralı, tabiat sahibi birisi zannetmemiştim; insan kılık kıyafetten belli olmuyor vesselam... Böyle

1 kemali nezaket: tam bir incelik
2 mutena: seçkin

her günü için sekiz on lira otel ve pansiyon parası verebilmek için insan bugüne bugün akar ve irat[1] sahibi olmalı... Bravo kıranta Ruma! Türkçeyi de bir fasih[2] konuşuyor ki...

"Nasıl o taraflar, diye musahabeme[3] devam ettim, Boğaziçi parlak mı?"

"Eski zamanların tırnağına benzemiyor... Sıkıldım, dar kaçtım."

"Beykoz'a teşrif edildi mi?"

"Üç gün kadar orada da bulundum. Umduğum kâr çıkmadı, döndüm."

Anlaşılan muhatabım Beykoz'a şansını denemek için gitmiş, kaybetmişti. Yahu, bu ne monden[4] adamdı... Hiçbir zevkten geri kalmıyordu. Ben bunları düşünürken o sözüne devam ediyordu.

"Hem beyefendi," dedi, "şimdi otellerde eski rahat yok... Bir kere yemekler o yemekler değil... İyi yağ kullananı nadir, boyuna vejetalinler, konserveler, salçalar, hep geçkin, bayat şeyler... Aşçılar da acemi ya... Geçen gün, mesela, bir 'petit poulet á la villa gevise' yapmışlardı, nerede eski Tokatlıyan'ın 'poulet au cocotte' i... Elimi sürmedim; bugünün aşçıları 'oeuf poché' yapmakta âciz!"

Muhatabım gittikçe nazarımda ehemmiyet kesbediyordu. Alafranga yemekten de ne iyi anlıyordu. Sohbet mecrasını musikiye çevirdim, bakalım bu baptaki mütalaası ne?

"Cazbant canınızı sıkmıyor mu?"

---

1 irat: kazanç, gelir
2 fasih: açık ve anlaşılır
3 musahabe: konuşma, söyleşi
4 monden: yüksek sosyete yaşamını seven

"Fena halde... Fakat danslar hoşuma gidiyor, biz yaşımızı geçirdik, böyle, uzaktan sarmaş dolaş kıvrananları seyrederek gönül avutuyoruz. Geçen kış Pera Palas'ta bulundum, tedansanlar[1] olurdu, fevkalade şeylerdi..."

Hay mesut adam hay! Yazın Tarabya'da ve Ada'da, kışın Beyoğlu'nda; otellerden otellere... Bu ne rahat ömür! Galiba bekârdı da... Sordum:

"Hayır, evliyim, fakat madamam Mısır'da... Héliopolis otelinde..."

"Mısır bu mevsimde sıcak olmaz mı?"

"Bu hafta Lübnan'daki Sofer oteline gidiyor!"

"Çok mükemmel... Fakat niçin beraber bulunmuyorsunuz?"

"Evvelce beraber çalışırdık... İşte öyle icap etti, şimdi ayrı bulunuyoruz!"

"Beraber çalışırdık!" tabiri nazarı dikkatimi celbetti. Sormak üzere idim; öteden birisi koşarak geldi, el sıktılar, Rumca konuşmaya daldılar, sustum.

Gece otelin tarasında, mehtaba, denize ve karşıki sahillere karşı kadın erkek oturmuş, dans seyrediyor ve cazbant dinliyorduk. Canım dondurma istedi:

"Garson!"

"Oriste beyim!"

Karşıma kıranta, tıknaz, beşuş[2] bir gason geldi, durdu. Bu, o idi, vapurda gördüğüm zat...

Tevekkeli itiyat sevkiyle sigaramı yakmamış ve "beraber

---

1 tedansan: 20. yy başlarında alkolsüz tanışma partilerine verilen ad
2 beşuş: güleryüzlü

çalışırdık!" dememişti... Mamafih hesabı görüp de masadan kalktığım zaman şöyle düşünüyordum:

"Ben onu en seçme yerlerde parasıyla yaşıyor zannederek haline gıpta etmiştim; meğerse mesut adam hem de üste para alarak yaşıyormuş, daha âlâ, daha rana[1] imiş!"

1922

---

1 rana: güzel, hoş

EKMEK HATIRALARI

Ekmeksiz kalmak korkusu bana bu hafta ekmeğe dair bildiğim ne varsa hepsini yeniden yeniye yâd ettirdi.

Evvela harpten evvelki devri hatırladım, has ekmeğin kırk paraya satıldığı mesut ve müreffeh devri... Adı ister istibdat, ister meşrutiyet olsun o devir şimdi bana mevcut, muhayyel[1] veya mutasavver[2] bütün idare ve devirlerden daha şerefli, daha parlak ve daha latif göründü. Ekmek hakkındaki ilk esaslı hatıram "beş ekmek, beş peynir"le başlar. Ancak o zamanın talebesi bilir: Mekteplerde poturlu, peştemallı Arnavutlar çocuklara öteberi satarlardı; başlıcası: on para mukabilinde verdikleri bir koca dilim beyaz, taze, sıcak ekmekle bir iri parça kaşar peyniriydi. Bunun lezzetini çok defa hatırlamış, çok defa en nefis yemeklerde bu tadı bulamamıştım. Mektep arkadaşlarımın teneffüs zamanlarında, mektep bakkalının tezgâhı önündeki haykırışmaları hâlâ kulağımdadır. O:

"Beş ekmek, beş peynir!" sedasını Umumi Harp devrinin müzayakası[3] içinde, ekseriya işitir ve o nefis ekmek dili-

---

1 muhayyel: hayal edilmiş
2 mutasavver: zihinde tasarlanmış
3 müzayaka: sıkıntı, darlık, parasızlık

mini hayalimde canlandırarak sıcak ve iştihabahş[1] rayihasını da duyardım.

Bundan sonra hatırladığım ekmek, tayın ekmeği denilen asker ekmeğidir. Eski devrin askerlerine tahsis ettiği esmer yerli unundan mamul o pişkin ekmeğin kendine mahsus bir hoş çeşnisi vardı. Midemize ağır gelir diye bize vermezlerdi de evde, gizlice uşakların koğuşuna girer ve bulabildiğimiz parçayı kaparak bir kenarda dadılardan saklı, pür iştiha yerdik.

Daha sonraları köy ekmeğini öğrenmiştim. Bal, yumurta ve piliç getiren "Başıbüyük" köylülerine yalvarır, gelecek sefer bize köy ekmeği getirmelerini temin ederdik. Bunu adeta bir tatlı veya şekerleme bekler gibi beklerdik. Nihayet arzumuz temin olunurdu: Bir sabah, köylü kadın, önümüze yazma başörtüsüne sarılı bir çıkın koyardı; kaskatı, yamru yumru, kepek kokulu, ciltsiz bir hamur parçası... Hatta, süs olsun diye bu iştiha tıkayıcı gıdanın üstüne hazırlop bir de yumurta gömmüş olurdu. Kapışa kapışa taksim eder, istikbalin bize neler hazırladığından bihaber, bu köy ekmeğini şaka, eğlence, değişiklik olsun diye zor bela yutardık.

Çocukluğuma ait ekmek hatıraları arasında bir de köpeklere doğranan ekmek vardı: Bir yemin, kaza, hastalık münasebetiyle başımızdan geçirirler ve onu hizmetçi vasıtasıyla sokakta köpeklere doğratırlardı. Doğrusunu isterseniz zamane köpekleri o kadar tok, besili ve nazlı idiler ki beş on sene sonra efendilerinin bile elde edemeyecekleri bu has ekmeği adeta hatır için, bir defa çağrılmış ve aldanıp koşmuş bulundukları için yerlerdi.

---

1 iştihabahş: iştah veren

Ekmeğin kıymetini ve ehemmiyetini ilk defa uzun bir hastalığı müteakip,[1] nakahet devremde, ekmeğe müsaade edildiği günü anlamıştım. Ekmeğe müsaade verilmek hemen hemen "yaşamana müsaade olundu!" demekle birdi. Bu adeta bir hayır alameti, bir salah[2] mukaddemesi[3] idi; hayata avdet manasına geliyordu.

Bir müddet ekmekle meşgul olmaya vakit bulamamıştım. Fakat vakta ki Bekir ağa bölüğünden bizi 'Bahricedit' vapuruna nakletmişlerdi, ekmek derhal hayatımda müthiş bir ehemmiyet almıştı: Her mevkufun[4] bir çift tayını vardı ve ilk defa bana bunu vapur güvertesinde, ismimi çağırarak resmen vermişlerdi. Ah bu dakikanın tesiri... Kolay kolay unutulur azaplardan mıdır? Tayınımı elime alınca kendimi okuduğum frenk romanlarının tesiriyle başımda takke, sırtımda iki renkli gömlek, tebit olunmuş[5] bir kürek mahkûmu zannetmiş, yeis içinde kalmıştım.

Derken Umumi Harp çıkmıştı. Ekmekler günden güne bozuluyor, ekmeğe hasret devri başlıyordu. Mamafih biz Anadolu'da bir derece daha bahtiyardık, zira buğday tedariki bir derece mümkün oluyordu. Hiç unutmam, en hoş hatıralarımdan biridir: İcabı hal, bir defa, buğdayımı eşeğe yükleterek kendi elimle iki saat ötedeki değirmene götürmüş, alelusul nöbet beklemiş, öğütmüş, eletmiş ve dönmüştüm. Sabah alacası içinde ve gurbet ilinde, merkebini önüne katarak bir İstanbul çocuğunun değirmene gidişi hoş, hazin

1 müteakip: izleyen
2 salah: iyileşme, düzelme
3 mukaddeme: başlangıç
4 mevkuf: tutuklu
5 tebit olunmuş: sürülmüş, uzaklaştırılmış

bir şeydi, insana keyif görür, hassasiyet veriyordu. İzbe ve ıslak değirmenin karşısında, ayazdan titreyerek seyrettiğim hazin bir seher manzarası ömrümün en unutulmaz bir hatırasıdır.

Bilmem harp devrinde yenilen ekmekler şu dakikada bütün teferruatıyla, yani manzarası, çeşnisi ve rayihasıyla gözümüzün önüne geliyor mu? Mütareke devrinin bir fazileti olduysa o dahi bize ucuz veya pahalı, has ekmek yedirmesidir.

İşte ekmek buhranından dem vurulan bu hafta zarfında ekmeğe dair benim bildiklerim bundan ibarettir. Fakat, eminim ki, nice kimseler bu bahiste müthiş daha nice feci hatıralara maliktirler.[1]

Allah'a çok şükür ki ben fazlasını bilmiyorum, inşallah yine de bilmem!

1922

1 malik: sahip

DENİZ VE KADIN

Deniz ve kadın... Her ikisi için lehte, aleyhte çok şey söylenir, kâh birini ötekine benzetirler, kâh ötekini berikine... Kâh denize benzetilmesiyle kadın tenkit edilir,[1] "deniz kadın gibidir, inan, güven olmaz!" denir, kâh kadına teşbih[2] olunarak deniz sena[3] olunur, "deniz bir kadın gibi uzanmış, mest ve mütelezziz yatıyor..." tarzında methiyeler sarf edilir. Zamane şairleri 'deniz' ve 'kadın' mevzuunu yan yana, daima, manzumelerine sermaye addederler:

Kâh kadın deniz kenarında guruba karşı, tül baş örtüsü uçuşarak yürür; kâh deniz kadına doğru sürtünür, yaltaklanır, mırıldanır... Hülasa denizle kadını erkekler hem ayar, hem paye, hem ahlak ve birbirinin lazımı gayri müfarıkı[4] addederler.

Filvaki benim nazarımca da bu ikisi yekdiğerini pek ziyade açar; mesela sahilde dolaşan bir kadın şekli oranın en latif, en muvafık ziynetidir. Sandalda kürek çeken bir kadın, herhalde at sırtına yapışmış veya otomobil dümenine tutunmuş bir kadından daha hoş, daha tesirlidir. Hatta, dikkat

1 tenkit etme: eleştirme
2 teşbih: benzetme
3 sena: övme
4 lazımı gayri müfarık: ayrılmaz, olmazsa olmaz

ediniz, kadınlar vapurlarda, başka yerlerden çok daha latif görünürler; ille büyük yolcu vapurlarının yüksek güvertesinde dolaşan bir kadın hayali insanı ta yüreğinden heyecana getirir.

Kadının perisi denizden, veya denizin perisi kadından muhakkak hazzeder. Tevekkeli Göksu, Kalender, Kâğıthane seyranları dedelerimizi divane etmezmiş: Deniz kadına yakışan, kadının güzelliğini artıran, kadını olduğundan birkaç misli cazibeli gösteren bir ziynettir. Galiba denizin rayihasıyla deniz havasında kadının gözlerine ayrıca bir mana ve kadın vücutlarına bir başka ahenk veren hassalar[1] var; yahut da bu rayiha ve hava kadınları değiştirmiyor ama erkekleri fazla bir tahassüse,[2] bir teheyyüce[3] getiriyor...

Hangisi olursa, olsun muhakkak olan bir şey varsa deniz-kadının uyuşmasıdır... Kadınsız deniz veya denizsiz kadın herhalde ikisinin birleşmiş olduğu şekle nazaran noksan ve kıymetsizdir.

İşte şimdi tam kadın ve deniz mevsimindeyiz. Denizlerin kadınlarla kaynaştığı, yahut kadınların denizleri kaynaştırdığı yaz mevsimi, banyo mevsimi... Birbirine bu kadar yaraşan iki mühim unsurun göğüs göğüse, dudak dudağa kucaklaştıkları böyle bir mevsimde, zannederim ki İstanbul gibi hem denizleri, hem de kadınları birbirinden mebzul,[4] oynak ve latif olan bir şehirde seyre layık manzaralar vardır.

Fakat, ben ne durgun, ne hissiz bir erkeğim ki şöyle kendimi toplayıp da daha henüz bir Florya sahiline ayak basa-

1 hassa: özellik
2 tahassüs: duygulanma
3 tahayyüç: heyecanlanma
4 mebzul: bol, çok

madım, bir Ada hamamlarına kadar uzanamadım... Yalnız geçen gündü, Feneryolu'na dönerken önüme tesadüfen bir vapur çıktı, Moda ve Kalamış'a gidiyormuş, tam yolumun üzeriydi, atladım... Atladım ama şaşırakaldım, aman yarabbi o ne kadar kalabalıktı!... Fakat beni şaşırtan bu kalabalık değildi, kalabalığı teşkil edenlerdeki fevkaladelikti: ben, ömrümde bir vapur güvertesi üzerinde bu kadar çok, bu kadar genç ve hatta bu kadar güzel bir kadın kafilesine rast gelmemiştim! İçlerinde ihtiyarı hemen hemen hiç yoktu, çirkini de pek azdı ve hepsi de mümkün olduğu kadar hafif giyinmişti...

Dört tarafım deniz ve kadınla çevrilmişti... Hem de denize girmeye giden kadınlarla!

O zaman şu hükmü verdim:

"Çoğunun genç oluşuna sebep yaşlıların denize tahammül edememesidir: çirkinlerin azlığı da çıplaklıklarını göstermekten korkmalarıdır."

Hava sımsıcaktı, biz de sımsıkı idik. Güneş dışımızı yakıyordu, biz içimizden de kavruluyorduk. Mamafih, buna rağmen, o ne neşe, ne şetaret,[1] ne hayattı! Marmara'nın kucağında bir yığın kadın ve bir miktar erkek bir müddet sonra serin deniz suyunun vücutlara vereceği zevki tahayyül ederek aheste beste gidiyorduk. Bir ufak dilenci çocuğu keman çalıyordu.

Hem de oynak çalıyordu.

Vapur da hafif hafif oynuyordu...

Bizim yüreklerimizde de ufak ufak çarpıntılar oluyordu...

---

1 şetaret: keyif, sevinç

Kızların ayakları da hiç rahat durmuyordu...

İyi ki cazbant çalınmıyordu... Yoksa güvertede, birdenbire bütün zencilere hicaplarından gözlerini kapattıracak bir coşkun raks başlayabilirdi. Ah bu deniz! Ah bu kadın! İlle deniz üstünde kadın ve kadın altında deniz!

İskeleye çıktık; onlar, yıkanacak olan kadınlar, şapkalarının rengârenk ışıkları yüzlerinde dalgalanarak kumsala indiler. Deniz, upuzun serilmiş, ıssız, fakat için için memnun, bekliyordu. Onda ne baygın, ne hoş bir âşık intizarı[1] seziliyordu... Biraz sonra iskarpinler içinde bu sıcakta mahpus kalan yüzlerce çapkın ayak, hamamın merdivenlerinde serinliğe kavuşacak, toz ve ter içinde yorgun düşmüş vücutları su kavrayıp saracak, deniz istediği kadar çok ve istediği kadar güzel ve taze yüzlerce kadınla hembezm[2] olacaktı...

Öyle farz ediyorum ki sıcaktan ateş gibi yanan bu ateşli vücutlar serin denize girer girmez, suya temas eden yanar bir kor parçası gibi hışıldayacak ve tedricen[3] sönecek...

Hamamlara doğru bin bir tahayyüle bir anda dalarak uzun bir bakışla şöyle bir baktım... Fakat, sonra, başımı yere eğdim ve toz, güneş, rüzgâr içinde, çile çıkaran bir derviş gibi perhizkâr ve ürkek, dik, sert adımlarla kanaatin yolunu tuttum.

1922

---

1 intizar: bekleme, bekleyiş
2 hembezm: aynı ortamda, bir arada bulunma
3 tedricen: derece derece, yavaş yavaş

Refik Halid Karay'ın Eserleri

Anı

1- Minelbab İlelmihrab

2- Bir Ömür Boyunca

Hikâye

1- Gurbet Hikâyeleri – Gençler İçin

2- Memleket Hikâyeleri

3- Memleket Hikâyeleri – Gençler İçin

4- Gurbet Hikâyeleri ve Yeraltında Dünya Var

Kronik

1- Bir Avuç Saçma

2- Bir İçim Su

3- İlk Adım

4- Makyajlı Kadın

5- Tanrı'ya Şikâyet

6- Üç Nesil Üç Hayat

7- Üç Nesil Üç Hayat – Gençler İçin

Mizah

1- Ago Paşa'nın Hatıratı

2- Ay Peşinde

3- Deli

4- Guguklu Saat

5- Kirpinin Dedikleri

6- Sakın Aldanma, İnanma, Kanma

7- Tanıdıklarım

Roman

1- Anahtar

2- Ayın Ondördü

3- Bu Bizim Hayatımız

4- Bugünün Saraylısı

5- Çete

6- Dişi Örümcek

7- Dört Yapraklı Yonca

8- Ekmek Elden Su Gölden

9- İki Cisimli Kadın

10- 2000 Yılın Sevgilisi

11- İstanbul'un Bir Yüzü

12- Kadınlar Tekkesi

13- Karlı Dağdaki Ateş

14- Nilgün

15- Sonuncu Kadeh

16- Sürgün

17- Yerini Seven Fidan

18- Yezidin Kızı

Refik Halid Karay

Ago Paşa'nın Hatıratı

"Ah, o zamanki hanımefendilerin kibarlığı, o halayıkların güzelliği, o saz âlemleri ve helva sohbetleri!... Hoş, ezberlediğim o tesirli cümlenin sade bana değil, efendime de faydası dokunmuştu. Zamanın padişahı onu rütbe, mesnet ve servete gark etmişti; göğsü nişanlarla dolmuştu. Bana bile fahri olarak galiba bir unvan verilmişti ki artık sadece:

– Ago! Ago!

diye hitap etmiyorlar, o çetrefil dilli, ince belli, sırma saçlı, narin, nazik, nazenin Çerkez kızları beni:

– Ago Paşa!

diye çağırıyorlar, böyle okşuyorlar, böyle öpüyorlardı."

İstanbul Türkçesini en güzel kullanan yazarlardan biri olan Refik Halid Karay, Ago Paşa'nın Hatıratı'nda mizahi bir bakış açısı ve üslupla 1920'li yılların yaşamını, geleneklerini, alışkanlıklarını anlatıyor.

ISBN 978-975-10-2867-9

